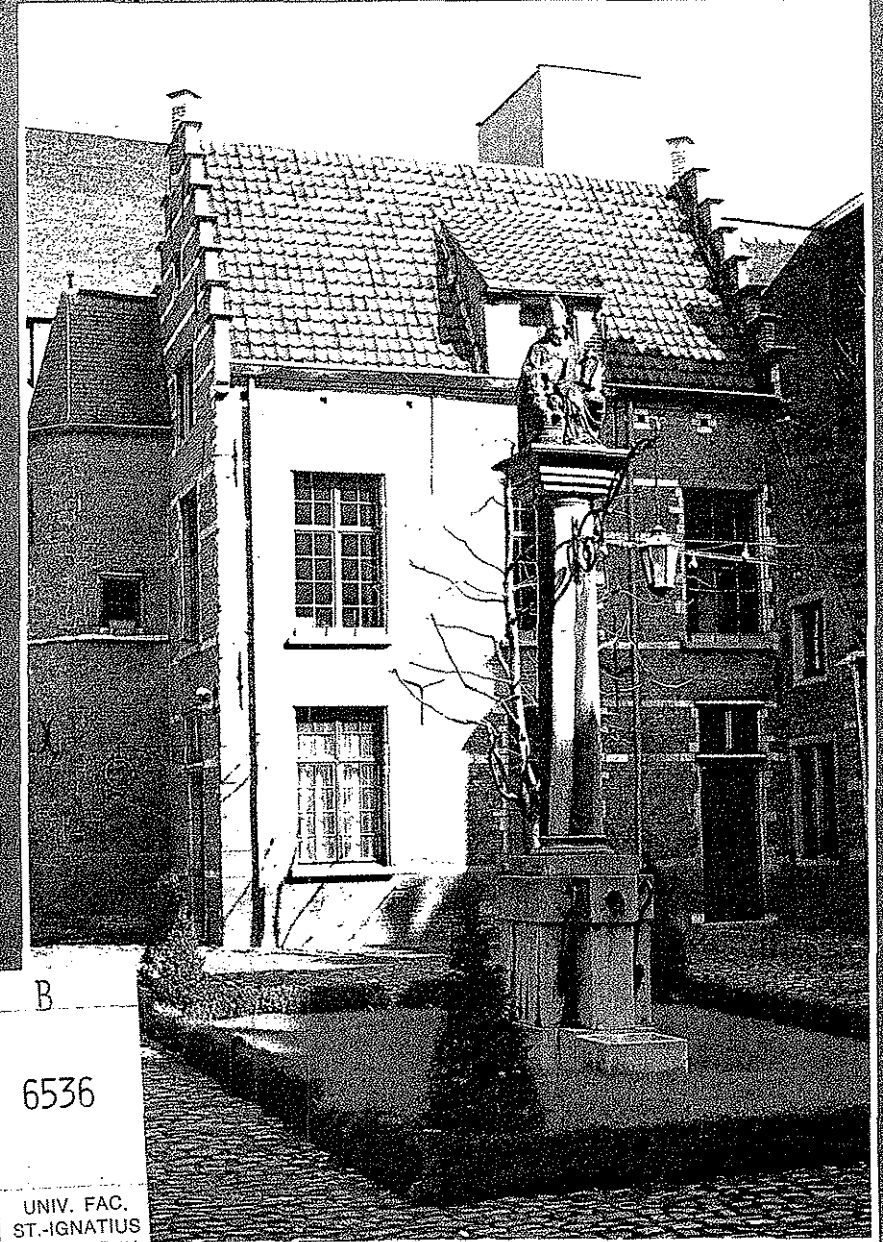


ANTWERPSE STEEGJES EN GODSHUIZEN



BOEKHANDEL 

B
6536
UNIV. FAC.
ST.-IGNATIUS
ANTWERPEN

----- Text continues after this page -----

This publication is made available in the context of the history of social work project.

See www.historyofsocialwork.org

It is our aim to respect authors' and publishers' copyright. Should you feel we violated those, please do get in touch with us.



Deze publicatie wordt beschikbaar gesteld in het kader van de canon sociaal werk.

Zie www.canonsociaalwerk.eu

Het is onze wens de rechten van auteurs en uitgevers te respecten. Mocht je denken dat we daarin iets fout doen, gelieve ons dan te contacteren.

----- Tekst gaat verder na deze pagina -----

ANTWERPSE STEEGJES EN GODSHUIZEN

Auteurs :
Bart Goovaerts - Piet Schepens

Foto's :
Ovide Maas
Jan Prenen
Juul Van Paesschen
Stadsarchief

Op het omslag :
de Sint-Niklaasplaats
aan de Lange Nieuwstraat
(kleurfoto van Ovide Maas).



UFSIA/82*03047

Aanloopsteegje

Een revue van de Antwerpse steegjes is eigenlijk... een steegje zonder eind. De Vlaaikensgang kent natuurlijk iedereen. Samen met enkele kollega's geniet hij zo goed als algemene bekendheid. Wie echter eens met meer dan doordeweekse ijver in de archieven duikt, komt tot de toch wel verrassende vaststelling dat de lijst van Antwerpse gangen en steegjes nagenoeg eindeloos is. Men krijgt de indruk dat Antwerpen destijds één steegje was.

Akkoord: vele daarvan zijn in de loop der tijden verdwenen. Vooral de vliegende bommen, waarvan de Scheldestad het tijdens de Tweede Wereldoorlog danig te verduren kreeg, knalden heel wat steegjes de geschiedenis in. Andere moesten plaatsmaken voor de auto. Men vindt daar nu grote private parkings.

Een en ander maakt dat men zo'n steegjesrevue noodzakelijkerwijze moet beperken. Wij hielden ons exploratieterrein binnen de leien, maar weten best dat daarbuiten ook heel wat exemplaren te vinden zijn en dat we bijvoorbeeld 't Faboert daardoor heel wat onrecht aandoen.

Van steegjes naar godshuizen is maar een stapje. Uiterlijk is er zelfs niet zodanig veel verschil: beide vormen een aparte, ietwat afgesloten wereld, bewoond door volkse lieden. Tijdens de verkenningstocht ten slotte konden we niet aan de verleiding weerstaan om ook de Stadswaag en de IJzerenwaag even voor het voetlicht te plaatsen. De plekjes Antwerpen, waar eeuwen geleden de waag werd opgetimmerd. Pleintjes, die een apart karakter hadden en waar het gonsde van bedrijvigheid. Ze misstaan helemaal niet in de reeks, die beslist niet volledig te noemen is. Neen, er waren en er zijn — zelfs binnen de leien — nog steegjes en al dan niet schilderachtige achterbuurten.

In deze kleine gids lieten we meer dan vijftig steegjes en twintig godshuizen aan het defilé deelnemen. Alle met een naam. De ongedoopte exemplaren lieten we achterwege. Toch hopen we dat deze reeks, die van 6 augustus 1980 tot 4 februari 1981 onder de vorm van afzonderlijke bijdragen in Gazet van Antwerpen verscheen, de algemeen verspreide belangstelling voor oud-Antwerpen in het bijzonder en de Scheldestad in het algemeen nog mag aanwakkeren en vergroten. Moge deze steegjesrevue

een bescheiden bijdrage zijn ter verhoging van de eerbied voor ons Antwerps patrimonium.

Dat is het belangrijkste doel van deze gids. Hij wil echter nog iets meer zijn: een warme en genegen huldeblijk aan kollega Bart Goovaerts, die met de reeks startte, maar ze helaas niet heeft mogen afmaken. De auteur van de succesrijke « Antwerpse Poortjes » en « Op naar 't stadhuis », de journalist met het archivarisgeduld en het warme hart voor Antwerpen, ontviel ons inderdaad op 28 november 1980. Zijn steegje leidde die dag naar de Heer. Uit liefde en genegenheid voor hem hebben we het werk, dat hij begon, naar best vermogen voortgezet en afgemaakt. En we deden het graag.

Tot slot van dit aanloopsteegje past in elk geval nog een woord van oprechte dank aan de vriendelijke mensen van het Stadsarchief, die ons bij het speuren naar fotomateriaal steeds bereidwillig ter hulp stonden.

PIET SCHEPENS

1. De Sint-Jansgang van de Aalmoezenierstraat

De vroegere Sint-Jansgang vormt nu nog maar een inhammetje (over de Bogaerdestraat) in de Aalmoezenierstraat. De huisnummers tellen er nu voort. Tussen 46 en 48 stonden vroeger enkele lage huisjes zonder verdieping. Van weinig betekenis maar biezonder schilderachtig.

In grootmoederstijd — en dan nog in haar jonge jaren — droegen vele straten van het Sint-Andrieskwartier andere namen. De Nationalestraat heette Boeksteeg, de Drukkerijstraat Voddenstraat, de Franckenstraat Arme Beuckelaerstraat en de Aalmoezenierstraat Sint-Janstraat. Laatstgenoemde naamwijziging gebeurde pas in 1920 wegens dubbel gebruik met de gelijknamige straat die te Borgerhout naar de Peperbus loopt. Eigenaardig was dat wel, vermits de Antwerpse Sint-Janstraat ongetwijfeld al veel langer bestond dan die van Borgerhout, waar de Sint-Janskerk pas in 1890 werd ingewijd.

De Antwerpse Sint-Janstraat kreeg haar naam al in 1514 naar het huis Sint-Jan in de Boeksteeg. Floris Prims praatte de naamwijziging in 1920 in Aalmoezenierstraat goed omdat ze steunde op dezelfde oorsprong namelijk Sint-Jan-aalmoezenier, patriarch van Alexandrië. Maar heel lang geleden, in 609. Daarmee verzoende Prims de standpunten tussen de gemeenten.

Er bestond in de vroegere Sint-Janstraat aan de noordkant een Trompengang, vermeld door Ketgen en aan de zuidkant een « straetken zonder eynd » dat ons brengt naar de hogervermelde huisnummers 46 en 48 en helemaal in de inham naar de biergelegenheid « Den Aalmoezenier ».

In vorige eeuw liepen de meeste jongens van ons kantje school in de Sint-Janstraat bij de Broeders van O.L. Vr. van Barmhartigheid, of zoals zij zegden, bij de « Paterkens ». Tegen de broeders zei men « Cher frère ».

Volgens Tuur van Cakenberghe het zich in « Wij jongens van het Sint-Andrieskwartier » herinnerde, hadden « frère Luce en frère Paul tientallen muzikanten gekweekt, die later de fanfares en harmonies van de liberalen blazend gingen bevolken ».

Kunstschilder Lode Sebregts woonde als knaap een groot deel van zijn jeugd in de Sint-Janstraat. En letterkundige Piet van Assche, die van jongsaf in de Sleutelstraat woonde, maakte in « Weerspiegeld Antwerpen » een onderscheid tussen de achterbuurten van de Boeksteeg en die van de zijstraten. « Die van Sint-Jan, Steenberg, Sint-Rochus en Lepel, waren niet te vergelijken met de huizenvakken van de Luizenmarkt: die



Weinig is er in het inhammetje van de huidige Aalmoezenierstraat van de vroegere Sint-Jansgang overgebleven.

rattigaards schots en scheef, met voorovergebogen of ingedeukte geveltjes en die alle eendrachtig in macht tegeneen waren ingezakt, elkaar van ouderdom steunden om niet om te vallen zoals soms in de steeg aangekliste zatlappen op waggelbenen deden.» Tot daar onze oud-kollega Piet van Assche (Burcht 1868 - Antwerpen 1950), schrijver van Lapsala en Nolle Tim en karrevrachten literatuur. Zijn kop had iets van een sympatieke Napoleon. Hij ging altijd kaarsrecht, met zwarte wandelstok met zilveren kruk.

Zijn lapwoordje was « Ge wèt... » Waarmee hij bedoelde dat hij met wie hij sprak het al wist : « Ge wèt ». Ge weet of van D'er is niets nieuws onder de zon.

2. De Radijzengang van de Bervoetstraat

Er waren twee Radijzengangen. Eén aan de Korte Winkel, de andere aan de Bervoetstraat. Laatstgenoemde is op de foto afgebeeld. Hij behoorde tot de schilderachtigste gangen van Antwerpen. Langs stemmige, lage huisjes, daterend van omtrent 1625, kwam men er bij een typisch Onze-Lieve-Vrouwenbeeldje met gebogen lichtarm, in een kapelletje versierd in volkse trant. Het Lieve Vrouwke was een kunstwerk uit het jaar 1850.

Al in 1314 bestond er een Bervoetstraat die alleen langs de noordkant was bebouwd. De gronden aan de zuidkant waren eigendom van de familie Bervoet. Elizabeth Bervoet bezat hier in 1338 een huis en grond buiten de oude Begijnenpoort. De oude Bervoetstraat verdween bij de onteigening, toen omstreeks 1545 de stadsomwalling gedeeltelijk werd dichtgeworpen om wat verder van de stad te worden wederaangelegd. Binnen de nieuwe vesting ontstond de nieuwe Bervoetstraat. Prims sprak van een « verhuisde » (of verlegde) straatnaam.

Op de plaats van de Radijzengang stichtte men in 1624 het Sint-Klaragodshuis, dat voorkomt op een stadspattemgrond van 1678. Dit godshuis, bestemd voor zes vrouwen, was een gift van Suzanna Sevræts. Ongetwijfeld was de Radijzengang niets anders dan een restant van dit godshuis. De herkomst van de naam Radijzengang is niet bekend. De naam van de Bervoetstraat werd in de Oostenrijkse tijd tot Barvevoetsestraat verbasterd. De Fransen maakten er « rue des Pieds », « rue aux Pieds nus » en « rue Nu-pieds » van. Pas in 1881 gingen de straatnaamgevers terug naar de bron, naar de familienaam Bervoet.

In zijn knap boek « Drie generaties Sinjoren » (een familie-kroniek van 1850 tot 1925) vertelt Scheideschilder Lode Sebregts



De Radijzengang roept op deze foto een begijnhotsteer op. Een iets misleidend beeld. Stemmig is het wel.

dat hij nog in een achterhuisje van de Radijzengang heeft gewoond, « waar een hele trossel kinderen bijeen sliepen op één piepklein zonderkamertje ».

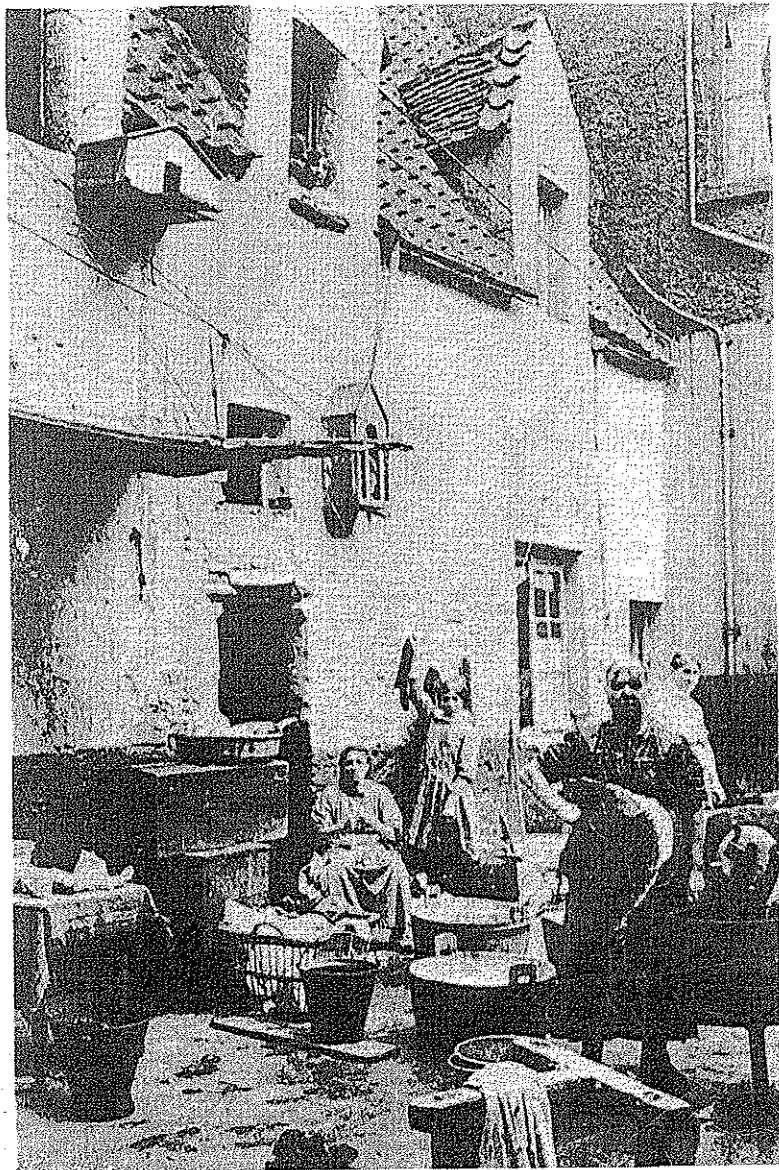
3. De Klokkegang van de Blauwbroekstraat

Van 1410 tot omstreeks 1475 verhief zich in deze buurt een vingerling. Een vingerling was een rond militair bolwerk. Ook een soort dam. De Korte Schipperskapelstraat, de Blauwbroekstraat en de Vingerlingstraat ontstonden in dezelfde periode. De oudste benaming van de Blauwbroekstraat was Broekstraat zonder meer. Zo heette de straat althans in 1480. In zijn « Historiek » noemde Augustin Thys het heel waarschijnlijk dat de straat haar naam ontving naar Frans van den Broeck, die hier meer dan één eigendom bezat, nog vermeld in een akte van 1550. Daarentegen achtte Floris Prims het geloofwaardiger dat men hier met het « broek » geen persoonsnaam of een kledingstuk bedoelde, maar een moerassige grond. Hetzelfde « broek » dat de hoofdstad haar naam gaf : Broekzele, nederzetting bij het broek, vandaar Brussel.

Maar wat is er dan dat « blauw » komen bij doen ? Blauwbroekstraat, een naam daterend uit de tweede helft van de 18de eeuw. Weer Thys in zijn « Historiek ». « Het zou moeilijk zijn dit te verklaren ». Door de nabijheid van het godshuis van de Blauwbroers ? Dat klopt dan wel voor deze straat maar niet voor de andere, want er waren toen twee Blauwbroekstraten. De andere lag aan het Zand bij de Werf. Er bestond ook nabij de Blauwbroekstraat van het Schipperskwartier een Blauwboterhamstraat, een godshuis Blauw en Grauw, een Blauwhandserui en er werkten toen blauwververs. Dit alles wijst wel op een blauw verschijnsel, maar als verklaring brengt het ons niet veel verder.

Robert vande Weghe (en van de Antwerpse straten) geeft wellicht de meest aannemelijke uitleg, waar hij schrijft dat de straatnaam zou kunnen gegeven zijn naar de 16de-eeuwse huisnaam « Blauw Broek » van een ververij, gelegen aan de vroegere Brede- of Schippersbredestraat, die nu Schippersstraat heet.

Wat de « kleur » van de Blauwbroeders betreft, zag Floris Prims (Antwerpiensia 1932 - hoofdstuk 26) het aldus : « De blauwbroeders waren noch paters, noch ordebroeders, maar eenvoudig oude mannen die broederlijk samenleefden en de blauwe stadslivre droegen, waaruit hun naam is voortgekomen ».



Moeders bij de wastob, een destijds vertrouwd beeld in de Klokkegang.

De Blauwbroekstraat was rijk aan achterbuurten. In 1580 bestond hier een Trappen- en een Bussengang. Laatstgenoemde heette ook Kraaiengang. In 1682 werd hier een Amélangang vermeld. En in later tijd gaf de IJzerenmannengang of Jan van Eertbruggang, die nog in 1955 gedeeltelijk bestond, in de Blauwbroekstraat uit. Verder de Sint-Mertensgang, de Papien, nadien Kapelanengang genoemd, die men in 1856 de Pollepelingang heette en werd afgebroken in 1865. Een daar onmiddellijk nabij gelegen gang van zeven huisjes heette achtereenvolgens Schippersgang, Oudeschippersgang en ten slotte Klokkegang. In laatstgenoemde gang werd de foto genomen.



Wastobben troef! Zoals alle gangen en steegjes toen had men de Bijlkesgang best de Wastobgang kunnen noemen.

4. De Bijkesgang van de Bredestraat

De Bredestraat heette aanvankelijk gewoon Begijnenstraat. Zij was er een bredere verlenging van. Men noemde haar ook Brede Begijnenstraat (1543), maar in oorkonden van de XIVde en XVde eeuw kwam « Bredestraat » al herhaaldelijk voor. De straat zelf dateert van het begin van de XIVde eeuw. Nogal verwarrend was het meermaals gebruik van de naam « Breestrade » in verschillende stadskwartieren. Er was er een aan de Schipperstraat, die men « Breestrade aan de Seeuwse merct » noemde. Die van het Sint-Andrieskwartier kreeg de toenaam « Breestrade bij Schuttersput ».

Deze Bredestraat was nogal rijk van gangen en steegjes voorzien. Zo was er een Violettenblomhof, Violetten, Violiere- of Vlierblommengang, die slechts drie huisjes telde. Verder nog een Paardekesgang, ook het Vliegend Paard geheten met vier huisjes en tenslotte aan dezelfde oostkant de Sint-Elooisgang, ook met vier huisjes. Laatstgenoemde gang verdween omstreeks 1860. De Violettenblomhof en de Paardekesgang bleven langer bewoond.

Tegen de Sint-Janstraat (nu Aalmoezenierstraat) lag tot omstreeks 1960 aan de westkant de Bijkes- of Bijlengang. Men vond er toegang langs het huisnummer Bredestraat 36. Amand de Lattin beschreef deze gang als een grote schilderachtige steeg met dubbele rij lage geveltjes, waarin boogvormige poortjes. In de diepte prijkte er een pomp met een O.L.Vrouwbeeld, vereerd onder de naam van Onze-Lieve-Vrouw-van-Bijstand. A. Thyssen in zijn « Antwerpen vermaard door de eredienst van Maria » noemde het een waar kunstjuweeltje, dat een oud gelijkaardig beeldje verving.

5. Godshuis van Cauwenberg in het Hessenstraatje

In de reeks « Antwerpse poortjes » schreven we nader over twee van de drie godshuizen aan de Falconrui, namelijk het Sint-Jansgodshuis van Jan van der Biest met zeventien huisjes. Jan bedacht hiermee bij testament in 1505 zestien oude en gebrekkelijke vrouwtjes. En ten tweede het godshuis Lantschot van 1656 met dertien huisjes.

Op de hoek van het Hessenstraatje bevond zich nog een derde godshuis, dit van Michiel van Cauwenberg, bestemd voor zeven oude mannen en een kapelaan (ook niet van de jongsten). Michiel jr., heer van Schilde († 1650) licentiaat in de rechten,



Allen op een rijtje in hun mooie witte zondagse kledjes, onbeweeglijk kijkend naar de portrettrekker.

zoon van notaris Domien van Cauwenberg, stichtte dit godshuis in een eigendom dat voordien als blekerij dienst deed en Het Hoefijzer heette. Zijn weduwe Maria de Lattre († 1663) liet van haar kant een rente van 103 gulden na als bruidschat voor « twee deugdzaame meisjes ». Pas na de dood van het echtpaar Van Cauwenberg, begonnen de erfgenamen Jakob de Gegny en Margareta de Lattre, alsmede de echtgenoten Chapelle en de kasteelvrouw van Schilde, Isabella de Lattre met de bouw van het godshuis.

In de Franse tijd woonden er nog vijf oude mannetjes. Het godshuis bleef bestaan tot in 1873, toen werd het verkocht aan de stokerij Jules Meeus.

Het godshuis was al lange tijd geen godshuis meer, toen de knusse huisjes onderdak verschaften aan vele gezinnen. Uit die periode dateert de foto. In de aanpalende opslagplaats dreef Jaak Beyers toen handel in haver, hooi en stro, in zemelen en steenkolen.

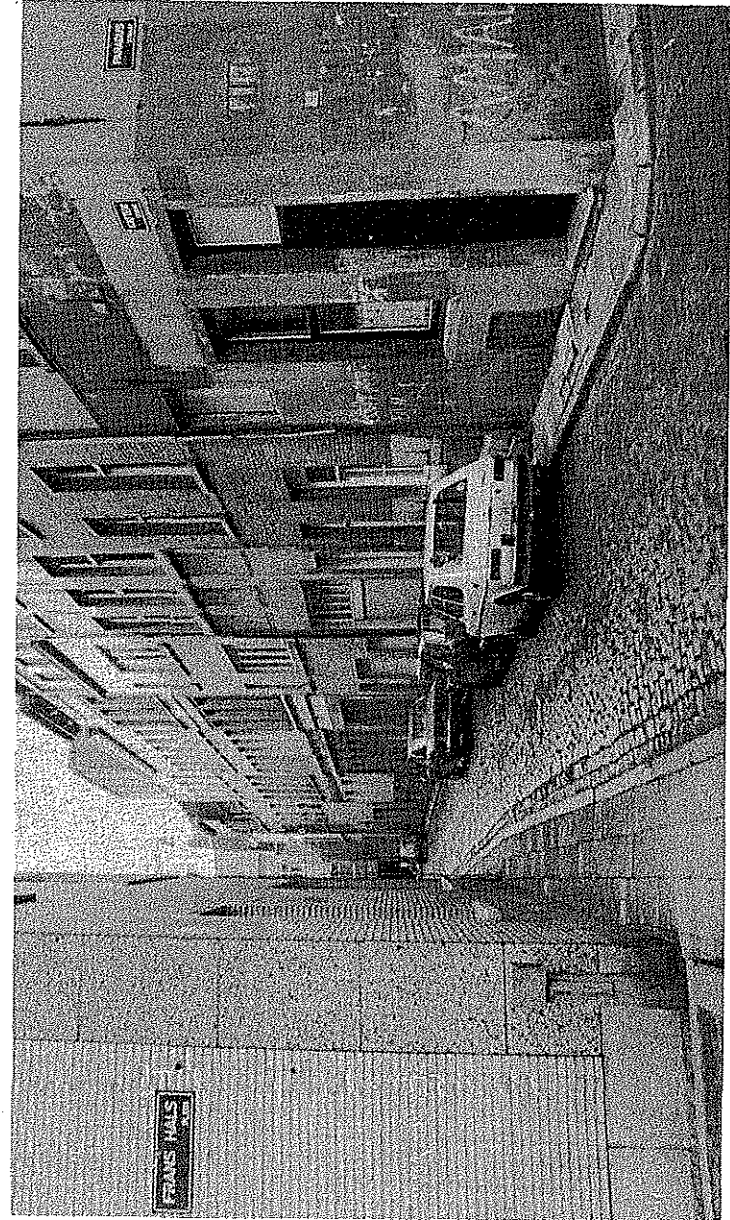
Het schilderachtige straatje zag men hier aan de ene kant aanleunen tegen de stoere muren van het Hessenhuis, die fel kontrasteerden tegen de geveltjes van het voormalige godshuis. Ga niet kijken. Het is allemaal verdwenen. Alleen het Hessenhuis bleef.

6. Lucht, zon en groen in de Kattenstraat

De Kattenstraat werd volgens Augustin Thys ooit zo genoemd naar een uithangbord met een poes. Diederik de Moelnere, die we kennen als opdrachtgever voor de mooie schoorsteenmantel van Jan Coucke van Aalst, die nu het burgemeesterskabinet in het stadhuis siert, deze Diederik liet in 1549 « deur het raemhof dat hij met diverse huysen in 1548 had aangekocht ende verkregen van zijn vader Willem de Moelnere », het gedeelte van de straat aanleggen tussen de Prinsesstraat en de Paradijsstraat. Het deel tussen de Paradijs- en Rozenstraat legde men omstreeks 1550 aan, samen met de Korte Sint-Annastraat op het raamhof « De Witte Roose ». Maar beide straatdelen samen stonden in 1569 al bekend als het « Cattenstraetken ».

In het begin van vorige eeuw onderscheidde men een Korte en een Lange Kattenstraat. Van 1843 fuzioneerde men het korte en lange deel, zoals het voordien was en nu nog is.

De Kattenstraat was niet zozeer een steeg, gang of straatje zonder eind. Wel een smalle straat, waar volksmensen tot in het midden van onze eeuw met tientallen gezinnen samenwoonden.



Met de aanleg van het Frans Halsplein verdween de Kattenstraat niet volledig. Het grootste deel ervan bleef bestaan en zag er in 1979 zo uit.

Sinds de aanleg alhier van het Frans Halsplein omstreeks 1970 kwam er lucht, zon en groen in de Kattenstraat. Een natuurlijke weelde waarvan het straatje sinds zijn ontstaan verstoken was gebleven.

Frans Hals, de bemaamde Nederlandse portrettist en schilder van volkstypen, moet hier in de buurt geboren zijn in 1582 of 1583. Zijn ouders woonden in een huisje aan de westkant van de Rozenstraat. In 1586, het jaar na de val van Antwerpen, weken die ouders met hun Franske uit naar Haarlem. Daar is de kunstschilder tachtig jaar later overleden. Het naar hem genoemde Frans Halsmuseum herbergt nu de meeste van zijn doeken. De Frans Halskultus op de Antwerpse Sint-Jakobsmarkt danken we aan het vorserswerk van stadsarchivaris Dr. Jan van Roey. Hij ontdekte de Antwerpse geboorteplek van de kunstschilder, die hij met Sinjorentrots «Frans Hals van Antwerpen» noemde. Van Antwerpen... dat wel! Drie jaar Antwerpen en tachtig jaar Haarlem.

7. De Zalmgang van het Klapdorp

Met dit steegje komen we aan de uitzondering die de regel bevestigt. Want de Zalmgang bestaat nog. Hij ligt verborgen achter het deurtje van het Klapdorp 84. Een smalle, overwelfde gang leidt er naar een haaks erop uitgevend iets bredere gang, die dood loopt op een witgekalkte bakstenen muur. Een vijftal huisjes zijn er nog bewoond. Zij ondergingen een flinke schilderbeurt, zodat ze er nu heel wat beter voorkomen dan in de tijd toen de foto werd genomen. De Zalmgang, door De Lattin verkeerdelijk Salm-Salmgang genoemd, ontving destijds zijn naam naar het huis «Den Salm».

Volgens Augustin Thys in zijn «Historiek» is het Klapdorp de ideale straat van Antwerpen. Waarom? Omdat er in zes eeuwen (dat zijn er nu zeven!) «geen gebeurtenis van enig belang plaats had, zomin als er een huis bestaat dat een belangrijke herinnering oproept». En om te bewijzen dat ook hier de uitzonderingen de regel bevestigen, haalde hij er twee «wrede moorden» bij te pas. Maar zo danig lang geleden dat het verhaal ervan niemand meer ontroeren kan.

De eerste greep plaats op 20 november 1571 's avonds in het pand «De Aluynbale», gelegen aan de Oude Infirmenrij, over de Houten Brug, uitgevend in de latere Prekerinnenstraat. In die woning van de Italiaanse koopman Tomaso Balbani waren «als vriend ingecomen vyf moorddadige straetschenders». Terstond

hebben zij «sydelaeken vercooper Jan Machielsen (die zich verzetten wou) het hoofd deurschoten». Daarna dwongen ze de kassier «het comptoir open te doen» en gingen aan de haal met ge'd, fluweel, zijden laken en fijn lijnwaad.

Dertien maanden later, 10 januari 1573, truggelden onbekenden de vermogende oudkleerkoper Joos Abts uit zijn woning. Zij verschaften zich toegang tot zijn woning op het Klapdorp, waar ze juwelen, ringen en kostbaarheden in een deken wikkelden. Opgeschrikt door burens konden de inbrekers enkel met het geld vluchten. Wekenlang bleef Joos Abts spoorloos. Ruim een maand later vonden spelende kinderen, wier balletje in een kelder terecht kwam, op de Kauwenberg «een dooden man die seer stonck». Het was de vermiste Abts. De booswichten kon men nooit ontmaskeren.

Is er dan niets «roemwaardigs» over het Klapdorp te zeggen?



De Zalmgang van lang geleden. Nu is het er properder, frisser en luchtiger.

Ja. Dat de straat haar naam zou gekregen hebben van Arnold Clapdorp in 1186, zodat ze alleroudste adelbrieven kan tonen en dat ze — volgens ons — nog altijd een van de gezelligste straten van de oude stad blijft. Vroeger vormde ze de rechtstreekse weg van de « rode tram » op de Paardenmarkt naar het oude stadsmidden. In pand 58 was er toen de gezellige kruidenierswinkel « In de 3 Nagels » met een grote glimmend koperen weegschaal op de toog. Wat verder bevond zich het huis « De Roode Lelie », waar de familie Verellen haar geurige tabak verkocht. Tien huizen verder, pand 68, bevond zich de herberg « De Klok », waarover we het hadden in de reeks Antwerpse Poortjes.

Het Klapdorp bevond zich ieder jaar het schoonst begin oktober met de processie van de Sint-Paulusparochie. Tot slot mogen we nog vermelden dat het Klapdorp de geboortestraat was van de twee Antwerpse Louis: toondichter Lodewijk Mortelmans (geboortehuis recht over de Zalmgang) en burgemeester Lode Craeybeckx (boven « De drie Snoeken »).

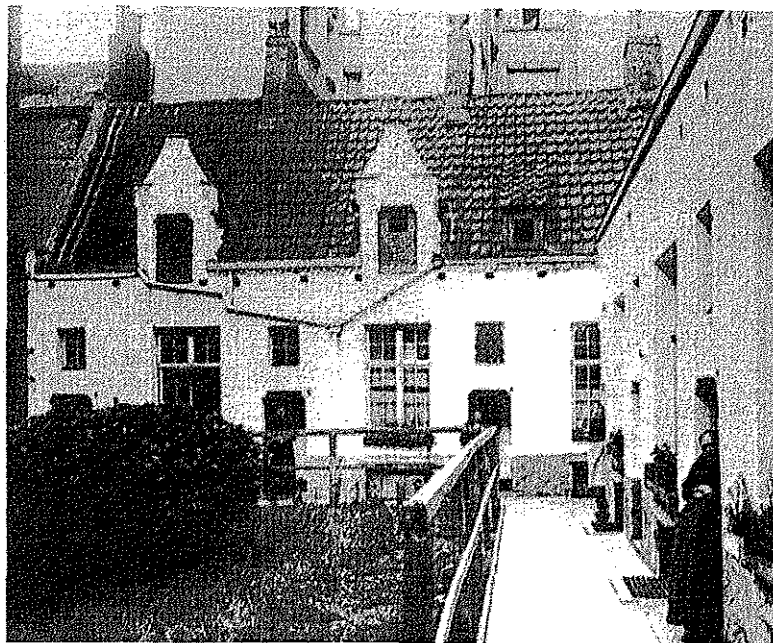
8. Het Sint-Barbaragodshuis van de Lange Nieuwstraat

Het Berbelen- of Sint-Barbaragodshuis, verscholen achter het huisnummer 84 van de Lange Nieuwstraat, was — en is nog gedeeltelijk — een stukje « Brugge die scone » binnen de Antwerpse stadswallen. Vroeger kwam men er terecht door een lange gang, achter een gewelfd poortje.

Het Sint-Barbaragodshuis, gesticht in 1489 bij akte van notaris Wouter Geylen, door Nikolaas Boot, kerkmeester van Onze-Lieve-Vrouwe, diens echtgenote Maria van Lille, weduwe van Filips Selercx en haar zusters Margareta en Katarina van Lille, weduwe van Viktor Aerts, werd in 1504 door schenker Nikolaas Boot voorzien van een kapel, die kort na zijn dood in 1506 werd ingewijd. Eigenlijk een kaboutergebouwtje dat nog bestaat: een uiterst schilderachtig kapelletje in rode baksteen met gotische ramen en schaliëndak. Op het laatste diende het als washuis. Acht behoeftige vrouwtjes vonden in het godshuis onderkomen, vier op de gelijkvloerse en vier op de bovenverdieping. Zij mochten luidens een reglement van 1506 geen trouweesten bijwonen, niet als getuigen optreden, geen meter zijn bij een doop of uit dagwerken gaan. Wel mochten zij zich in de openbare badhuizen begeven, waaraan — volgens Aug. Thys — nog speciale voorwaarden waren verbonden. De kandidaat-inwoon-

sters moesten eerst gedurende drie maanden in noviciaat gaan. Wie in haar proeftijd mislukte mocht niet langer blijven en moest bovendien een vergoeding betalen voor de drie maanden geleverde kost en inwoon.

Sint-Barbara stond aanvankelijk onder het bestuur van de priors van de Beggaarden en van de Alexianen. Bron van inkomen voor het godshuis was een cijns of erfpacht, al daterend van januari 1399 op het pand « De Witte Arend » van de Meirbrug. In 1795 werd er nog intrest van uitbetaald. Een andere rente op het pand « De Broedende Eend » van de Korte Nieuwstraat liep nog voort in 1804. Renten waren nog talrijker en nog van hogere waarde. In dit verband valt een eigenaardige geldweigering aan te stippen. Koopman Jaak Roelants schonk na het overlijden van zijn vrouw Lucia Cornelis, in juli 1649 voor notaris Van Cantelbeeck, zevenhonderd gulden, op voorwaarde dat de zesmaandelijks uitdelingen aan de kostgangers zouden worden verhoogd. De paters, beheerders van het godshuis, weigerden



Het Berbelen- of Sint-Barbaragodshuis zoals het er uitzag vóór de Eerste Wereldoorlog.

het geld om reden van de voorwaarden. Een ander godshuis, dit van de Zeven Weeën is er dan maar goed bij gevaren.

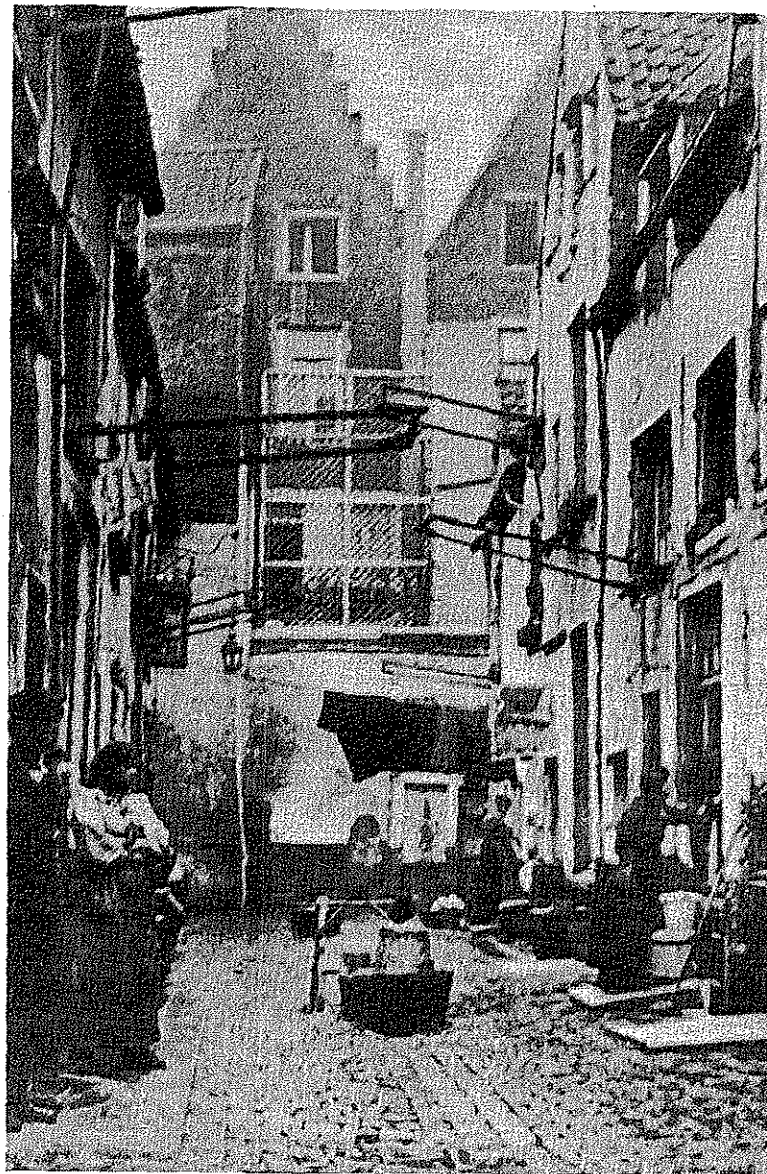
Onder de Franse overheersing kwam Sint-Barbara onder het beheer van de burgerlijke godshuizen en in 1808 droeg de Franse prefekt Cochon het bestuur over aan de kommissie van godshuizen, later kommissie van openbare onderstand, nu openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn. Het godshuis dat als bij wonder tijdens de jongste jaren aan zware bomaanslagen ontsnapte, die daarentegen de aanpalende schoolgebouwen van de Dames van het Kristelijk Onderwijs gedeeltelijk in puin legden, werd in 1950 door de COO verkocht aan die kloostergemeenschap. Het godshuis verloor hierdoor wel zijn functie, maar dank zij de zusters werd het oude schilderachtige pand in zijn oorspronkelijke staat behouden en bovendien nog fraai gerestoureerd.

9. De Noorwegengang van de Schipperskapelstraat

Op de hoek van de Korte en Lange Schipperskapelstraten bouwde men in 1443 een kapel voor schippers. Hun godshuis bestond hier al sinds 1406. In 1798, onder het Frans bestuur, onteigende men godshuis en kapel. Notaris Gerardi kocht ze voor 100.500 fr. De kapel deed sindsdien als opslagplaats dienst. De twee gebouwen werden in 1900 gesloopt.

Nabij de Bijtjesbrug, verbinding tussen de twee oevers van de Sint-Pietersvliet, stond een huis dat « Noorwegen » heette. Van een Noorwegenplaats was er al in 1615 sprake. Eigenlijk was het geen plaats of plein, maar een schilderachtige steeg met twaalf huisjes. Men kwam die steeg binnen door een gat of spleet in het huis nr. 28 van de Lange Schipperskapelstraat.

In zijn boek « Dit waren Semini's kinderen » schreef Amand de Lattin een hoofdstuk (blz. 51) over « De vader van het Schipperskwartier ». De Lattin noemde hem niet bij de naam, maar schreef dat deze « vader » naar hij zelf zei in de Noorwegenpoort werd geboren. Nadat hij als ware telg van het Schipperskwartier de wereld was rondgevaaren, verliet hij nimmer de buurt van de Noorwegenpoort waar hij tot op het laatst honkvast bleef wonen. Daar ontfermde hij zich als « geleerde » van de wijk over het lot van ongeletterde bureu voor het schrijven van brieven. « Vader » stond ook bekend als verzamelaar. Hij hield zelfs omstreeks 1939 een tentoonstelling in de school van de Keistraat : Antwerpen door de eeuwen heen, de Scheepvaart op de Schelde vroeger en nu, Folklore in het Schipperskwartier. Ook



De Noorwegengang uit de tijd van de « vader » van het Schipperskwartier.

doodsprentjes en een « fotoreportage » van de begrafenis van Gust de Krol, die eigenlijk Deschamps heette en baas was van de Poesje in de Repenstraat. Alle poppen van zijn poesjenellenkelder droeg men in de rouwstoet mee: de Neus, de Kop, de Schele, Jan de Bult. Eigenlijk een koddige begrafenis. « Vader » schafte zich in de mobilizatielijd een kakipak aan als « hoge » van het Rode Kruis. Hij hield zelfs een ambulancepost nabij de Falconpoort. « Na de oorlog — aldus De Lattin — is de oude zonderling in alle stilte van het wereldtoneel verdwenen. »

We vragen ons af of deze « vader » (door De Lattin niet bij naam genoemd) Gerard van Looy (1878-1949) is geweest, die in handschrift een opstel naliet « Doorheen ons oude Schipperskwartier ». Dit opstel was gedateerd 1941. Over hem schreef destijds Willem Schepmans, ook Jan de Schuyter en zelfs Leo Delwaide. Maar in het schrift beweerde hij in de Spieringstraat te zijn geboren. Toch meldde hij over de Noorwegenpoort en de Lange Schipperskapelstraat zoveel details dat we als naam van de door De Lattin niet genoemde « vader », die van Gerard van Looy durven vooropstellen.

Leest u maar deze passus uit Gerards schrift: « In nr. 14 bestaat nog uit het verleden het eigenaardige Toevluchtshuis voor schippers. In nr. 10 stierf mijn moeder in 1885, in nr. 12 woonde als een heilige moederken Poschet. En de oude huizekens der Noorwegenpoort in nr. 28, die staan er nog... » Wel te verstaan in de tijd van vader van Looy. Nu niet meer.

10. De Gazettesteeg van de Rijke Beukelaerstraat

Hoewel niet passend in de door ons gevolgde alfabetische orde van de straatnamen, haasten we ons om deze « steeg » in te lassen. Want als we langer wachten bestaat het gevaar dat het groen en de bloemen zouden verwelken. Nu nog kan men er zich ter plaatse van overtuigen hoeveel zorg de bewoners daar aan besteden. Zij maken deze Beukelaerstraat van het Sint-Andrieskwartier echt rijk.

U weet het al, vroeger bestonden hier een arme en een rijke straat van die naam. De naam Arme Beukelaerstraat heeft al lang plaats moeten ruimen voor die van de beroemde schildersfamilie Francken, afkomstig van Herentals, maar met de hele stam naar Sint-Andries verhuisd.

Rond de Arme Beukelaerstraat wemelde het van gangetjes en steegjes. In de XVIde eeuw was er al een Brakken- of



Links de op de houten poort door de kunstenaars Jeroom Maeckelbergh en Nico Parassiadis geschildeerde Gazettesteeg, Rijke Beukelaerstraat 7.

Wittebrakkengang. Waarschijnlijk hield men er, gezien de naam, toen veel honden. Verder de Baerlegang (later Bellen- en zelfs Bellemansgang), ook de Muntersgang genoemd. Vervolgens de Moorkes- of Morengang, die later de Salm-Salmstraat is geworden. Meer naar de Boeksteeg toe lag er de Leerkes-, Leren-, Leeuwkes- of Leeuwengang. De koning der dieren in de naamgeving was een loutere vervorming van een leer of ladder. Van iemand die met het leerken uitging. Tenslotte was er een Stenen- en een Hofkesgang.

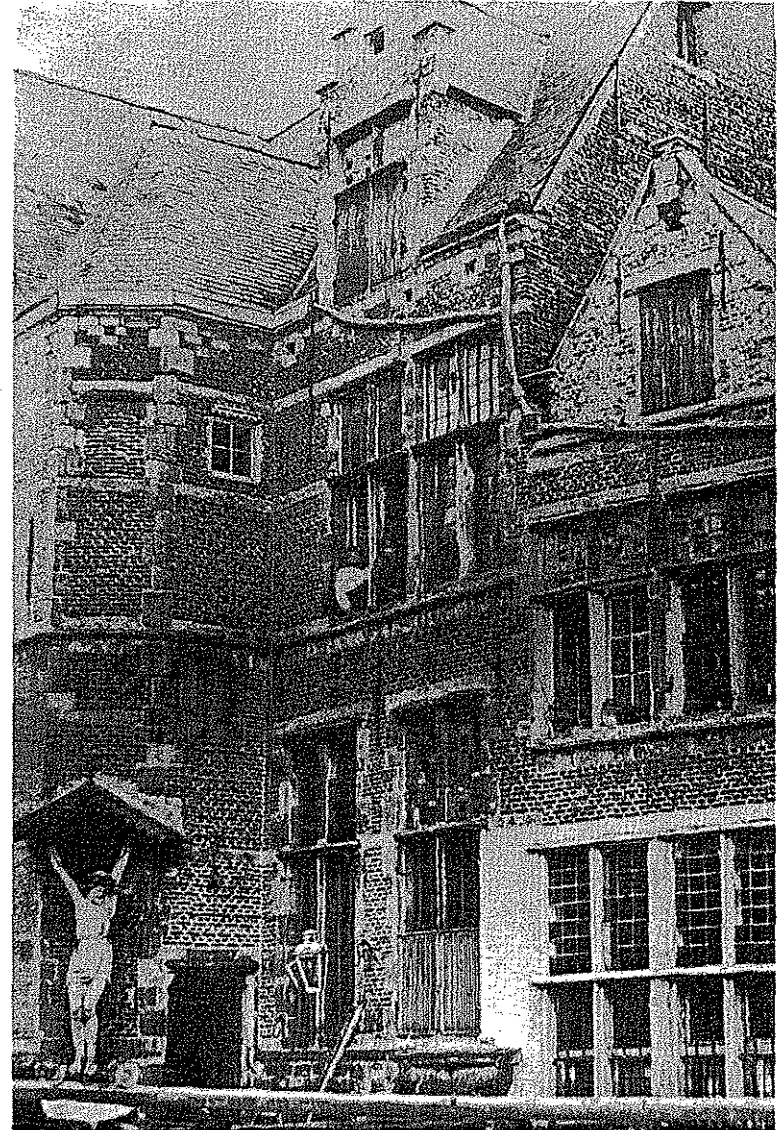
In zijn « Geschiedenis van de Antwerpse straatnamen » merkte Robert vande Weghe op dat al deze gangen uitgaven in de Lange of Arme Beukelaerstraat en dat naar zijn weten het westelijke deel, de Korte of Rijke Beukelaerstraat, geen enkele gang telde.

De Gazettesteeg waarmee we hier worden gekonfronteerd heeft dus nooit bestaan. Trouwens op de plaats ervan liep nooit een gang of een steeg. Het is een fiktieve of gefingeerde steeg, ontstaan in de rijke verbeelding en uitgevoerd met het knappe artiestentalent van de kunstschilders Jeroom Maeckelbergh en Nico Parassiadis. Zij schilderden de Gazettesteeg op de houten poort van pand nr. 7, die langs achter uitgaaf op de Handelsdrukkerij van de Pompstraat. Deze « steeg » werd aldus plechtig « geopend » tijdens het weekeinde van 23-24 juni 1979. Zij is een curiosum in het Sint-Andrieskwartier. En de groene versiering tegen de gevel van het aanpalende huis alsmede in de straat strekt de bewoners tot eer en andere straten tot model.

11. Rodriguez' godshuis in de Otto Veniusstraat

Deze foto ontleen we aan de rijke dokumentatie van het Stadsarchief, waar het dienstvaardig personeel alles doet om het de (be)zoeker makkelijk te maken.

De Otto Veniusstraat heette aanvankelijk het Vuylstraetken, nadien Bargiestraat en verder Bargiestraat afgewisseld met Vuilnisstraat. Laatstgenoemde naam bleef het taaist voortleven. Daarom vroegen de bewoners in vorige eeuw — terecht — naar een properder naam. In 1841 werd het dan de Otto Veniusstraat, naar de kunstschilder-leermeester van Rubens. Otto van Veen woonde immers in deze straat van 1593 tot 1620. Ook beeldhouwer Andreas Colijns de Nole kocht hier in 1629 een pand van Jaak de Vergnies, stichter van het naar hem genoemde godshuis van de Bonte Mantelstraat. In 1615 had David Teniers



Van deze hele schilderachtige hoek is alles verdwenen. Alleen op het fotodokument en op een ets van Rik Schaeffels leeft dit stukje oud-Antwerpen voort.

senior hier het huis « de Groote Bargie » en twee naburige panden aangeschaft. Hij woonde hier tot omstreeks 1627. Ondanks haar « vuile » naam was het dus in hoofdzaak een straat van kunstenaars. Peter de Montmorency, natuurlijke zoon van ridder Jan, had op de oostzijde in de jaren 1520-1525 een veertigtal kleine huizen gebouwd. Gilbert van Schoonbeke kocht ze in 1533 over, alsmede het grote hotel van Montmorency op de Meir. Aan dezelfde oostzijde lag later de Zotten- of Driezotten-gang, die deze zonderlinge naam kreeg naar een gelijknamige woning.

Aan de overkant stichtte in 1601 de Portugese edelman Simon Rodriguez d'Evora, baron van Rhodes, een godshuis met kapel, het latere Sint-Annagodshuis. Hij had het Sint-Elizabethgasthuis in 1596 al zo rijk bedacht dat men de Portugees « den cleynen coninck » noemde. Met het godshuis in het Vuylstraetken, waar hij kost en inwoon liet bezorgen aan tien edele dames of burger-vrouwen, wier vermogen ongunstig was gekeerd. De Portugees woonde zelf op de Meir (nu ongeveer op de plaats van de Innovation) en zijn tuin paalde aan de westkant van het Vuylstraetken. De grond aldaar bestemd voor zijn liefdadig werk kocht hij in 1601 van Jan Gamel. Bij het gebouw liet hij een kapel optrekken met een scheiding tussen de rijke lui en de gewone stervelingen! Later versierde men die kapel met een schilderij van Otto Venius, met afbeelding op de zijluiken van de schenker Rodriguez en zijn gade Anna Lopez (ter ere van laatstgenoemde werd het godshuis aan Sint-Anna toegewijd). Het schilderij berust nu in eigendom van het OCMW in het Maagdenhuis, waar het een ereplaats bekleedt in het bureau van de voorzitter.

Keren we tot onze Simon Rodriguez d'Evora terug. Hij bezoldigde niet enkel de hele genoemde onderneming, maar bovendien een kapelaan en een dienstmeid.

In 1756 kwam het tot een rechtsgeding. Sommige verre erfgenamen van Rodriguez eisten vernietiging van de schenking. Uiteindelijk is het toch tot een akkoord gekomen. In 1880 besloot het bestuur van de Godshuizen tot sluiting van de instelling. In december van dat jaar keurde de gemeenteraad die beslissing goed. Een jaar later werd het geheel voor 86.900 fr. van de hand gedaan.

De foto dateert uit de tijd van fotograaf Edmond Fierlands, in de jaren 1860-62. Een fotodokument dat het na 120 jaar nog altijd doet, en hoe! In alle geval beter dan de door het venster hangende dame in het wit, die nu honderdvijftig jaar oud zou zijn. Zo oud als België.

12. De Duvelengang van de Sint-Rochusstraat

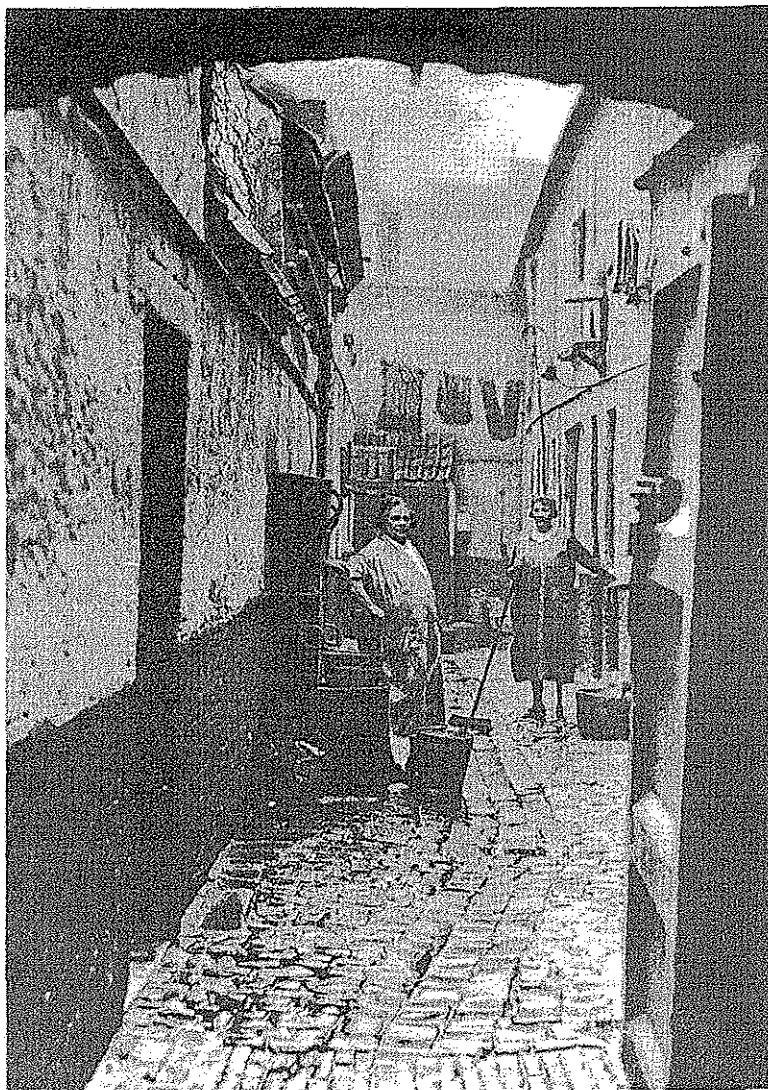
Weer een foto ontleend aan het Stadsarchief. Datum van opname 8 februari 1929. Zij toont de vroegere Sint-Petersgang die later — nogal verrassend — in de volksmond tot Duvelengang werd « ontwijd ». Hij lag aan de noordkant van de Sint-Rochusstraat (nr. 19) en telde in 1682 al tien huisjes. Reeds eerder in de zestiende eeuw bestond aan de noordkant een Geele-, Geelgieters- en een Rochusgang. Aan de overkant (nu Instituut voor Tropische Geneeskunde) trof men de Regenbakgang aan. Er was zelfs een Kaffe (van koffie)-poort met veertien huisjes. Later ontstond er nog een Peerdekensgang. De Peerdenpoort heeft tot in 1955 bestaan.

De Sint-Rochusstraat ontving haar naam naar een aldaar gelegen ziekenhuis dat zeker al in 1496 bestond. Ze kreeg ook bekendheid door haar Vondelingenhuis met de Schuif, dat bestaan heeft van 1811 tot 1860. In die schuif legde men pasgeboren kinderen te vinden. Al sinds 1532 stond hier (rechts van het Vondelingenhuis) het Zinnelozengesticht dat vorige eeuw bij de verbreding van de Boeksteeg gedeeltelijk werd afgebroken. Verder trof men hier het godshuis van de Blauwbroeders aan.

In deze straat bevond zich ook het klooster van de Kartuziers, die zich hier in 1619 vestigden. Hun klooster bouwde men van 1634 tot 1639. Het werd gesloten in 1783 onder Jozef II. Onder het Frans bewind werden in 1798 klooster, kerk, tuin en brouwerij verkocht. In 1834 namen de zusters Kapucinessen er hun intrek. Zij stonden een deel van hun eigendom af, toen in vorige eeuw, in de aanpalende Begijnenstraat, de staatsgevangenis werd gebouwd.

In de periode van het gesloten Kartuizerklooster dienden de gebouwen na 1783 als kazerne en later in april 1788 als diamantslijperij. Minder geweten is dat alhier de diamanten kroon van Frankrijk werd geslepen. Met dit doel bracht men hier 23 slijpmolens aan. Het werk duurde negen maanden. Onder de gebruikte diamanten telde men de wereldberoemde Regentsteen. De bewerking kostte 600.000 fr.

Deze steen werd onder het Frans revolutionair bewind aan de Joodse gemeente van Berlijn voor 3 miljoen verpand, maar Napoleon wist hem van hen los te maken. De hele diamantkwestie in verband met het kartuizerklooster kan men lezen in Augustin Thys « Historiek der straten van Antwerpen ».



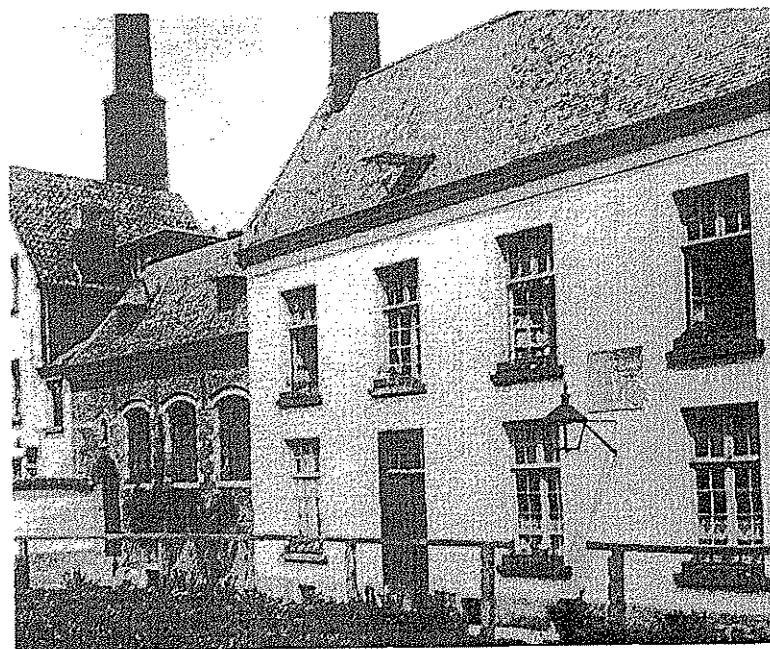
Kasseien als kinderkoppen, een waterpomp, een Paduaans Sint-Antoniusbeeldje in een muurkapelletje, een wastob en veel emmers, het gemeenschappelijk « huisje » onder het pannendak, dat was de Duvelengang in het jaar 1929.

Tenslotte roept deze straat ook de herinnering op aan Theodoor van Rijswijck, de arme liereman en dichter naar ons hart, die alhier in het Zinnelozengesticht, in 1849, nauwelijks 38 jaar oud, overleed.

In de huidige Sint-Rochusstraat bleef als enige bezienswaardigheid de voorgevel in volplastische barokstijl, in top gedateerd 1673, van het Kapucinessenklooster. Van de miseriesteegetjes en volkse gangen, zoals de armtierige Duvelengang, is niets meer recht gebleven.

13. Godshuis de Vergnies van de Bontemantelstraat

Al wat van deze foto, genomen in het jaar 1900 en bewaard in het Stadsarchief, te zien is bestaat niet meer. Verdwenen door inslag van een vliegende bom aan het einde van de jongste oorlog.



Bleekhof, lantaarn, gedenkplaat, in elk venster vierentwintig glimmende ruiten, bloembakken op enkele vensterdorpels; het godshuis de Vergnies riep een sfeer op van orde en properheid.

Koopman Jaak de Vergnies-Dooms, die in mei 1617 stierf, ontmoetten we al in het Vuylstraetken. In 1614 stichtte hij in de Bontemantelstraat een godshuis toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw. Zeven arme vrouwtjes kregen er onderdak, alsmede de meid die voor de oppas van de zeven zou zorgen. Het godshuis bestond uit slechts één rij huisjes met ervoor een bleekhof. Ook was er een uitzonderlijk kleine kapel die in vorige eeuw nog dienst deed als washuisje. In een gevelnis vereerde men een zittend Mariabeeldje. Het hele gebouw kreeg een grondige restauratie in 1834.

In de gevelsteen (op de foto boven de lantaarn) sprak de ingegrifte tekst van een fondatie Margareta Henselmans. Volgens Amand de Lattin bedoelde men dat Margareta Henselmans ooit een fameuze som schonk tot oprichting van een godshuis voor zeven arme vrouwtjes en hun verzorgster. Dit geld diende nadien mede voor de onderneming van koopman de Vergnies.

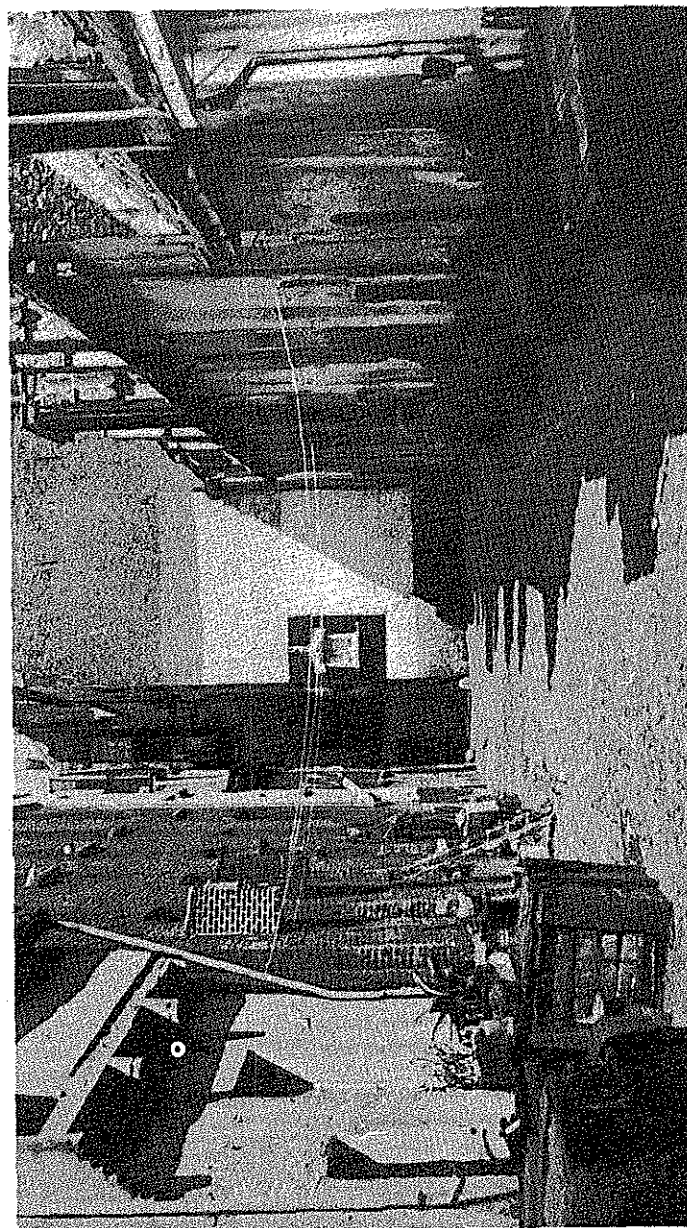
De Bontemantelstraat, waar het godshuis in het pand nummer 13 was gelegen, ontstond in 1546. Ook de Meistraat en de verdwenen Kanonstraat werden toen geopend. Zij ontleende haar naam aan een huis «den Bonten Mantel» op het hoekje van de vaart, reeds zo vermeld in 1586, nadat ze tot dan toe Suytstraet heette, omdat ze van de drie straten het meest zuidelijk lag. In zijn Straatnamenboek vermeldt Robert van de Weghe een Trektangengang met vijftien huisjes, palend aan het godshuis. Aan de zuidkant bestond er nog in 1842 een Pollepelgang.

Hier verdween alles : de stichting Vergnies, de Trektang en de Pollepel. Maar ginds verrijst de KNS-bunker.

14. De Toog van de Paardenmarkt

Toog betekent tonen, getoond worden. Ervan afgeleid noemt men een jaarmarkt in sommige Vlaamse gewesten de toog of toogdag. Een toonbank heet in dezelfde betekenis toog. Zo'n toog heeft natuurlijk niets te maken met de uitmodische preconciliaire priesterkleding, voorzien (onder tot boven) van ontelbare knoopjes.

De Toog van de Antwerpse Paardenmarkt (tussen de huisnummers 36 en 38) wijst rechtstreeks op het tonen van paarden. De paardenmarkt werd alhier ingesteld met een keure van Jan II, op 24 april 1298. Uit die markt ontstonden de Sinksen en de Bamismarkten. In 1601 vroeg men de stedelijke magistraat elke zaterdag een wekelijkse paardenmarkt te mogen houden. Al in 1442 is er sprake van drie stallen en togen. Een grote



Een of twee huisjes staan er nog recht van de eens volkrijke Toog. Deze foto van omstreeks 1930 toont de attributen van alle gangen en steegjes, nl. vele emmers en tonnen, gebezigd bij de wastobben.

stalling of « den roscam » liet de stadsoverheid in 1427 bouwen. Zowel Toog als Roskam leven voort in de namen van straten die nu nog weinig of geen bewoners meer tellen.

In de 15de eeuw richtte het ambacht van de smeden alhier een Sint-Eligiushuis op voor bejaarde en behoeftige leden van het gild. Het werd ook, naar de initiatiefnemer, godshuis Franchoys Verdelft genoemd. Het sloot zijn deuren in 1796. Want de Fransen hielden niet van godshuizen. De in 1462 gebouwde Loyskapel werd in 1857 gesloopt. Nog in het midden van vorige eeuw telde de Toog negenentwintig bewoonde huysjes.

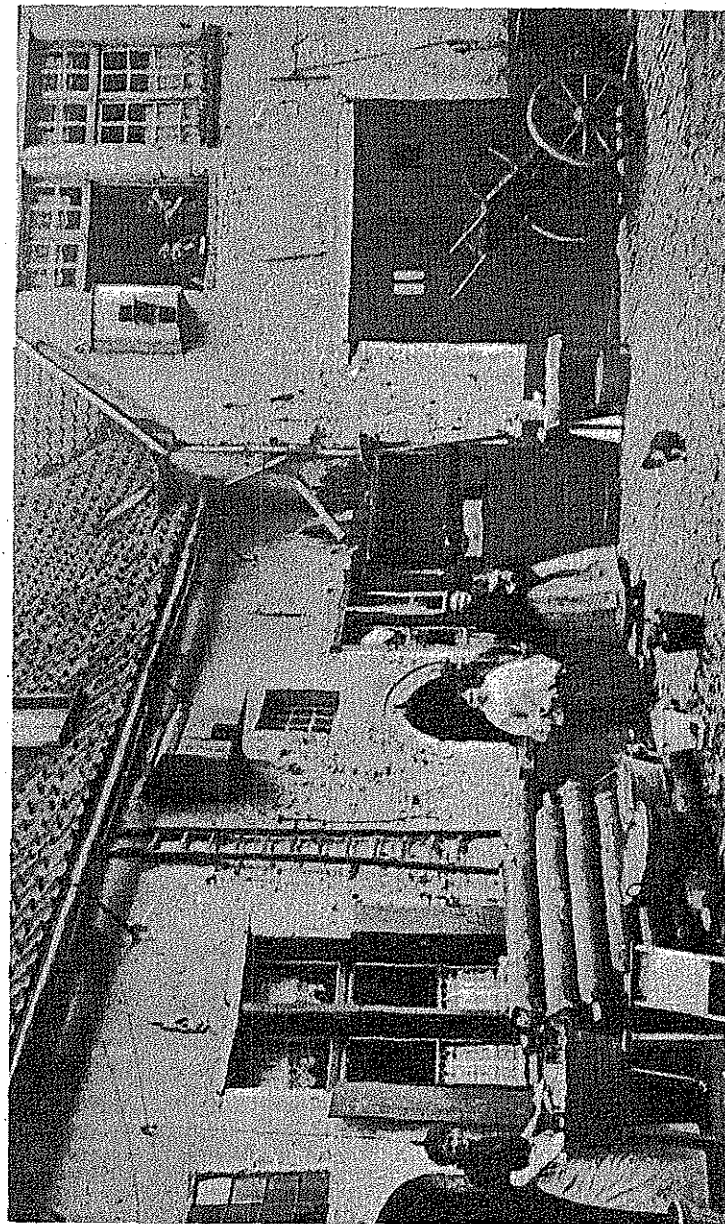
Onze lezer J. Bruynisse uit Edegem schrijft ons dat hij in de Toog zijn kinderjaren heeft doorgebracht. « Omstreeks 1910 waren daar een twintigtal huysjes met kelder en daaronder, van nummers 3 tot 12, een gewelfde doorgang. Aan de achterzijde lag er vroeger een klooster, nadien een tabaksfabriek en omstreeks 1900 een mechanisch atelier dat uitgaf in de Venusstraat.»

Overigens is de Paardenmarkt altijd rijk voorzien geweest van gangen en steegjes. Buiten de Toog, de Roskam en de Nieuwegang waren er een Guldenhoofdgang, een Meulemaeckersgang, een Vierheemskinderengang en een Bijls-, Pelsen- of Jakob Pelsgang. Tot in 1860 bestond er de Hoekberg met vier huysjes. Bovendien maakte men er ook melding, tussen de Varkensmarkt en de Venusstraat, van Sterrengang en een Tinnenpotgang, alsmede een Reigersgang die uitgaf op de Kleine Kauwenberg.

15. De Kalkschuur van de Rouaansekaai

Deze kaai, tussen de Kriekenstraat en de Van Meterenkaai, dankt haar naam sinds de tweede helft van de 16de eeuw aan de Seinestad Rouen. Te Antwerpen gevestigde kooplieden uit Rouen bezaten er hun kantoor. In de begrafenisboeken van Sint-Walburgisparochie van de jaren zestienhonderd en ook later in de telling van 1755 vond Robert vande Weghe een Rouaanse- of Rouanengang vermeld met zes huysjes nabij het Hof van Rouanen. Verder een Mulders-, Gist- of Gistboerenpoort, opgetekend in de jaren 1731 en 1734. In de gangenlijst van 1842 vond hij laatstgenoemde gang nog vermeld met vijftien woninkjes. Precies daar situeerde zich De Kalkschuur die nog tot in onze eeuw bleef bestaan.

We vinden vandaag gelegenheid om even orde op zaken te brengen in verband met de brieven die we van lezers naar aanleiding van deze reeks ontvingen: de Steegjeskoerier.



De Kalkschuur van de Rouaanse Kaai, gefotografeerd omstreeks 1900.

Mw. Wouters (Borgerhout) identificeerde voor ons Gerard Van Looy als « vader van het Schipperskwartier » en schrijft ons: « Als verzamelaarster van alles wat in uw dagblad verschijnt over mijn stad, las ik ook het stuk over Gerard Van Looy in nr. 9 van de reeks « Antwerpse Steegjes ». Destijds heb ik voordrachten van hem beluisterd, door hem geleide stadswandelingen gevolgd, alsook zijn boek « Pierewitje » gekocht dat ik bij hem thuis heb afgehaald. Hij woonde toen in de Falconpoort. Zijn dochter woonde wat verder in een huisje van de rij. Gerard Van Looy heeft trouwens het boek van zijn handtekening voorzien. Wie Amand De Lattin als « vader van het Schipperskwartier » betitelde was wel degelijk Gerard Van Looy. Hij was ook Roodkruissoldaat vandaar zijn kakipak. »

Onder de foto godshuis Rodriguez, Otto Veniusstraat, schreven we nogal lichtzinnig dat alleen op dit dokument en op een werk van Rik Schaeffels dit schilderachtig hoekje van oud-Antwerpen nog voortleefde. Zowel Mw. Jean Ferrant (Antwerpen) als kapitein Cogghe (Merksem) pikten daar op in. Want zowel de dame als de kapitein bezitten een schilderij met een voorstelling van dit godshuis. Beide doeken zijn van dezelfde kunstschilder, namelijk Edward Tyck (1847-1922). Mw. Ferrant schreef erbij dat het doek in haar bezit gedateerd is van 1873.

Aan de wens van lezer J. Bruynisse (Edegem) die zijn jeugd in De Toog van de Paardenmarkt doorbracht is inmiddels al gevolg gegeven in ons vervolg nr. 14. Aan alle schrijvende lezers oprechte dank voor hun waarderende belangstelling. Einde van de Steegjes-koerier.

16. De Schoytestraat van rijk en arm

De volkse Schoytestraat die de Nationalestraat met de Bredestraat verbindt houdt van ver verband met het Vlaamse kultuurleven door enkele aldaar geboren Vlaamse figuren.

Edward Coremans zag er het levenslicht in 1835 als zoon van een schrijnwerker. Coremans ontving in de Vlaamse Beweging de eretitel van « vader van de taalwetten ». Hij overleed in 1910 na een leven van onversaagde strijd voor de emancipatie van de Vlaamse volksmens. Ook was deze straat de bakermat van de toneelspelersfamilie Louis Betrijn (1868). Met zijn oertalent bezorgde hij zowel als vrouw Helene en dochter Marguerite het Nederlandse toneel te Antwerpen schitterende voorstellingen.

De straat ontleent haar naam aan Arnold of Aert Schoyte (Antwerpen 1473-1548), behorend tot een voorname familie van

wethouders en burgemeesters. Hijzelf bestuurde afwisselend in een van beide functies de stad gedurende 52 jaar. Hij werd begraven aan de voet van de kapel, die hij aan de noordingang van de oude Sint-Joriskerk had laten bouwen.

In de helft van de 15de eeuw was zijn voorvader Jan Schoyte hem driemaal als schepen en burgemeester voorgegaan. En na hem volgde in 1651 Filips Schoyte, insgelijks burgemeester, die begraven werd in de familiekerk van de Sint-Andrieskerk. Het originele glasraam met het blazoen van ridder Filips Schoyte heeft de tand van de tijd en van vele tegenlagen in deze kerk niet overleefd.

Eerstgenoemde Aert of Arnold Schoyte woonde in een ruim herenhuis op de westkant van de Bredestraat. Zijn erf liep door tot aan de Boeksteeg, de huidige Nationalestraat. In 1543, kort voor zijn dood, stond Aert een strook van zijn erf af, namelijk een deel van zijn bogaard, meteen ontstond de Bogaardestraat.

Wél Schoyte en geen schuit lag dus aan de basis van de straatnaam, hoewel de nogal moeilijk uit te spreken familienaam vaak in de volksmond tot « schuit » werd vervormd. Gevolg ervan was dat men een huis « De Ghulden Schuyte » doopte en een herberg kreeg nadien als uithangbord « De IJzeren Schuit ».

In 1600 kocht de rijke koopman Marten Papenbroeck een eigendom in de Schoytestraat. Als weduwnaar sinds zeven jaar van Margareta Luyckx, overleed hij 92 jaar oud in 1613. Een van zijn zonen, Jan Papenbroeck, door de laatste wilsbeschikking van vader belast vooral voor arme en behoeftige mensen te zorgen, stichtte in het toenmalige pand Schoytestraat 21 het Sint-Martensgodshuis. Hier gaf hij gratis onderdak aan zeven oude lieden. Na de dood van Jan in 1625, zette zijn weduwe Agnes de Meyer die edelmoedige taak voort, tot aan haar eigen overlijden, vier jaar nadien.

Twee zonen Frans en Adriaan werden priester; een dochter Elizabet trouwde met Jan van den Bossche, heer van Ter Vichte en dochter Maria werd de levensgezellin van Jan van Waelhem, heer van Ter Borcht. Zo werd de familie aan de adel verwant. Tijdens het Frans bewind trachtte zij de instelling in eigen handen te houden, hoewel ze toen onder het toezicht kwam van het beheer van de godshuizen.

De kapel, onder de Fransen gesloten, diende van 1830 tot 1840 tot bewaarplaats voor de reus uit de ommegang. In 1886 kreeg de instelling nieuwe bestemming als nachtverblijf, dat definitief werd gesloten na de wapenstilstand 1918. Tijdens de winter van 1892-1893 werd er gedurende 135 dagen onderdak



Schilderachtige gang leidend naar het Godshuis van de Schoytestraat.

verschafft aan 5141 mannen. In 1937 bouwde men het geheel om als een toevluchtsoord voor behoeftigen, een bijhuis van Bogaerts-Torfs. In 1945 richtte men er een tehuis voor meisjes in. En in 1954 bouwde men het om tot Rusthuis Koehler.

Andere bezienswaardigheid van de Schoytestraat waren de gangen en steegjes. In zijn « Doorheen Oud-Antwerpen » kon Amand de Lattin er in 1955 nog veertien aanwijzen, negen aan de pare en vijf aan de onpare kant. Ze zijn nu omzeggens allemaal verdwenen.

Het langst hielden stand het Blomhof, aan de noordzijde en de Engelengang aan de zuidkant met boven de toegangspoort het typische plaatje « Enghelenplets ». In het verleden was hier nog sprake geweest van een Geleiersbakkergang, een Meerminngang, een Wereldgang of Wereldje met zes, een Miniemengang, een Leliegang en een Borrewatersgang.

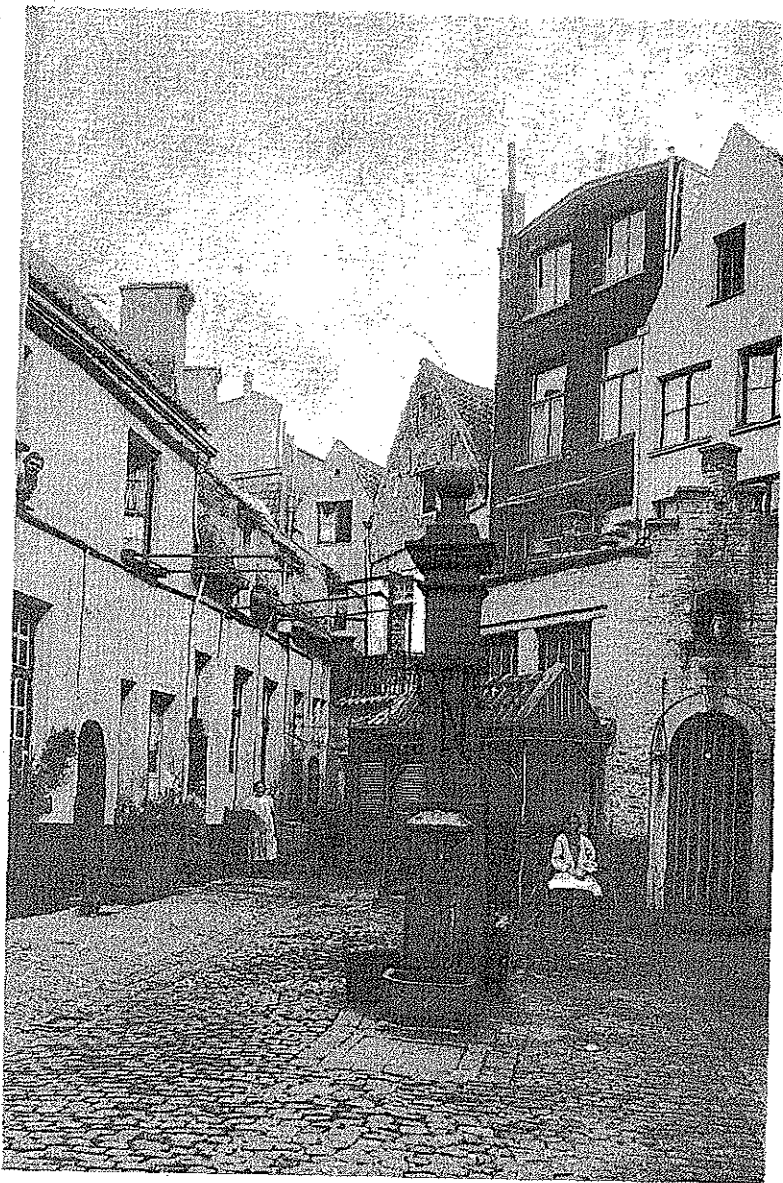
17. De Bontwerkersplaats van de Wolstraat

Dit is geen gang, geen steeg, maar een nog altijd goed bewaarde binnenplaats, verscholen achter de deur nummer 37 van de Wolstraat.

Antwerpen telde al in 1227 bontwerkers, peltiers of pelsmakers onder zijn inwoners. Dames en heren droegen bont, zowel om de sierlijkheid als om de degelijke beschutting tegen de koude. Het ambacht van de bontwerkers ontstond pas later, als onderafdeling van de huidevetters, waartoe ook de leertouwers en de schoenmakers behoorden. In 1399 vermeldde een ordonantie van de Lieve-Vrouwe-Omgang de bontwerkers als zelfstandig ambacht.

Op de zuidkant van de Grote Markt, tussen de Maalderijstraat en het oud stadhuis (langs die zijde : het pand naast de hoek) bezaten de bontwerkers hun ambachtszetel, die De Eenhoorn en later De Draak heette. Wellicht in de legendarische veronderstelling dat de draak een bontjas droeg ! De ambachtskamer bevond zich boven. De benedenverdieping en de kelders verhuurde men aan de stad Middelburg. Inwoners van de Zeeuwse hoofdstad vonden er onderdak tijdens de drukke dagen van de Antwerpse jaarmarkt. Zowel het bontwerkershuis als de hele vooruitgeschoven blok woningen op de kant van de Grote Markt werden in 1714 gesloopt.

Een twintigtal jaren na de oprichting van het zelfstandige ambacht van de bontwerkers, nl. in 1422, schonken de deken van de huidevetters Jan van der Heyden en zijn ambtsbroeder



De Bontwerkersplaats in 1929 met zijn oude waterpomp op arduinen zuil en met als topornament een bal.

van de schoenmakers Jan Mouwe, een huis met grond, destijds gekregen van de Sint-Michielsabdij, aan het bontwerkersambacht. Het pand lag ongeveer op dezelfde plek als de huidige Bontwerkersplaats. Bedoeling met deze gift was de bontwerkers de mogelijkheid te bieden een godshuis voor hun oude leden op te richten. De pelsmakers bouwden dientengevolge al prompt tegen de Wolstraat een kapel toegewijd aan Sint-Joos of Judocus, een Bretoense prins, toonbeeld van deugd en altijd voorgesteld met het koninklijk hermelijn, vanwaar wellicht de reden hem het patroenschap van de pelsmakers te geven.

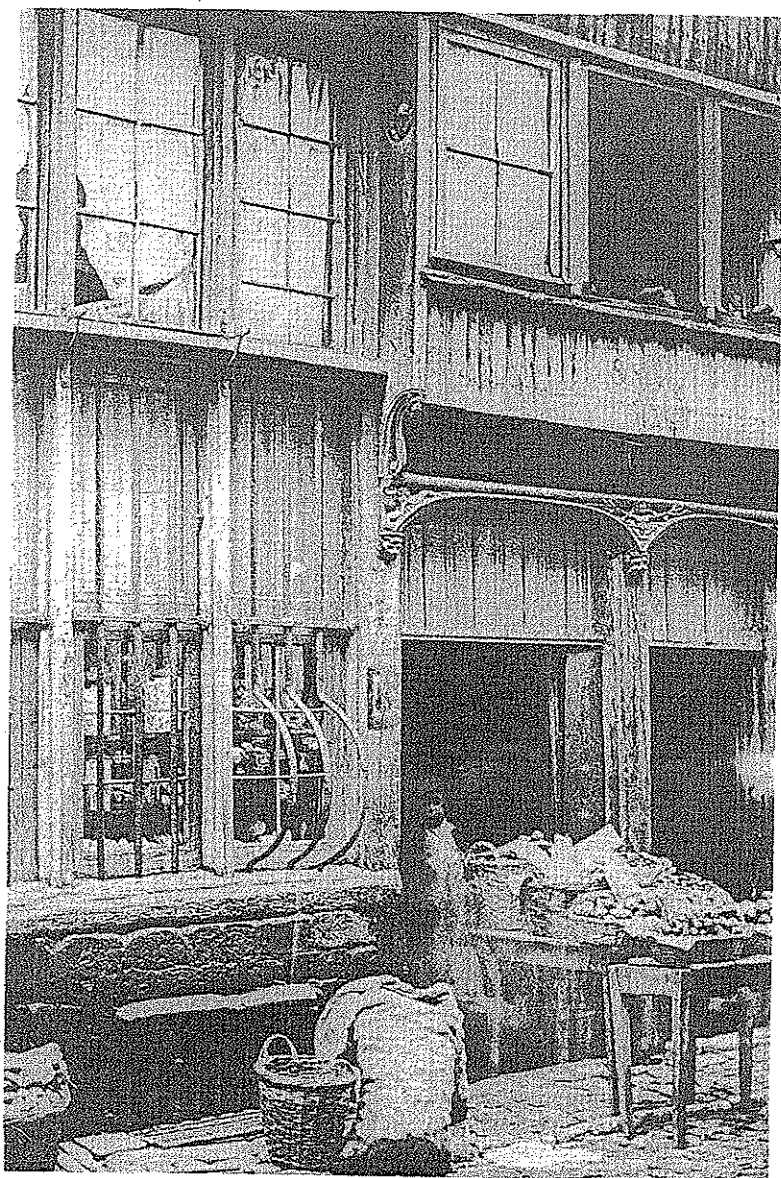
Het godshuis bestond uit een reeks woninkjes rond een bleekhof, bestemd voor zieke of arme leden of hun weduwen. Na uitbreidingswerken in 1431 en 1442 waren er veertien huisjes beschikbaar. De kapel zou nog dienst hebben gedaan tot in 1774. Onder het Oostenrijks bewind werd ze, samen met het godshuis, openbaar verkocht. Smid Meeses werd de nieuwe eigenaar. Als gebouw bleef de kapel bestaan tot omstreeks 1870. Nu is er geen steen meer van recht gebleven. Wél van de huisjes. Er zijn er nog een tiental. Trouwens behoort het Bontwerkersplaatsje tot de schilderachtigste binnenpleintjes van Antwerpen.

Nog een te vermelden bijzonderheid : het bontwerkersambacht bezat ook in de katedraal zijn Peltiersaltaar, namelijk in de noordzijde van de omgang, de voorlaatste kapel tussen die van Sint-Lucas en het Salve Regina-altaar. Als altaarschilderij zag men er het grote Sint-Tomas-drieluik van Marten de Vos, dat nu in het Museum voor Schone Kunsten wordt bewaard.

18. De Bottekesgang van de Saucierstraat

De Saucierstraat loopt nu van de Veemarkt naar de Jordaenskaai, maar vooraleer men honderd jaar geleden de Scheldekaaien rechtrok liep ze van de Spui- (of Gorter)straat naar de Haringvliet, de geboortestraat van Dr. Jan Denucé, onze eerste Schelde- en Mercator-historicus wiens nagedachtenis we hoog in ere houden. De Haringvliet verdween bij het rechtekken van de Scheldekaaien. De naam had betrekking op de haringaanvoer en de haringzouters werkzaam in het Rookhuis, « een uitgestrekt en prachtig gebouw » (A. Thys), dat zich aldaar bevond, bestemd voor het roken en zouten van de haring. Ook de naam Saucierstraat staat daarmee in verband. Sauciers waren hier haringzouters.

Al in 1594 was er in de Saucierstraat sprake van een « Bot-



De Saucierstraat bezat aanvankelijk enkel houten huizen. Het laatste ervan werd vorige eeuw afgebroken.

kensganck» ook wel Ankerengang geheten, met vier huizen, gelegen tussen de «nieuwe veemerckt en het Pensgat». Weinstad «bot» stond ook al in verband met de aanvoer van vis: tarbot en heilbot. De gang bleef bestaan tot in 1840. Hij was dus al verdwenen vooraleer de Brusselse pionier-fotograaf Edmond Fierlants (1819-1869) als een van de allereersten het oude Antwerpen op zijn «gevoelige platen» kwam vastleggen. Over deze Fierlants schreef de deskundige André van Putte van de stadsarchief-fototeek een schitterende «proeve tot herwaarding van een vergeten meester-fotograaf» (zie «Van 't Klampdorp tot 't Zuid» — uitgave Van Hoeve, Amsterdam).

Dit alles om er op te wijzen dat we van de Bottekesgang geen illustratie bezitten. Maar wel een van de Saucierstraat, gefotografeerd in de tweede helft van vorige eeuw, zo treffend passend bij ons verhaal dat we niet nalaten kunnen die foto, ter vervanging, hierbij af te drukken. De houten gevel van het afgebeelde groenten- en fruitwinkeltje dateerde immers uit de XVIde eeuw, de aanvangstijd van de aanpalende Bottekesgang.

Dankzij een pas ontvangen brief van onze trouwe lezer Jan van Battel uit Borgerhout weten we wie in 1595 de eerstbekende eigenaar werd van de Bottekesgang, namelijk niemand minder dan zijn verre voorvader Joos van Battel. Deze Joos, zoon van Joos sr. en van Toeriken (Dorotea) Bernaers, te Mechelen geboren in 1551, trouwde te Antwerpen met Cecilia Verhaeycht. Joos jr. was horenbreker van beroep. Maar wat was een horenbreker? Voordien nooit van gehoord. Waar Van Dale, het Middelnederlands Woordenboek en zelfs Kiliaen deze beroepsnaam onvermeld lieten, maakte stadsarchivaris Dr. Jan van Roey ons gewijjs. Omstreeks 1580 oefenden nogal wat inwoners gevestigd in de buurt van het Vleeshuis, waar het hoornvee werd geslacht, dit beroep uit. Als deskundige vaklui braken ze de horens om er fijne artikelen van te vervaardigen, in hoofdzaak knopen, horenbogen en allerlei sieraad.

In 1587 verleende men het Antwerps poorterschap aan Joos van Battel. Als peters traden op koopman Gillis Estricx, wonende in «Reval» aan de Nieuwvliet en kruidenier Rombout Estricx, van de «Fonteyne» aan de Oude Borse. Van Battel was inmiddels ook eigenaar geworden van het pand «Groeninge» in de Mattenstraat en het huis «Rooster» aan de Kraaiwijk. Joos stierf als oud-deken van de «cloveniers» en kerkmeester van Sint-Walburgis in 1609. Zijn zoon Antoon huwde met Anna Goos. Een van hun dochters, Maria, trouwde in 1629 met koopman Jakob van Grijspere. Beiden stierven aan de pest in hun woning,

Steenhouwersvest. Hun dochter Anna van Grijspere ging een voornaam huwelijk aan met Jan-Jakob de Mont de Brialmont en dier dochter deed het nog beter: zij trad in mei 1702 in de echt met jonker Baltazar IV Moretus, wat nog een berisping veroorzaakte van de « Roy d'armes ordinaris ». De ridderlijke kwalifikatie « mevrouw » die de bruid zich had toegeëigend paste niet voor de vrouw van een jonker. Zij was slechts een « mademoiselle » of « joffrouwe ». De pasgehuwden liepen er 100 gulden boete bij op. Inmiddels waren de Van Battels te Antwerpen uitgestorven. « Pas eeuwen later, in 1954, — aldus onze briefschrijver Jan van Battel — werd mijn zoon in de Scheldestad geboren niet ver van de plaats, waar ooit een tak van ons geslacht in de oude Sint-Walburgisparochie leefde en stierf ».

19. De Vlaaikensgang van de Oude Koornmarkt

Van de weinige nog bestaande gangen en steegjes te Antwerpen is dit de gang met de meeste superlatieven. Het best bekend, het centraalst gelegen, het meest bezocht, het mooist onderhouden: een « gesofistikeerde » gang, omwille van de vele kostbare antiquairartikelen, uitgesteld achter de blinkende vitrines. Ten slotte een literaire gang. Rootaert vond in de hier aanwezige trap inspiratie voor zijn roman « De Wenteltrap » en in zijn Antwerps Prentenboek noemde Werumeus Buning de « Vlaeykensgang » een mirakel, waar de wereld sinds eeuwen heeft stilgestaan.

Niet eens nodig het deurtje te openen van de Oude Koornmarkt 16, waarachter de Vlaaikensgang verscholen ligt. Het staat van vroeg tot laat onthelend open, tuk op bezoek van Sinjoren en toeristen.

« Geef mij een miljoen van een Amerikaanse erftante, dan zou ik de Vlaeykensgang kopen » — luidde de verzuchting van Werumeus. Dat geluk is hem niet ten deel gevallen, wèl de jonge, dynamische antiquair Axel Vervoordt. Naar het voorbeeld van Amerika's Yul Brynner draagt hij het spiegelgladde « kapsel », maar of een Amerikaanse tante bij Vervoordts aankoop in 1969 van de Vlaaikensgang zou zijn bijgesprongen, daar weten we niets van. Trouwens is dat onze zaak niet. Wat we wèl weten en mogen onderstrepen: Axel Vervoordt redde de Vlaaikensgang van de ondergang.

De gang dateert van het jaar 1591, maar voordien was deze plaats al toneel van belangrijke Antwerpse historie. Waar zich

nu de verbreding bevindt, stonden de stallen en woningen van een gasthof uit de XVde eeuw « De Roode Schild ». Beroemde waard van dit gasthof was in 1453 Niklaas Rockox en zijn echtgenote Margareta de Brueckere. Zij waren de overgrootouders van Niklaas Rockox, de bekende burgemeester, vriend van Rubens. Augustin Thys in zijn « Straten van Antwerpen » vermeldde nog in 1473 als waard van het gasthof ene Jan Rockox. Thys verhaalde bovendien dat in 1489 de heer van Bossu, een koopman namelijk Ferdinand Bonroy naar « De Roode Schild » uitnodigde. Pas was die er aangekomen of hij werd



De Vlaaikensgang, vroeger bewoond door gewone mensjes, nu de « gesofistikeerde » gang van Antwerpen.

er gekneveld door vermomde mannen, die hem een prop in de mond staken, vastbonden en in een koffer opsloten, waarin men de man wou buitendragen. Op zijn hulpgeroep kwamen burens toegesnel, waardoor het snode plan werd verijdeld... Het sterkste van al: Bossu werd niet vervolgd, omdat — aldus de kronijk — hij de provoost of Rode Roede van Brabant was en gehandeld had in de uitoefening van zijn ambt.

« De roode Schild » speelde een rol in de bouw van het stadhuis. In 1560 kwamen Michel Votrom en Henry Hencart speciaal van Namen naar Antwerpen om hier hun Naamse steen aan de man te brengen. De koop (twaalf en een half stuiver de vierkante voet) werd tussen pot en pint gesloten in « De roode Schild ». En het gelag, 14 gulden, kwam op rekening van het stadhuis (Prims, Antwerpiensia - 1929) en we sluiten de herinneringen aan dit gasthof in het jaar 1629, toen een van de bewoners, Pieter de Mandemaker, werd aangeklaagd en vervolgd als « obstinatus hereticus »... als koppige ketter. In die beroerde tijd verketterden de kristelijke mensen elkander onderling.

Hoe kwam de gang aan zijn vlaaikens, aan zijn naam? Het antwoord op die vraag behoort tot de anekdotiek. Er zijn twee versies maar allebei verwijzen ze naar een vlaaien- of wafelhuis dat hier in de gang van de schoenmakers en de klokkenluiders zou hebben bestaan. Meer precies duidt de tweede versie de rijstpelderij aan, gevestigd in het aanpalende pand Hoogstraat 15. De Vlaaikensgang liep immers naar de westkant door tot dit pand, de « Groten Gulden Schildt », dat sinds 1561 bestond, ooit eigendom van de Legrelles en Moretussen.

Langs de oostkant loopt de gang nu tot de Pelgrimstraat. En naar het oude Hansahuis De Cluyse (Oude Koornmarkt 26), sinds 1974 eveneens eigendom van Axel Vervoordt, is er bovendien een toegang.

De Vlaaikensgang schijnt van heel vroeg bevrediging te hebben geschonken eerst in het gasthof Rockox aan kloeke magen, later aan de zoetgebekte wafelsmullers en nu aan de allerfijnste fijnproevers in het gastronomisch restaurant Sir Anthony van Dijck.

Antwerpen is Axel Vervoordt dank verschuldigd voor zijn gelukkig en geslaagd initiatief. Natuurlijk mocht hij op subsidies van stad en provincie rekenen. Maar dat is geen geld van de subsidieverleners, wèl van Jan en alleman. In dit geval goed besteed geld van ons allen.

20. Gewezen godshuizen in de Korte Ridderstraat

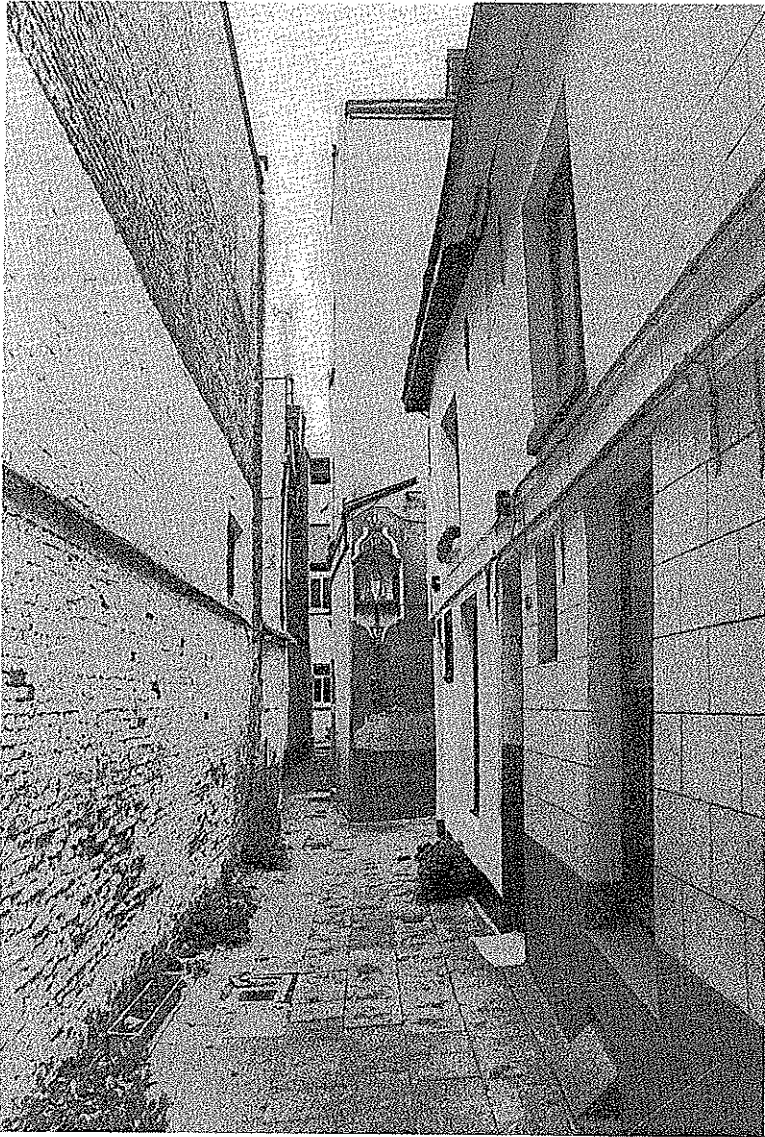
Vanwaar de naam Ridderstraat? Volgens A. Thys bezat bijna elke grote stad een straat van die naam. R. vd Weghe is iets preciezer en verwijst naar de geschiedenis van Nijmegen. « Misschien stond ook te Antwerpen in het verre verleden een ridderhuis voor het herbergen van ridders, wanneer deze een of andere vorst wensten te ontmoeten, die in het Prinsenhof van de nabijge Sint-Michielsabdij was gelogeerd ».

Oorspronkelijk was er te Antwerpen slechts één Ridderstraat. Zij bestond eerst als Riddersteghe in 1403 en vervolgens als Ridderstrate in 1417. Op het eind van de XVIde eeuw werd ze in twee verdeeld: een korte en een lange, met als grens het kruispunt Augustijnenstraat en Munt. In 1843 trachtte men beide straatridders weer samen te brengen: één naam, één straat. Er kwam niets van. Vermits de ridders in Korte en Lange gescheiden bleven, behandelen we ze afzonderlijk.

Wij beginnen met de Korte. Zij ligt het dichtst bij het stadhuis. En waar ze begint aan de Steenhouwersvest werd onze stadhuisbouwer Cornelis Floris geboren, namelijk in het hoekhuis 22, dat toen « Den Grooten Donder Cloot » heette. Een kunstenaar die vorige eeuw, naast Hendrik Leys, met zijn werk luister schonk aan het stadhuis, Piet Verhaert werd ook al in de Ridderstraat — maar dan de Lange — geboren.

De Korte Ridderstraat bewaart nog restanten van twee gewezen godshuizen: de Mazengang en Van Nispen. Ze zijn allebei bereikbaar langs het straatdeurtje tussen de huisnummers 23 en 25. Het dichtst tegen de straat ligt de Mazengang, in 1616 gesticht door Antoon Geeraerts, koster van de katedraal. Eigenlijk was het een overplanting (van instelling, niet van gebouwen!), want de « Jan Maesganck » bestond sinds 1539 al in de Keizerstraat. In de Korte Ridderstraat leidt die gang — nu nog — naar het vroegere godshuis Van Nispen, in 1625 opgericht door Baltazar van Nispen, provoost van de Munt. Van Nispen huwde met Maria de Noy, weduwe van Filips Rubens. Na Baltazars dood in 1625 voerden Arnold Lunden en Pieter-Pauwel Rubens, de beroemde broer van wijlen Filips, zijn testament uit. Zij kochten in 1626 van de familie Van der Ast het huis « De Swaen » in de Korte Ridderstraat met zestien woningen, die zij bestemden voor oude vrouwkens.

Aan dezelfde oostzijde van de Korte Ridderstraat lagen destijds een Potterijengang, al vermeld in 1593 maar dan als Poorteyen-



De Mazengang, gezien van aan het deurtje tussen deze gang en het vroegere godshuis Van Nispen. Het Onze-Lieve-Vrouw-beeldje in het muurkapelletje dateert van 1850.

ganck. En aan de overkant het Verheyden-godshuis, waarnaar een steeg met vijf huisjes leidde. Dit godshuis kwam tot stand dank zij jonker Van der Heyden. En ten slotte bestond er nog een Kasseiersgang met vier huisjes.

Van dit alles bleven enkel de Mazengang en wat er overblijft van godshuis Van Nispen dat nu een kleine academie is geworden, waar men vele kunsten, vooral ambachtelijke, met ijver en toewijding beoefent. Een initiatief van een man uit het volk dat tot voorbeeld strekt. Doel van de onderneming: schoonheid scheppen.

21. De Calloiesgang van de Lange Ridderstraat

De Lange Ridderstraat, die verbinding geeft tussen het Sint-Andriesplein en het kruispunt Munt-Augustijnenstraat, was altijd — ondanks haar hooggestemde naam — een van de populairste straten van Antwerpen. Twee bekende Antwerpse kunstschilders uit vorige eeuw waren met de Lange Ridderstraat vertrouwd en vergroeid. In deze straat stond de wieg van Piet Veraert (1852-1908). Hij zag hier het eerste levenslicht in een kleermakersgezin als derde van acht kinderen. Piet, later leraar aan de Akademie, leverde o.m. voor de trapzaal van het Antwerpse stadhuis de mooie muurschildering « Hulde aan de handel ».

Andere kunstschilder, die zijn naam aan de Lange Ridderstraat koppelde was Karel Verlat (1824-1890). Hij bezat hier zijn atelier, waar hij werkte aan zijn historisch doek « Het volk van Antwerpen vernielt Alva's standbeeld » dat zijn laatste werk zou worden. Als centrale figuur op dit schilderij koos hij Mie Citroen, die niet ver lopen moest om te komen poseren want ook zij, leurster van beroep, woonde in deze straat. Mie Citroen zou later het leven schenken aan een jongen, die toen hij was opgegroeid in de Antwerpse folkloristische geschiedenis bekend bleef als Zotte Rik. Karel Verlat, mild en vrijgevig als geen, zat op het laatst diep in de schuld, zodat zijn huisbaas hem in de Lange Ridderstraat per gerechtsdeurwaarder op straat dreigde te zetten. In zijn geldnood kon Verlat gelukkig op de hulp van het hem genegen stadsbestuur rekenen, dat voor hem de huishuur van het atelier betaalde of tenminste voorschoot.

Door het volbouwen van het woonerf Munt is de Sint-Andries-toren spijtig genoeg aan het gezicht onttrokken, zo ook in het begin van de Lange Ridderstraat de poort, enig overblijfsel van de eens vermaarde Antwerpse Munt. Naar ons gevoelen had men het pleintje voor de kerk gerust onbebouwd mogen laten.



Keurig, net, proper, de Calloiesgang van « De Witte Griffioen ». Lange Ridderstraat 79, kan als model dienen voor het behoud van oud-Antwerps stedschoon.

De urbanisten, die het vooral langs de zakelijke, financiële en winstgevende kant zagen, hebben er anders over beschikt.

Hoekhuisje nr. 23, pand Salvator, is het gewezen lijkenuisje van de Sint-Andriesparochie. Aan de overkant was een tijd de achtergevel zichtbaar van een bijgebouw van het Orteliushuis uit de Kloosterstraat, die in de Lange Ridderstraat voorgevel werd.

Verder naar het Sint-Andriesplein toe op de oost- of onpare zijde het buitengewoon knap gerestaureerde pand nr. 79 « De Witte Griffioen » (1515), dat toegang geeft tot de Calloiesgang.

Calloies ? Niemand weet waar die naam vandaan komt. Houdt hij verband met het Wase of het Kielse Kallo ? Het binnenkoertje valt op door zijn keurige versiering met in de zomer een weelde van bloempotten en als blikvangend punt de muurkapel met een O.L. Vrouwebeeldje van 1854. Schoner dan op een postkaart.

R. vd Weghe vermeldt het bestaan destijds op de westkant, tegen de Munt, van de Moren- of Moorkensgang met 4 huisjes. Nabij de Vliersteeg — of Kakhoek — liep de Lauwers- of Leeuwenberggang. Er waren ook de Rodetonnesgang en de Heibloemengang, soms vervormd tot Ijsbloemengang. Aan de oostzijde ten slotte lagen de Hoorgang met 15 en aan de Rijke Beuckelaarstraat de Sint-Jakobsgang met 4 huisjes. Allemaal vergane glorie, nee gelukkig voorbijge armoede.

22. De eens plezante Sleutelstraat

De Sleutelstraat is geen gang of steeg. Zij heeft er wel enkele bezeten. Wat er van overblijft is het vermelden niet waard. Maar de smalle kronkelstraat zelf bezit op de noordzijde nog enkele specimen van historische woninkjes. We kunnen niet nalaten daar nader op in te gaan. De straat dankt haar naam aan de brouwerij « De Sleutel ». Zij werd geopend in 1550 deels op gronden van die brouwerij en deels op die van de toen nabijgelegen brouwerij « Het Zwaard ». Dat zwaard was geen wapen maar een brouwerstuig. Vandaar nu nog de Zwaardstraat. Eigenlijk een steeg met toegang langs het pleintje.

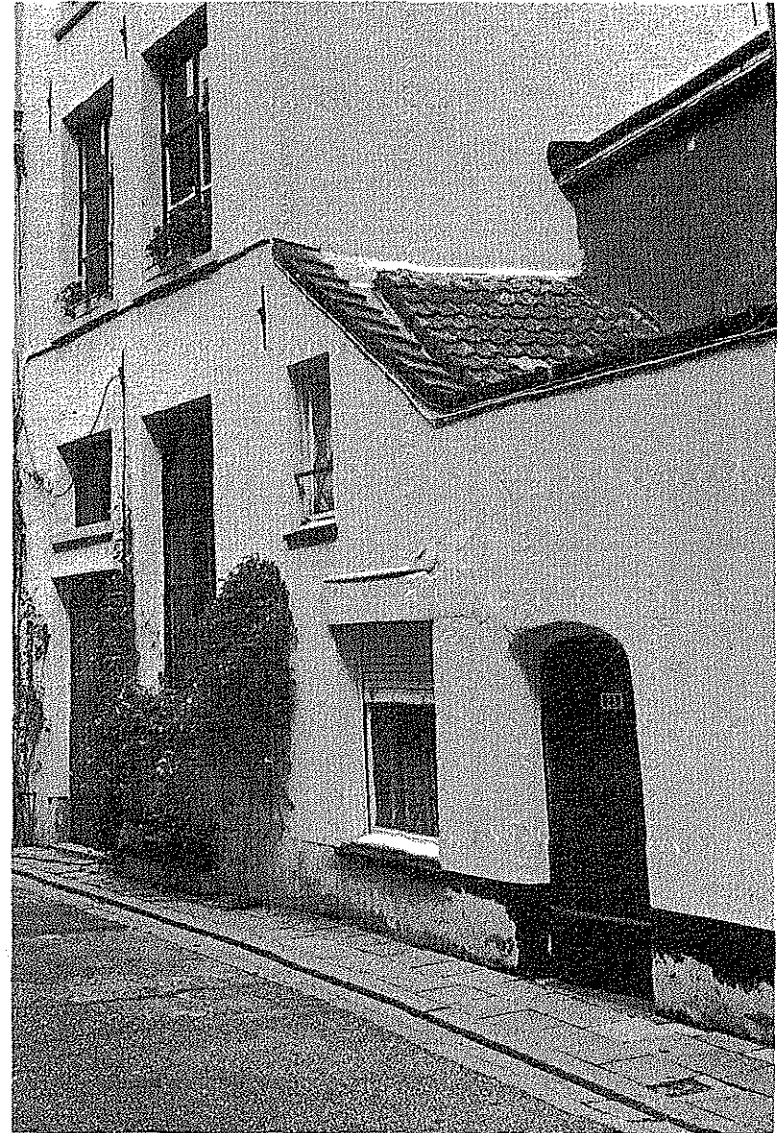
In zijn nog altijd smakelijk boekje « De psychologie van de Antwerpenaar » noemde Mane de Bom Jakob Jordaens de meest volkse onder onze grote schilders : « Van Jordaens' geest — aldus Mane — ietwat verstandelijker verlijnd, ontdaan van ruig naturisme is de dichter Theodoor van Rijswijck ». Den Door (1811-1849) is de grootste beroemdheid van de Sleutelstraat. Zijn wieg stond in het noordelijk hoekhuis van de Boeksteeg en de Sleutelstraat. Dat gehoortheuis zou nu in de Nationalestraat in het mid-

den van de rijweg liggen. Zou, want het huis viel onder de slopershamers toen de Boeksteeg verdween en de Nationalestraat ontstond. Den Door, die zichzelf een arme liereman noemde, was een van de eersten die zich inzette voor de herovering van de Vlaamse nationaliteit. In 1884 voor de onthulling van Doors standbeeld mocht Julius de Geyter, gezeten op de boks van de postkoets naar Westmalle, terecht dichtten: « Hij vleide geen groten der wereld. In liederen klonk zijn hart ». Nog altijd doorklinkend in de kantate van Peter Benoit.

Op dezelfde noordkant van de Sleutelstraat, wandelend naar de Kammenstraat toe, treft ons de uiterst gelukkige heropbouw van een pand naar oud concept, met het gevelpompje langs het voetpad. Binnenhuisarchitect Matson leverde hier het bewijs van zijn geduldig kunnen. Wat verder, zelfde straatkant, staan nog enkele verrukkelijke peperkoeken huisjes recht. Met hun lage deurtjes, zó geknipt uit een ets van Anton Pieck. Wij staan hier voor de waardevolle « Laagtepunten » van deze smalle, hooggebouwde kronkelstraat. Volgens Amand de Lattin zouden deze grillig lage huisjes zo oud zijn als de straat zelf, dus van 1550. We kunnen het nauwelijks geloven, maar vermits Amand het schreef geloven we het wél. In een van die huisjes vierde in 1837 « mèken De Mayer » haar eeuwfeest. Zij stierf toen ze er 103 was en Edward Poffé in zijn « Plezante Mannen in een Plezante Stad » vertelt dat tot op haar laatste dag haar luid gezongen lijslied bleef: « Er lag een boerinneke in 't koren »...

Wat verder, nog altijd op dezelfde straatkant, woonde tot aan zijn dood († okt. 1946) de luimige karamellendichter, schilder en voordrachtgever Johan Zwijzen (° 's Hertogenbosch 1877). Hij werd de « vader van de Poesje uit het plezante Sleutelstraatje », waarover Jan de Schuyter het heeft in zijn standaardwerk over de Antwerpse poppenteatrs. Zwijzen begon ermee in 1935 voor de geburenkring met 87 aangesloten gezinnen. Zijn werk groeide spoedig ook naar buiten uit.

Tot slot het noordelijk hoekhuis Sleutelstraat-Kammenstraat, tot kort geleden bekend als Bank Legrelle. Graaf Gerard Legrelle (1793-1871) woonde in dit huis toen hij in februari 1831 werd aangesteld tot burgemeester van Antwerpen, nadat Flor van Ertborn voor de eer had bedankt. Van de 19 burgemeesters sinds 1800 zijn er slechts vier wier kwartierstaat van beide ouders en vier grootouders overal « Antwerpen » vermeldt. Het zijn Vermoelen, Le Grelle, De Wael en Van Rijswijk. De Antwerpse poortersbrieven van de Le Grelles dateren al van 1670, toen « pasteybacker » Guiliam Legrelle uit Ath, zich via Edingen te



De schilderachtige peperkoekenhuisjes op de noordzijde halfweg de Sleutelstraat zouden zo oud zijn als de straat en van 1550 dateren.

Antwerpen kwam vestigen. Burgemeester Legrelle, zoon van een bankier, was de oudste uit een gezin van tien kinderen. Hijzelf met zijn echtgenote Anna van Lancker zorgden voor 13 nakomelingen. Legrelle, 17 jaar lang burgemeester, bestuurdde de stad, na Craeybeckx en De Wael, gedurende de langste periode.

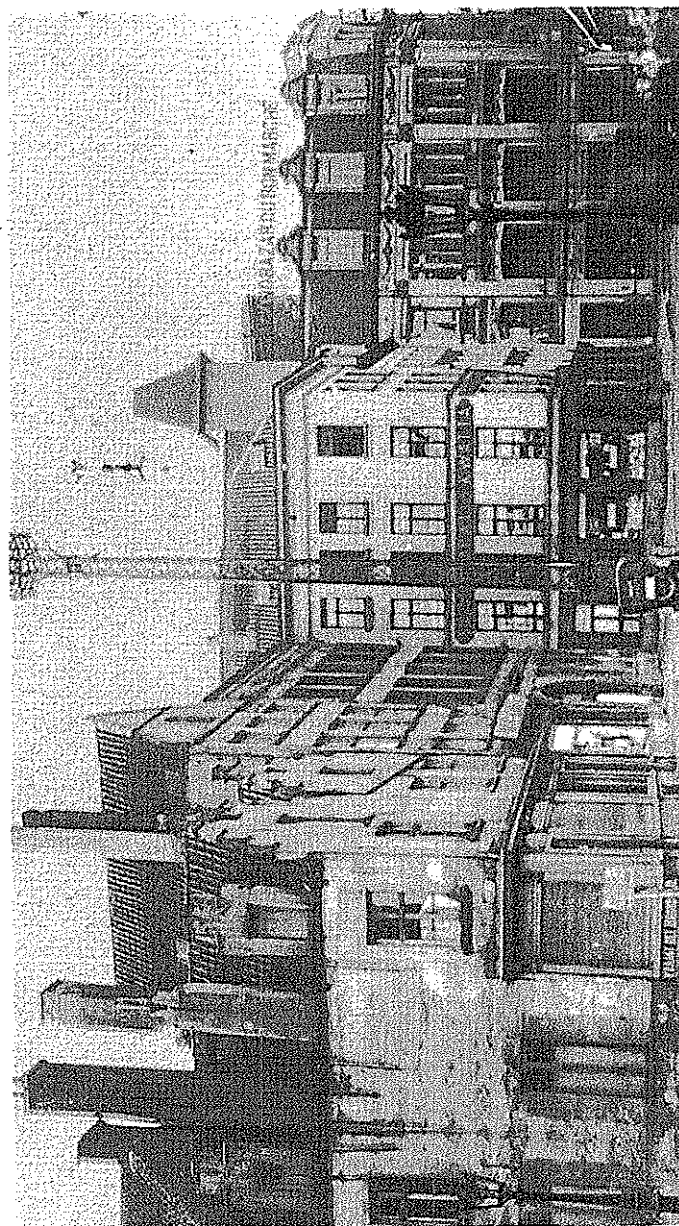
Aan de overzijde van de Sleutelstraat zijn nogal wat gangen en steegjes verdwenen. In Huize Sint-Jozef ontfermen de toegewijde zusters zich nu over bejaarde dames die er inwonen en van een mooie oude dag genieten. Zelfde kant, meer naar de Nationalestraat, woont Toon de Jonck, suikerbakker-pralineur van beroep, levende encyclopedie van het Sint-Andrieskwartier, vooral van de Sleutelstraat. Hem danken we de gegevens over wijlen zijn guitige sleutelbuur Johan Zwijzen. De gegevens over de pastebakker van Ath, stamvader Legrelle, kregen we niet van de suikerbakker, maar lasen we in het Kongresnummer van het zeer interessante tijdschrift voor familie-kunde, waarin het burgemeesterskapittel werd geschreven door J. Hendrickx.

23. De vergane grootheid van de Beddenstraat

Tot in 1914 behoorde de Beddenstraat tot de schilderachtige oorden van Antwerpen. Men had er een gezicht op een sierlijke pagaddertoren en vele huizen bezaten er gaaf gebleven Spaanse deurkens. Het bombardement van oktober 1914, dat de hele noordkant van de Schoenmarkt platlegde, maakte meteen een kruis over de schoonheid van de Beddenstraat. Omzeggens de hele straat lag in puin. En nu, na zoveel jaren, is deze straat laad- en losruimte voor GB geworden: een van de banaalste en lelijkste straten van de stad, lelijker dan de lelijkste steeg.

Vuur is altijd een te duchten vijand geweest in deze straat, die in de 16de eeuw haar naam kreeg naar de vele er gevestigde meubelmakers. Op 5 juli 1566, dat is een maand voor de beeldstormerij, brak er bij zo'n beddenmaker een geweldige brand uit. De opgehitste gemoederen vermoedden kwaad opzet. En de aankomst van Hendrik Brederode, diezelfde avond in De Rooden Leeuw van de Cammerstraat, zorgde voor het nodige roet in het eten.

Al in die tijd was het pronkstuk van de Beddenstraat de prachtwoning 't Huys van Sempeken, dat sinds 1504, samen met het pand de Cancellarije (of Kanseliershuis), geheel de westhoek van de Eiermarkt innam. Erachter bevond zich de reeds vermelde koopmanstoren. In 1517 kwam de dubbele woning in het



Hoek Beddenstraat, in de jaren twintig, met de inham op de Eiermarkt. Op deze plaats bevond zich destijds de prachtwoning 't Huys van Sempeken.

bezit van Fernando de Vernoy (of de Bernuy), koopman te Burgos.

Zijn zoon Fernando jr. erfde het goed in 1563 en liet een toegang aanbrengen langs de Eiermarkt. De officier betaalmeeester of payador Francesco de Lixald bewoonde het pand tijdens de Spaanse Furie. Diens schoonbroer Martino Marlier speelde — volgens Pieter Genard — een bloedige rol als leider van een bende, samengeraapt door zijn meid, een hels wijf met de bedrieglijke naam Maria... de Soete!

Fernando de Bernuy, in 1555 schepen, was een van de machtigste en actiefste leiders van de hervorming te Antwerpen. Op Alva's lijst van verdachten stond hij vermeld als « Juyf de race ». In 1567 trok Fernando in ballingschap en vestigde zich waarschijnlijk voorgoed te Middelburg.

In 1641 werd stadstesaaurier Willem Despomereaux eigenaar van de Cancellarij; hij werd meermaals schepen, in 1658 deken van de Lakenhalle en in 1665 binnenburgemeester. Na zijn dood werd het huis van de Eiermarkt van dit van de Beddenstraat gescheiden. Laastgenoemd pand kreeg toen de pronkerige naam Keyzershof, wellicht dank zij de weelderige uitkijktoren.

Dit Keyzershof en het ernaast gelegen huis « den Gulden Hert » werden in 1782 gekocht door Jean-Guillaume Le Grelle. In 1642 was kunstschilder Simon de Vos eigenaar van « den Gulden Hert » geworden. Hij overleed er in 1676.

De Beddenstraat kreeg haar genadeslag onder de bombardementen van 8 en 9 oktober 1914. Nog lang na de wapenstilstand bleef de straat een ruïne. Toen liep Grand Bazar langs de achterzijde nog niet tot op de Eiermarkt door. De uitbreiding begon pas aan de nu verdwenen Hesperstraat. Op de hoek Beddenstraat-Eiermarkt hield lang een bakkertje stand. En op de hoek van de inham naar de Hesperstraat toe bevond zich de winkel van Kwatta. Ging men de winkel binnen, dan weerklonk een deurcarillon die rammelen bleef tot men weer buitenging. En ver omhoog priemde de elektriciteitspaal, die hoog in de lucht zijn ontsierende draden zond in alle windrichtingen. Een minder gelukkige vervanger van de pagaddertoren van weeer.

24. De Beggaardengang van de Eiermarkt

Dezelfde benaming voor twee verschillende straten geeft altijd aanleiding tot verwarring. Dat was het geval met de Beggaarden- en de Bogaardstraat. De oudste van beide is de « Bogaertstraete » bij de « Schuytstrate ». Men vermeldt ze al



Zo gezien bood de Beggaardengang toch wel een gezellig beeld. Onder het poortje (met de minder gezellige waterplaats) komt de Eiermarkt piepen. Op deze plaats verrees het Sarmacomplex.

in 1545. Zij liep dwars door boomgaard van schepen Arnold Schoyte, vandaar de naam Bogaard.

Daarentegen kon men de Beggaardenstraat, achter de Sinte-Katelijnevest pas in 1580 openen, nadat de eerste Beggaardenkerk was gesloopt.

Soms noemde men de Bogaardstraat Beggaardenstraat en omgekeerd. Dit gaf aanleiding tot vergissingen. In zijn standaardwerk over Michiel Van der Voort-de-oude, liet wijlen Mark Edo Tralbout deze « constbeeldhouwer » per abuis in de Bogaardstraat geboren worden. Hij steunde zich namelijk op een studie van wijlen rijksarchivaris Alfons Goovaerts. Maar alsof hij argwaan koesterde voegde Tralbout er met enige voorzichtige twijfel aan toe: « In de wijkboeken troffen we Michiel van der Voort-de-oude onder de Bogaardstraat niet aan ». Die twijfel was zeer gegrond. MvdV-de-oude werd immers gedoopt in O.-L.-Vrouw-Zuid, tot welke parochie de Beggaardenstraat behoorde. Ware hij in de Bogaardstraat geboren, dan was hij zeker dopeling geworden in Sint-Andries.

We maakten onze bevinding bekend aan Tralbout, die zelf dadelijk te rade ging bij zijn naaste geboortebuurt, pastoor met rust E.H. J. Bloquaux van Sint-Andries, die onze stelling bijtrad. Onze korrespondentie dateerde van januari 1966. Tralbout zette zijn opzoekingen voort in het stadsarchief. Uitsluitend heeft hij ons niet meer kunnen geven.

Wij houden ons bij de Beggaardenstraat van de Sinte-Katelijnevest met de daaraan aansluitende Beggaardengang. Al in de 13de eeuw kwamen de Beggaarden of Bogaarden zich te Antwerpen vestigen. Deze broeders van boetvaardigheid, gesticht door Godfried met de baard, waren in hoofdzaak weversgezellen. Zij bezaten van heel vroeg hun eigen kerk. De calvinisten sloten het Beggaardenklooster in 1579. De orangistische stadsoverheid liet dan een straat naar de nieuwe Beurs aanleggen. Daarom sloopt men de oude kerk en de straat kreeg de naam van het oude klooster. Na de herovering van de stad door Farnese in 1585 kregen de Beggaarden hun eigendom weer en zij bouwden op de zuidzijde van de naar hen genoemde straat een nieuwe kerk, die in 1591 werd ingewijd. De Beggaarden leidden hun peiselijk bestaan te Antwerpen tot ze in 1796 door de Fransen werden verjaagd.

Klooster, hof en kapel, met ongeveer tien huisjes, werden in 1797 eigendom van de Fransman Le Couteulx de Canteleir. Na 1830 diende het klooster als opslagplaats en stallen voor de

bode « Messageries van Gend en Loos ». In latere jaren was Van Gent bekend voor zijn speciale lastdieren: muilezels.

Eens, maar dat is lang geleden, verhief de grote toegangspoort van het klooster, de Beggaardenpoort, zich aan de Eiermarkt. Al in onze kinderjaren bleef er niets van over. Op dezelfde plaats bevond zich een onwelriekend waterplaatsje onder de rondboogopening van de Beggaardengang, een tunneltje waaronder men van de Eiermarkt naar de Beggaardengang ging. In 1963 verdween poortje en reuk en ook de gang voorgoed. Voor de reuk was het niets te vroeg.

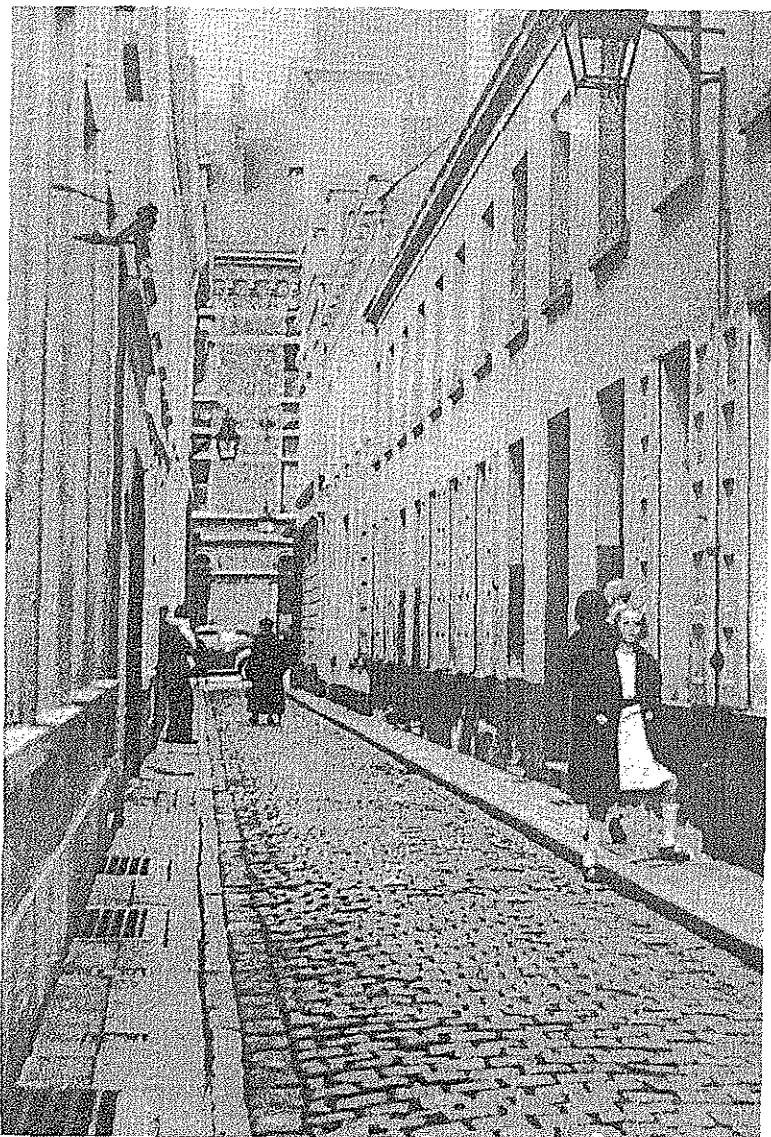
25. Lange Gang: intimiteit maakte plaats voor geparkeerd blik

Lang geleden had de Lange Gang nog de allures van een steegje. Wie nu in de Lange Gang wandelt, wordt nergens nog herinnerd aan dat charmante verleden. In deze elleboogstraat (ze maakt inderdaad onderweg een bijna rechte hoek) tussen de huidige Tabaksvest en het Hopland moest de intimiteit de plaats ruimen voor geparkeerd blik. De Lange Gang is heden ten dage een echte parkeerstraat.

Niet alleen is hij aan weerszijden afgezoomd door geïmmobiliseerde voertuigen. Ook de plaats van de vele gesloopte panden — vooral aan de westkant zitten in die Lange Gang aardig wat gaten — promoveerde zoals dat in Antwerpen gebruikelijk is tot parkeerruimte.

Net als aan de Hofstraat zorgt de stad daar in de eerste plaats voor het eigen personeel. Zo kunnen in de Lange Gang de gemotoriseerde werknemers van de Medisch-Sociale Dienst (van de stad) zonder veel problemen of tijdverlies hun karretje kwijt. Op de rest van de westkant staat nog een opmerkelijke stedelijke stempel gedrukt: het klublokaal van de Sodipa-gepensioneerden met daarbij aansluitend vier petanque-veldjes.

Niets doet nog denken aan de Lange Gang van weleer met zijn vele kleine, eenvoudige huisjes en dito mensjes. Er werd gesloopt. Het steegje werd een allesbehalve aantrekkelijke straat. Wie er wandelt, kijkt tegen grote bakstenen achtergevels, waarvan enkele eksemplaren allicht industriële archeologen kunnen boeien. Daarbij inbegrepen de troosteloze geveflard van de stadsschouwburg, die boven het weinig aantrekkelijk baksteendecor komt uitpiepen.



De Lange Gang anno 1930 : een intiem steegje met eenvoudige huisjes en dito mensen. Op de achtergrond een gedeelte van het klooster der Redemptoristen aan het Hopland.

DE BAKERMAT

In de richting van de Tabaksvest houden de twee torenspitsen van de kerk der Jezuïeten aan de Frankrijklei de hoop op een meer bemoedigend stadsbeeld levendig. Wie de schreden naar het Hopland richt, krijgt het klooster der Redemptoristen aan het Hopland in het vizier. Ook niet mis. Overigens vormen kerk en klooster een mooie springplank naar de historische bakermat van de Lange Gang, waar in de loop der eeuwen enkele godshuizen en tempels de omgeving domineerden.

Die bakermat is het raamhof Mollekensrame, omstreeks 1536 gebouwd door ene Jan Raet. Auteur Augustin Thys verrichtte in zijn « Historiek der straten en openbare plaatsen van Antwerpen » nogal wat speurwerk in verband met die Mollekensrame en daardoor is het mogelijk de topografie nagenoeg compleet samen te stellen van de zuidelijke kant van het Hopland in het begin van de zestiende eeuw. Tussen haakjes : de zuidelijke kant is het deel, waar thans ook de Lange Gang te vinden is. Het was in die tijd een stil oord, waar alleen de kerken van de Engelse Terezianen en de Ongeschoeide Karmelieten enig leven brachten.

In 1566 kwam er nog een gebedshuis bij. De eigenaars van de Mollekensrame, vurige kalvinisten, bouwden ter plaatse een tempel, die men omwille van zijn langwerpige vorm de Lange Kerk noemde. Dit in tegenstelling met de Ronde Kerk aan de Wapper. Ze werd gebouwd met de financiële steun van heel wat rijke lieden in een rekordtijd van amper drie maanden. Vooral dat laatste is vermeldenswaard, als men weet dat aan de huidige stadsschouwburg niet minder dan tien jaren is gezwoegd. Doctor Yselrant Balch legde de eerste steen van de Lange Kerk en hield er de eerste kerstboodschap.

De Lange Kerk was echter geen te lang leven weggelegd. In 1585 (volgens sommige bronnen zelfs nog vroeger) werd ze op hoger bevel gesloopt. De opbrengst van de afbraak was voor de Waalse soldaten. Yselrant werd in ballingschap gestuurd.

PARADIJSELIJK OORD

Keren we echter even terug naar het meer profane gedeelte uit de geschiedenis van de Mollekensrame. In 1581 wordt het ganse goed, waarop toen zeventien huizen stonden in Hopland en Sint-Jorisvest (de Sint-Jorisvest werd in 1937 omgedoopt tot Tabaksvest), aangekocht door ene Gilbert Despommereaulx. En nu zijn we bij de Lange Gang beland, want deze rijke koopman in meekrap opende in 1583 op de uiterste grens van de Molle-

kensrame een 140 meter lange doorgang: de Lange Gang, lopend van Hopland naar Sint-Jorisvest.

In de zeventiende eeuw bood de Lange Gang een echt schilderachtige aanblik. Dank zij een plan, opgesteld in opdracht van advocaat Norbert van Aerdenbodeghem naar aanleiding van een dispuut nopens die doorgang, is het mogelijk een beeld te vormen van de 17de eeuwse Lange Gang. Langs beide zijden bevonden zich mooie aangelegde hoven, verfraaid met vele kunststukken. De fruittuinen waren rijk voorzien van wijngaarden, perzik- en abrikozenbomen. Een paradijselijk oord.

De volgende eeuwen moesten groen en fruitbomen steeds meer wijken voor bebouwing.



De Lange Gang anno 1981: de intimiteit maakte plaats voor geparkeerd blik. Helemaal achteraan het Hopland met het klooster der Redemptoristen.

De stad deinde uit en ook langs de Lange Gang werd druk gebouwd. De rustige, met veel groen omzoomde doorgang werd een smal steegje. Van dat steegje blijft ook nu niet veel meer over. Vooral na de Tweede Wereldoorlog is voor een flink deel van de historische Mollekensrame een ingrijpende metamorfoze ingezet met onteigenen en slopen. Achter die gedaanteverwisseling staat nu nog geen punt.

Toch kan men thans reeds vaststellen dat de ingreep der jongste decennia beslist in het nadeel van de Lange Gang is uitgevallen.

26. De zwanezang van de Zwanengang

Net als zovele andere steegjes zong ook de Zwanengang reeds zijn zwanezang. Van dit steegje, dat destijds te vinden was tussen de Sint-Jacobsmarkt en de Kattenstraat, valt thans niets meer te bespeuren. Niets is teveel gezegd, want van de Zwanengang bleef toch nog een waardevolle relik bewaard: het fraaie beeld van Onze-Lieve-Vrouw van de Zwanengang, dat dank zij de zorgen van de zusters Franciscanessen uit Eupen in 1961 tegen de gevel van hun tehuis aan de Sint-Jakobsmarkt nr. 38 belandde.

Vanop de verheven plaats volgde Onze-Lieve-Vrouw de slotfaze van de afbraak van haar Zwanengang en de aanleg van het grote plein dat in de plaats kwam, het Frans Halsplein.

Het gebouw, waartegen het eeuwenoude madonnabeeld thans in zijn glazen kast prijkt, wordt weldra bedacht met een grondige restauratiebeurt en zal in de toekomst onder de naam De Swane fungeren als verzorgingstehuis voor bejaarden. Zo zal in de onmiddellijke omgeving toch nog iets herinneren aan de Zwanengang, die door Amand de Lattin een van de meest volkse steegjes van de Scheldestad werd genoemd. Dat was echter voor de grote afbraak, toen de Zwanengang met zijn lage huisjes nog een rol speelde in het kwartier der voddenrapers.

De Zwanengang zag zowat in de helft van de zestiende eeuw het levenslicht in een buurt die, met de Ossenmarkt als centrum, zich in die periode fel ontwikkelde en door enkele belangrijke religieuze gemeenschappen als vestigingsplaats werd gekozen. Laten we die buurt eens even de historische revue passeren.

DE SINT-ANNASTRATEN

In 1516 werd op het raamhof Sint-Anna, toebehorend aan lakenbereider Willem Ortels, de Lange Sint-Annastraat geopend als



Het Frans Halsplein, dat de plaats innam van de Zwanengang en een flink deel van de Rozen- en Paradijsstraat. De Zwanengang lag zowat in 't midden van dit plein tussen St.-Jacobsmarkt en Kattenstraat.

een verbindingsweg met de Ossenmarkt. In die straat vestigden zich al spoedig enkele Grauwzusters. Ze maakten deel uit van een gemeenschap, gevestigd te Zoutleeuw in Brabant. Volgens Augustin Thys verschenen ze in 1678 ten tonele. Andere auteurs situeren hun komst wat later. In elk geval kwamen de moedige en offervaardige Grauwzusters naar Antwerpen om er de honderden slachtoffers van de « haastige ziekte » (zo heette toen de pest) te verzorgen en bouwden ze een klooster in de Lange Sint-Annastraat. Het oude klooster werd in 1886 tot de grond afgebroken en herbouwd in Vlaamse stijl onder de leiding van Frans Baeckelmans. Het fraaie gebouw voert thans de datum 1887 in de gevel en prijkt recht tegenover de Korte Sint-Annastraat.

De Korte Sint-Annastraat, die aanvankelijk Rechtstraat heette, werd net als de Rozenstraat (Roosstraat), de Zwanengang en de Paradijsstraat in 1550 door ene Frans de Behault geopend. In 1498 stichtte Pieter (Petro) van Dale, een rijke suikerhandelaar, daar een godshuis voor zeven vrouwen. Het gesticht werd nadien vergroot door zijn neef, die ook Pieter van Dale heette, kanunnik van de O.-L.-Vrouwekerk was en door heel wat auteurs wordt verwisseld met zijn oom-zakenman. Later ging het gebouw over in de handen van Jozeph Sotomayor. Het werd in 1864 aangekocht door Jean Bernard van Pelt, die ook zijn naam gaf aan het typisch tuintje midden het godshuis, het hofje van Pelt. Weer later kwam het godshuis in handen van de KOO.

De Korte Sint-Annastraat, die in het verleden de allures had van een onvervalst steegje en op foto's van rond de eeuwwisseling te zien is met de onmisbare pomp en het al even karakteristieke madonnabeeld, wordt heden ten dage nog gesierd door de prachtig gerestaureerde van Stralentoren. Het straatje werd daarom vroeger ook Achter Stralentoren geheten. De knappe toren — samen met de aanpalende gebouwen een schoolvoorbeeld van geslaagde restauratie — behoort thans tot het complex der zusters Apostolinnen van de Paardenmarkt, die in 1902 naar de Sint-Jacobsmarkt nr. 43 verhuisden. Hij dankt zijn naam aan ridder Antoon van Stralen, heer van Merksem en Dambrugge, die in 1565 het eigendom verwierf en drie jaar later na een schijnproces te Vilvoorde werd onthoofd. Alexander Farnese schonk de bezittingen van ridder Antoon van Stralen nadien terug aan de familie. In 1654 kochten de Jezuïeten het uit het midden van de 16de eeuw daterend gebouw aan om er hun konvikt onder te brengen. Na de afschaffing van de Jezuïetenorde werd Corneel Joseph Osy in 1777 nieuwe eigenaar,



Het lijkt eeuwen geleden, maar zo zag de Zwanengang er in 1950 nog uit. Links het beeld van O.-L.-Vrouw van de Zwanengang, dat in 1961 naar de Sint-Jacobsmarkt verhuisde.

terwijl zoals gezegd in 1902 de zusters Apostolinnen er hun intrek namen. De Korte Sint-Annastraat is kort. Met haar godshuis Petro van Dale en Hotel van Stralen speelde ze evenwel een niet onbelangrijke historische rol.

EEN OPEN PLEK

Zoals gezegd zagen ook de Rozenstraat, Zwanengang en Paradijsstraat in de helft van de 16de eeuw het levenslicht. Deze drie straatjes mogen hier dan ook gerust in één adem genoemd worden. Overigens is daar nog een goede reden voor: ze werden in de jaren zestig (van deze eeuw) gemetamorfozeerd tot één groot plein, het Frans Halsplein. De Rozen- of Roosstraat ontving haar naam ofwel van het raamhof de Witte Roose, waarvan zij een der ingangen was, ofwel van het huis met aanpalende gang, genaamd de Roose en gelegen op de Sint-Jacobsmarkt nr. 41. Naast dit pand, waarin een aantrekkelijk winkeltje onderdak vond, kwam de Rozenstraat destijds uit.

De Zwanengang werd genoemd naar Silvester Swaen, aan wie dit eng straatje toebehoorde op het einde der 16de eeuw. Hij bouwde het straatje op de erve der huizinge genaamd de Swane. Boven de toegangspoort bevond zich destijds de afbeelding van een zwaan. Het mooie madonnabeeld van O.-L.-Vrouw van de Zwanengang fungeerde in zijn glazen vitrine eeuwenlang als blikvanger. Onder dit beeld stond vroeger bij feestelijkheden een tafel met een schotel, waarin de voorbijgangers hun penning legden tot onderhoud en versiering van het beeld.

De Paradijsstraat ten slotte vormde eertijds de uitgang van een raamhof en kreeg haar naam van het huis Het Paradijs op de hoek van de Sint-Jacobsmarkt. Het is echter ook mogelijk dat de straat haar naam dankt aan de kleine verheven beeldhouwwerken, die enkele gevels sierden en taferelen uit de bijbelse paradijsverhalen voorstelden.

De Zwanengang en een flink deel van de Rozen- en Paradijsstraat verdwenen. Frans Halsplein heet het er nu naar de in 1580 te Antwerpen geboren schilder, die naast Rembrandt tot de grootste Noordnederlandse meesters wordt gerekend. Waar ook eens de wieg stond van Huyghens en Vondel treft men nu een open plek, die gelukkig slechts gedeeltelijk ten prooi van de auto viel. Naast de parking aan de kant van de Sint-Jacobsmarkt bleef er inderdaad nog plaats voor wat groen, een basketbalveld en speelruimte voor de jeugd uit de buurt.

27. De Stadswaag verdient een opkikkertje

Als er ergens een brokje Antwerpen met een wel polyvalent verleden dient aangeduid te worden, dan komt beslist de Stadswaag in aanmerking. Er werd op deze plek inderdaad niet alleen gewogen op de stadswaag. Er werden eeuwen geleden ook schitterende bruiloftsfeesten georganiseerd. Er werden heelmeesters opgeleid. Er werd recht gesproken. Een roemrucht verleden, dat nu nog merkbaar nazindert op het vierkante pleintje met zijn vele, al dan niet gerestaureerde, eerbiedwaardige trapgeveltjes.

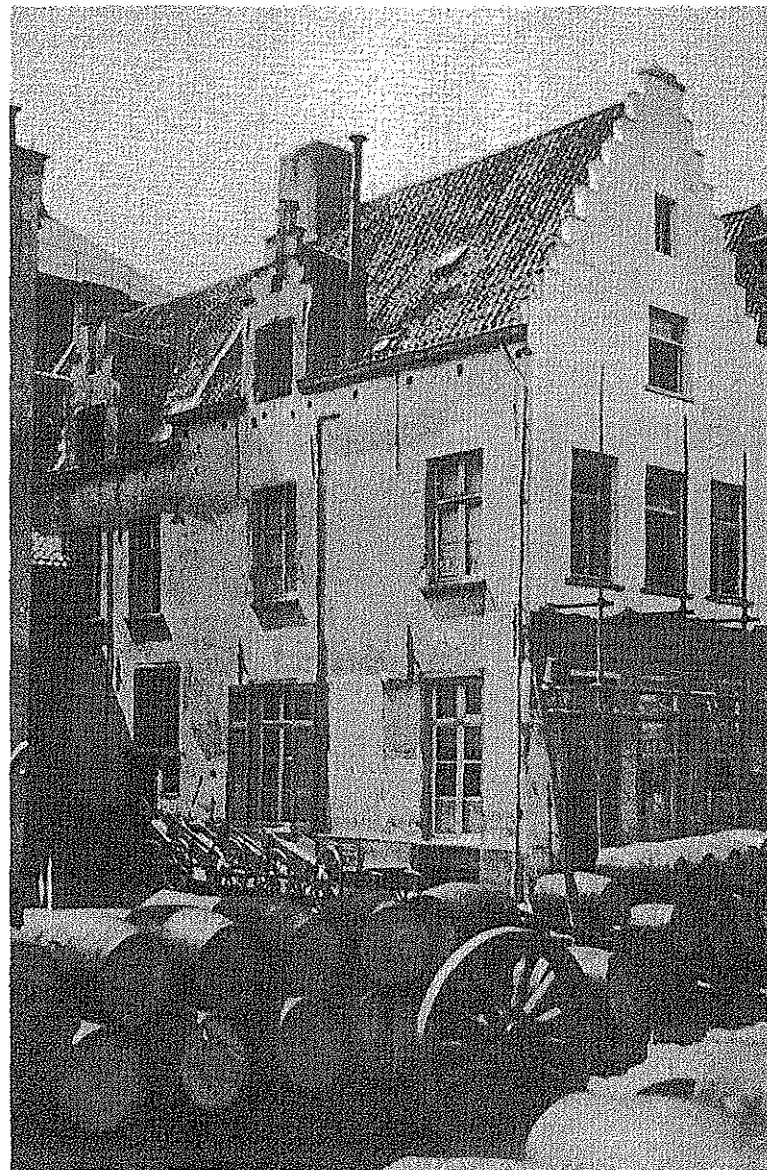
Omwille van zijn apart, intiem karakter en ook historisch gezien hoort de Stadswaag ongetwijfeld thuis in de reeks der Antwerpse steegjes. Alles ademt er gezellige rust. Tenminste overdag, want eenmaal de avond aangebroken grijpt er een neongekleurde metamorfoze plaats en promoveert de Stadswaag tot drukbezochte uitgaansbuurt, waarbij honderden lieden gezelligheid en soelaas vinden o.m. in de 16de eeuwse kelders. Eigenlijk vormt ook dit meer frivole aspect van de Stadswaag een mooi aanknopingspunt met het verleden: in de zestiende eeuw en een flink stuk van de zeventiende fungeerde de Stadswaag als decorum voor talloze tot de verbeelding sprekende huwelijksfeesten, die — als we de archieven mogen geloven — niet zelden drie dagen in beslag namen.

GEEN RECENT FENOMEEN

De Stadswaag ontleent haar naam aan de waag: het grote, rechthoekige gebouw, dat tot 1873 in het midden van het plein troonde en waarin alle zware koopwaren moesten gewogen worden. Het gebouw werd opgericht door de man, die niet ten onrechte de Antwerpse urbanist *avant la lettre* wordt genoemd: Gilbert (Gillebert) van Schoonbeke.

Bij akte van 6 mei 1547 kocht Gilbert van de stad een lap grond, 261 roeden ofte 86 aren groot. Volgens speurder Augustin Thys betaalde hij daarvoor de ronde som van 31.000 Carolusguldens en verwierf hij met die koop « den grooten hoff ende erve die men heet de stads houten Eeckhoff bij 't Goidshuys der Minnebruers alhier gestaen, met den grooten Artilleriehuyze daarop staende, met ooc der woninge van de stadstimmerman, alle huysingen ende woningen ».

Kennelijk kon Gilbert van Schoonbeke met al die huizen niet veel aanvangen. Hij brak ze af tot op de grond. Ook het houten



Een hoekje van de Stadswaag, waaruit blijkt dat het pleintje in 1920 goed gebruikt werd als stapelplaats.

Eeckhoff, een soort arsenaal. Wat de Scheldestad betreft is massaal slopen dus alleszins geen recent fenomeen. Alleen het Artilleriehuis vond genade bij Gilbert. Experten in de oud-Antwerpenkunde menen dat dit Artilleriehuis heden ten dage nog terug te vinden is: het kan bewonderd worden in de Raapstraat. Het Artilleriehuis werd in 1548 opnieuw door de stad aangekocht en ging in 1565 over naar Jan van der Meere.

Maar terug naar de Stadswaag nu. Op de vrijgekomen grond bouwde Gilbert van Schoonbeke na het slopen van het houten Eeckhoff en de aanpalende huizen de nieuwe waag. Rondom dit vrij grote gebouw opende hij prompt drie straten (hij zou Gilbert van Schoonbeke niet geweest zijn) en gaf ze de voor de hand liggende namen van Noord-, Oost- en Weststraat.

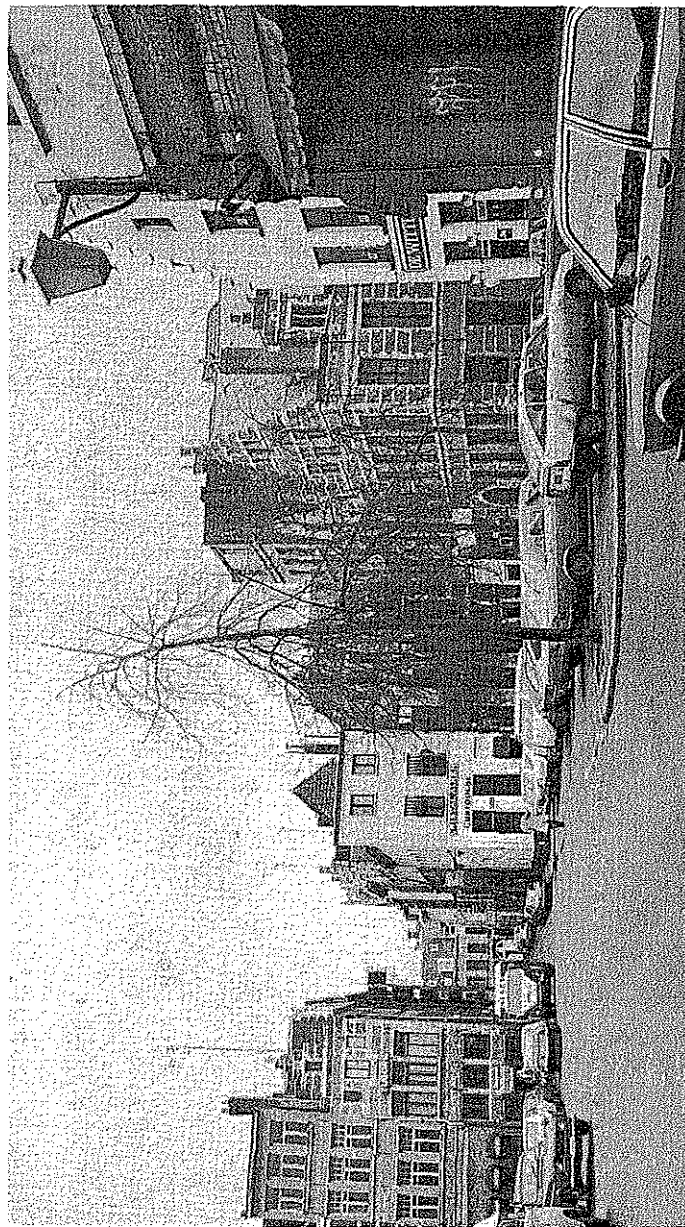
Later kregen deze drie straatjes een meer tot de verbeelding sprekende doopnaam: de Hoornstraat, de Brilstraat en de Raapstraat. Daarbij fungeerde dan telkens een huis van een van die straatjes als inspiratiebron bij de naamgeving. Voor de Raapstraat was dat Die Raepe of het ex-Artilleriehuis, waarover we het daarnet nog hadden. Ten zuiden van het plein ten slotte leidde een vierde uitgang naar de Minderbroederskerk.

FEESTZALEN

De nieuwe Stadswaag werd op 12 maart 1548 officieel in gebruik genomen. Als eersten wogen de Hansen-kooplieden er een partij lijnwaad. Daarna stond de waag omzeggens niet stil, want alle zware koopwaren moesten er tegen betaling van een belasting (de wagetol) gewogen worden.

We zegden het reeds: de Stadswaag was een vrij groot gebouw. Alleen op het gelijkvloers werd gewogen. Op de bovenverdiepingen bevonden zich verscheidene rijkversierde zalen, waar bruiloftsfeesten werden gevierd. Volgens Thys gebeurde dat « met ene ongelooflijke pracht ». Een en ander illustreert nog maar eens overduidelijk de lukratieve aanleg van Gilbert van Schoonbeke. In het midden van de 16de eeuw telde Antwerpen 100.000 zielen. Handel en nijverheid floreerden als nooit tevoren. Er was rijkdom en welstand. Dus ook geld voor grootse feesten en banketten. Daarvoor waren de burgershuizen echter te klein en buiten het Vleeshuis en huizen van partikulieren waren er geen grote feestzalen te vinden. Naast de wagetol bracht de verhuur van de feestelijke bovenverdiepingen dus ook aardig wat geld in het bakje.

Na de hoogkonjunctuur van de zestiende eeuw stonden de



De Stadswaag anno 1981: een publieke parking, die na de herprofilering heel wat gezelliger en mooier kan worden.

zalen van de Stadswaag echter meer leeg dan vol. Vandaar dat de stad er op 13 juli 1648 een leergang voor heilkunde opende, die er bleef tot omtrent het jaar 1800. Papebrochius weet te vertellen dat de lessen er om zes uur in de ochtend aanvingen en dat de opleiding twee jaren in beslag nam. Vreemde heelmeeesters, die hier hun praktijk wilden uitoefenen, moesten eerst vier maanden op de banken in de Stadswaag gaan zitten.

Was deze chirurgijnskamer het embryo van de Antwerpse universitaire instellingen? Je zou het wel willen geloven, maar toch moet men zich van die opleiding niet te veel voorstellen. Het beroep van heelmeeester was in die tijd met dat van barbier verbonden en genoot slechts een geringe achting. Kan ook moeilijk anders: zo'n gekke combinatie.

BLIKSEMINSLAG

Onder het Keizerrijk hadden in de zalen van de Waag de zittingen der burgerlijke rechtbank plaats. In 1819 verkocht het stadsbestuur de oude Stadswaag. Er werd niet meer gewogen en het gebouw werd een tijd als magazijn gebruikt.

Maandagavond, 25 augustus 1873, kreeg het tijdens een hevige storm een bliksemingslag te inkasseren. De Stadswaag vatte vuur en brandde in enkele uren tijds volledig af, samen met de goederen die erin opgestapeld waren. Eén muur bleef overeind. Die met het madonnabeeld. Kort daarop kocht de stad de grond aan en maakte er een openbare plaats van.

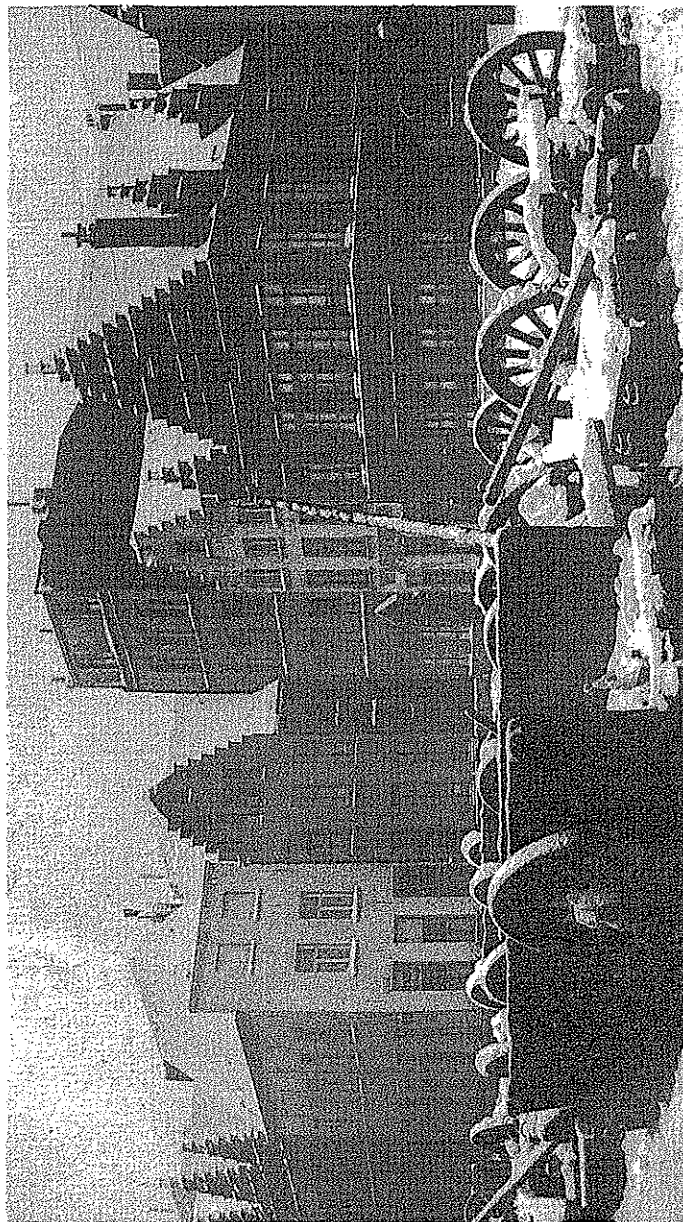
In september 1914 kwam de Stadswaag nogmaals in het nieuws, toen daar een zeppelinbom insloeg. De Stadswaag, die thans zowat fungeert als openbare parkeerplaats, verdient ongetwijfeld een beter lot.

Gelukkig is er voor dit typisch brokje Antwerpen een meer hoopvolle toekomst weggelegd.

De stad wil het plein in een meer aantrekkelijk kleedje steken en de dienst planologie werkte alvast een plan uit, waarbij drie vierde van de Stadswaag omgevormd wordt tot kuierzone.

De ingreep, waarover bij de plaatselijke bevolking reeds een enquête werd georganiseerd, voorziet verder ook veertien zitbanken, een volledig nieuwe profilering, negentien linden en... het marmeren standbeeld van Antoon Van Dijck, dat in het midden op de plaats van de oude waag mag tronen.

Hopelijk worden deze plannen in een nabije toekomst realiteit en steken de buurtbewoners dan ook even de handen uit de mouwen. Op de Stadswaag is inderdaad nog heel wat kunst-



De Stadswaag anno 1940 : een kille, maar toch poëtische foto. Het geveldecor veranderde nauwelijks, al werd het ondertussen hier en daar wel « opgesmukt » met wat publicitair aandoend kunst- en vliegwerk.

en vliegwerk te zien, dat bepaalde gevels ontsiert. Ook de 18de eeuwse barokgevel van het Moriaenshoofd (nummer 2) kan een goede beurt gebruiken.

Neemt niet weg dat er reeds lofwaardige initiatieven werden genomen, zoals de fraaie restauratie van het 17de eeuwse pand, waarin de Noordnatie huist (nummer 7). Het pleintje, waarvan Amand de Lattin getuigt dat het een niet alleedaagse voornaamheid uitstraalt, verdient beslist een opkikkertje.

28. IJzerenwaag : nog een herinnering

Tussen de IJzerenwaag en de Stadswaag bestaat een merkwaardige historische parallel. Niet alleen stond op beide genoemde plaatsen eeuwen geleden een gebouw, speciaal bestemd voor het officieel wegen van allerlei waren. Ook werden daar in een ver verleden regelmatig grootse bruiloftsfeesten georganiseerd. Wikken en wegen. Zowel letterlijk als figuurlijk.

IJzerenwaag : zo staat het thans op het straatnaambordje te lezen. Heel korrekt is dat eigenlijk niet. IJzerwaag ware beter, want met de waag, die daar in het begin van de zestiende eeuw werd opgetimmerd, werden metalen zoals ijzer en koper gewogen. Overigens is de benaming IJzerenwaag vrij recent. Vroeger heette het daar juist IJzer-Waghe.

De IJzer-Waghe werd in 1507 door de stad geopend op het uitgestrekte goed Den Bock, gelegen aan de Kammenstraat en eigendom van de eerbiedwaardige Sint-Lukasgilde. De stad trok er eenvoudigweg een straat door. De ingang van die urbanistische aanwinst kreeg de naam Bockstrate of Bockstege en de plaats zelf werd logischerwijze IJzer-Waghe gedoopt. Ze kreeg haar naam van de waag, die de stad er op de hoek van de Boeksteeg liet opstellen voor het wegen van ijzer, koper, enz. Ook het huis, waarin de wegeverrichtingen plaatsgrepen, luisterde naar die naam. Net als bij de Stadswaag moest ook hier een speciale belasting, de wagetol, betaald worden.

De waag was voordien aan Den Drijhoek te vinden. De reden voor haar verhuis naar de IJzer-Waghe is wel het vermelden waard en toont aan dat kennelijk ook in het verleden privé invloeden speelden bij het nemen en uitwerken van stedelijke beslissingen. Aan de IJzer-Waghe immers hadden de beroemde Fuggers hun grote koper- en ijzermagazijnen. Met de officiële waag in hun onmiddellijke nabijheid konden de bedrijfskosten natuurlijk aanzienlijk gedrukt worden.



De IJzerenwaag rond 1930 met links de tweetalige Militaire Kring, waarin thans het Augustijner Centrum een onderkomen heeft.

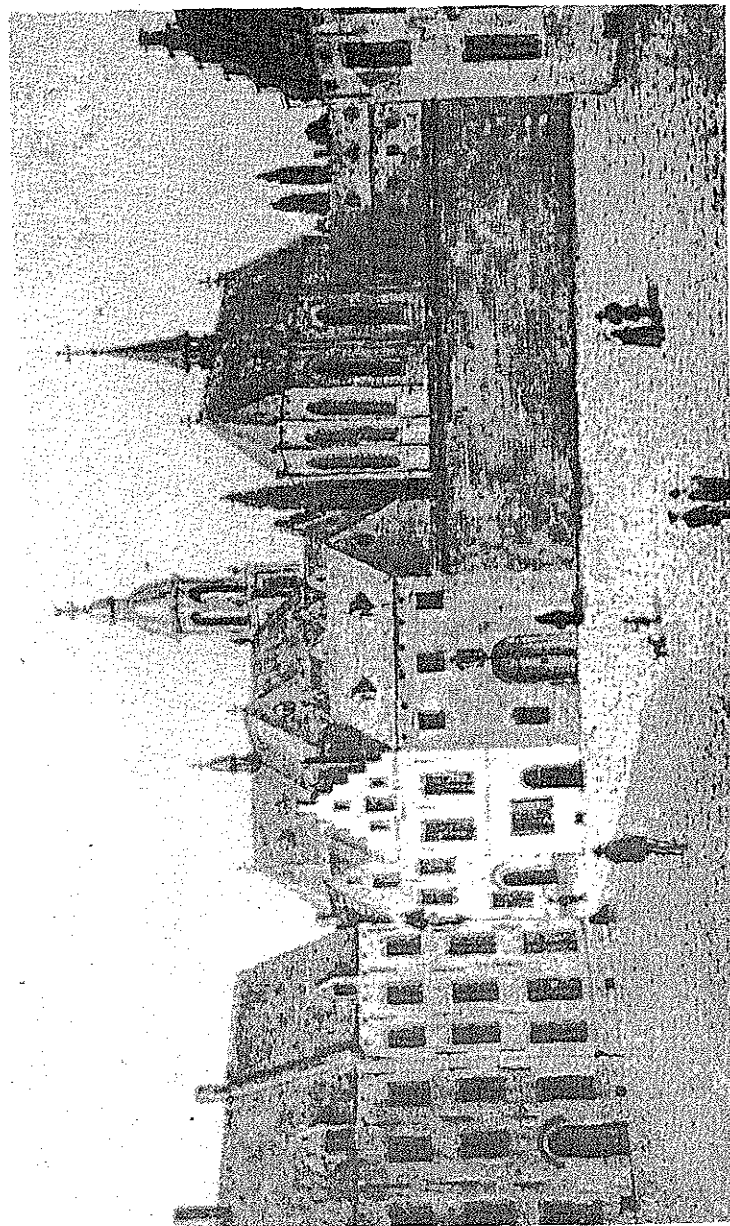
TROUWFEESTEN

Na het vertrek van de Fuggers werden hun magazijnen aan de IJzer-Waghe omgebouwd tot een afspanning of herberg met grote hoving, genaamd het Bruyloftshuis. De naam laat het reeds vermoeden: in die herberg werden heel wat bruiloftsfeesten georganiseerd. Jarenlang kende het Bruyloftshuis een grote bijval. Dat liedje bleef, net als bij de Stadswaag, waar op de bovenverdiepingen trouwfeesten werden gegeven, niet eeuwig duren. Allicht hadden de trouwlustige Sinjoren van die tijd het na de Gouden Eeuw niet zo breed meer en was — net als nu — enige zuinigheid geboden. In elk geval verloor het Bruyloftshuis veel van zijn pluimen. De zaak draaide niet meer en in 1649 werd het pand in huur genomen door vier norbertinessen. Ze betaalden er 350 gulden voor en kwamen zich aan de IJzer-Waghe vestigen met het vaste voornemen later het huis aan te kopen en er een klooster en kerk te bouwen.

De norbertinessen maakten deel uit van een gemeenschap van Oosterhout, nabij Breda, die tijdelijk uiteengegaan was ten gevolge van politieke omstandigheden. In 1644 hadden ze in Antwerpen een schuilplaats gezocht. Het zou er deze moedige norbertinessen echter niet steeds voor de wind gaan. Om te beginnen al mochten de zusters even kennismaken met de administratieve molen, die ook in de zeventiende eeuw langzaam kon draaien. Nadat ze immers hun intrek hadden genomen in het Bruyloftshuis, vroegen ze de toelating op de IJzer-Waghe een kerk en klooster op te richten. Pas zeven jaar later kwam die toelating er. Misschien zat de toenmalige pastoor van de Sint-Andriesparochie daar voor wat tussen, want aan de toelating was van stadswege de voorwaarde gekoppeld dat de nieuwe kerk zich niet in de Augustijnenstraat mocht bevinden en al evenmin langs daar mocht toegankelijk zijn. Enkele jaren later werd de kerk dan ingewijd. Ze werd onder de bescherming geplaatst van de heilige Barbara. Nog lang geen reden voor de norbertinessen om even aan rusten te gaan denken. Ze kochten bij en ze bouwden, zodat ze al gauw in grote schulden zaten o.m. door de aankoop in 1677 van het Fockershuis op de Steenhouwersvest en van verscheidene huizen met hof in de Ridderstraat.

OPSTOOTJE

De penibele financiële situatie van de zusters was in de kortste keren wat men noemt een publiek geheim en in dat

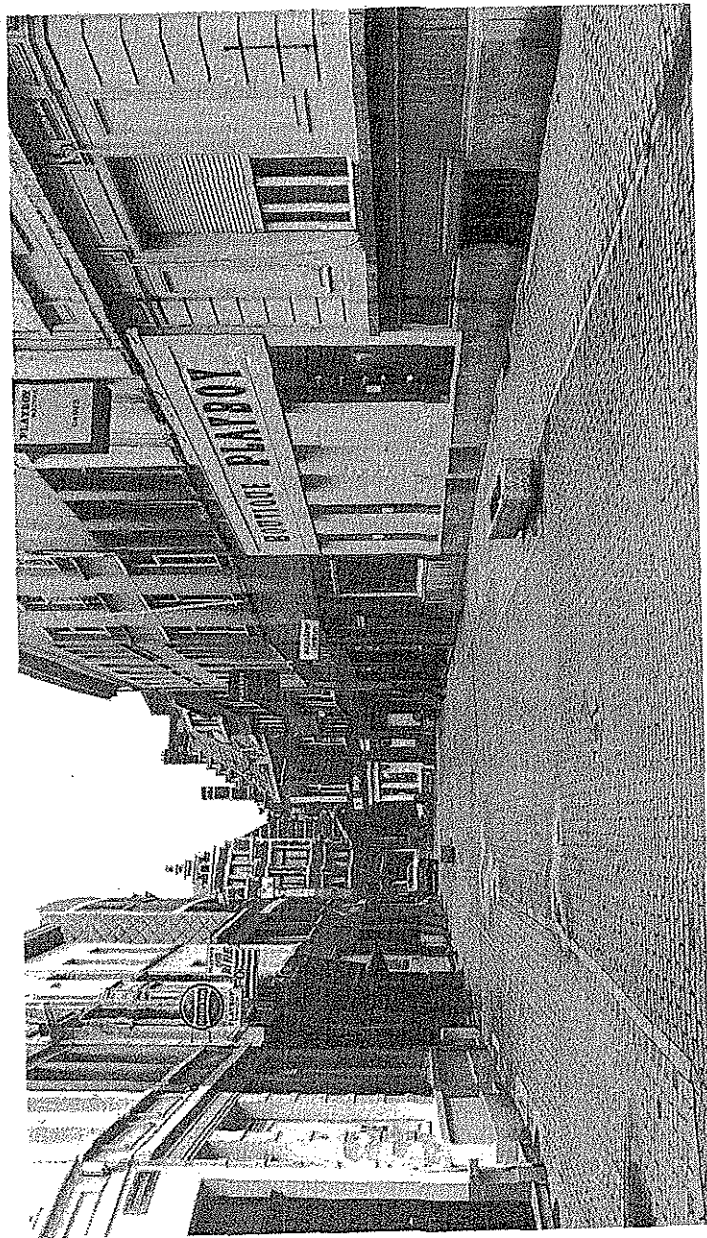


De IJzer-Waghe anno 1780, kort voordat de Norbertinessen door Jozef II werden afgeschaft. Achter de Ste-Barbarakerk en het klooster der zusters bemerkt men de Sint-Andrieskerk.

verband verhaalt Papebrochius een evenement, dat in die tijd ongetwijfeld heel wat beroering moet veroorzaakt hebben. De nonnetjes, die links en rechts wat geld hadden geleend, kregen op 28 september 1699 het bezoek van een burger, die zijn intrest kwam inkasseren. De man was lichtelijk boven zijn tee-water en dat zal dan wel de reden geweest zijn waarom hij luid misbaar maakte, toen de wettelijke koers werd gehanteerd bij het berekenen van zijn rente. Waarschijnlijk was hij destijds met de zusters tot een meer lukratieve overeenkomst gekomen. In elk geval zorgde zijn heibel al vlug voor een regelrechte samscholing. Het gerucht dat de norbertinessen niet meer in staat waren hun schulden te betalen verpreidde zich als een lopend vuurtje. De menigte bij de kloosterpoort werd steeds groter. Er werden bedreigingen geuit aan het adres der zusters. Men sprak zelfs over het inbeuken van de poort en het plunderen van het klooster. Een toch wel merkwaardige reactie, die er zou kunnen op wijzen dat de norbertinessen niet zo geliefd waren in de buurt. Vergezeld van de schout en enkele burgers met aanzien, die een dochter in het gesticht hadden, slaagde de burgemeester erin via een achterpoortje van het huis der Fuggers in het klooster te geraken. Er werd een wacht geplaatst en de burgemeester gaf de zusters de raad 's anderendaags de diensten met gesloten deuren te houden.

De rel deinde uit, maar het opstootje zorgde ervoor dat het kollege der schepenen lucht kreeg van de enorme schulden, die door het klooster waren aangegaan. Lange onderhandelingen volgden daarop tussen de zusters en de norbertijnen van de Sint-Michielsabdij. Elf jaar later, in 1710, werd een overeenkomst in der minne getroffen. Tot 1783 leefden de norbertinessen verder in sereniteit en vrede. In dat jaar werden ze immers door een edikt van Jozef II afgeschaft. Hun inboedel werd verkocht. Kerk, klooster en hof werden onder het Frans bewind op 15 oktober 1797 voor 270.300 fr. verkocht aan een zekere Jean-Barthélemy Le Couteux de Cauteleu, lid van de raad der Vijf Honderd, verblijvend in de afspanning de Beer aan de Meir. In 1824 behoorde het voormalige klooster aan Charles Emmanuel baron Le Couteux, luitenant-kolonel te Parijs. De kerk werd als magazijn gebruikt. Stilaan echter zou het hele complex in verval geraken en mede door enkele urbanistische ingrepen verdwijnen.

De huidige IJzerenwaag is nog slechts een zwakke afstraling van wat ze in de voorbije eeuwen was. Overigens werd ze eind vorige eeuw nog eens gehalveerd, toen in 1884 het beeld van Theodoor Van Rijswijk (1811-1849) uit het stadspark verhuisde



De IJzerenwaag anno 1981. Rustige kujerzone met aansluitend het Th. Van Rijswijckplein. Enkele boompjes zouden hier echter niet misstaan.

naar het pleintje, dat tot dan bij de IJzerenwaag behoorde, maar vanaf dat moment de naam Th. Van Rijswijckplein kreeg. Pleintje en Waag werden in een recent verleden bedacht met een nieuw kleedje en liggen er samen met het Kop- en Zwaardstraatje (het vroegere Swertsteegje, genoemd naar de brouwerij het Sweert) vrij aantrekkelijk bij.

De voorbije jaren kreeg de korte IJzerenwaag de allures van een echte boetiekjesstraat. Zouden daar nu misschien ijzersterke broeken en jassen verkocht worden ?

29. De godshuizen van de Rodestraat werden... parking

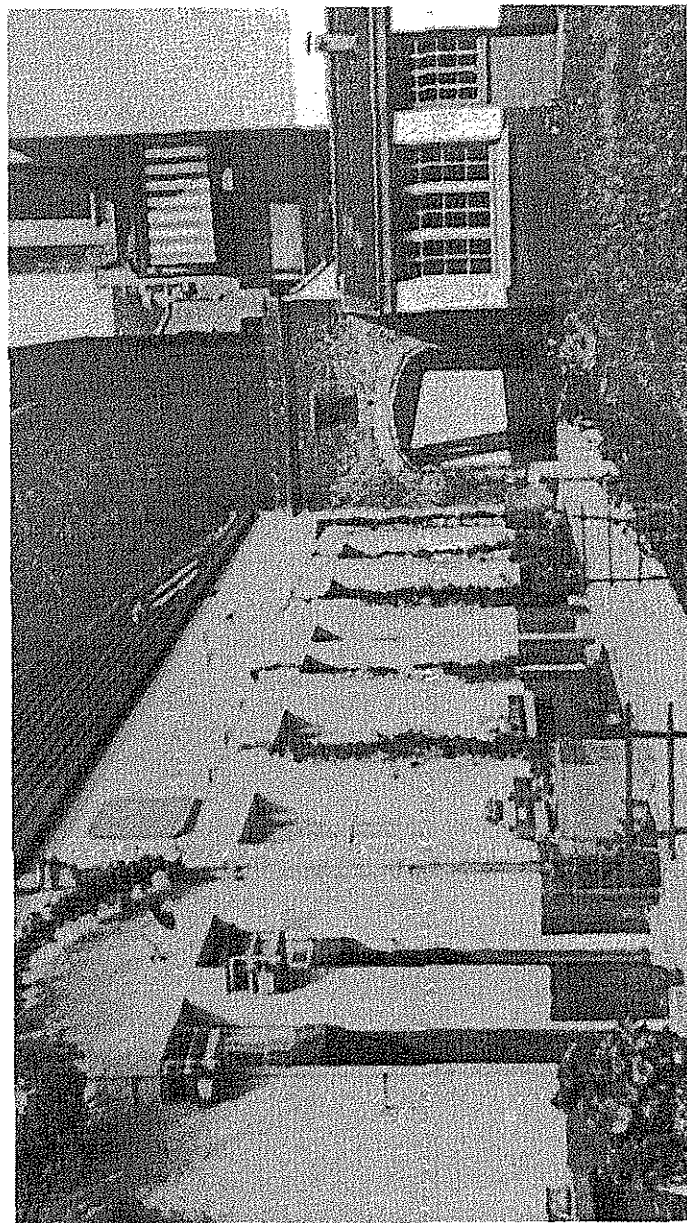
Voor de auto heeft in Antwerpen (en niet alleen in Antwerpen) reeds heel wat moeten wijken. De klassieke voorbeelden kent elkeen. Minder bekend allicht is het feit dat twee van de meest pittoreske godshuizen in de Scheldestad in de tweede helft van deze eeuw moesten plaats maken voor een parking: Sint-Blasius en de Zeven Bloedstoringen, beide gelegen in de Rodestraat tussen Ossenmarkt en Paardenmarkt. Een flink deel van Sint-Blasius is bovendien ingenomen door de sportzaal van de stadsscholen IHAM-SISO.

Amand de Lattin noemt ze zonder enige schroom « zeer mooi » en « schilderachtig ». Helaas verleden tijd. Echter nog geen reden om de Rodestraat voortaan links te laten liggen. De teloorgang van de twee stemmige godshuizen kan inderdaad nog enigszins gekompenseerd worden door de aanwezigheid van het prachtige Begijnhof dat een bezoek overwaard is.

De godshuizen Sint-Blasius en de Zeven Bloedstoringen waren aanvankelijk elders in de stad gelegen. Pas in de helft van de zestiende eeuw verhuisden ze naar de Rodestraat, waar rond die tijd ook gestart werd met de bouw van het huidige Begijnhof.

SINT-BLASIUS

Het meest belangrijke van de twee was ongetwijfeld het godshuis Sint-Blasius (destijds Rodestraat nr. 26), omdat het niet alleen plaats bood aan achttien bejaarde echtparen, maar ook eeuwenlang fungeerde als bedevaartsoord. Bij het godshuis was inderdaad een kapel gevoegd, gewijd aan de H. Blasius. Deze heilige, van wie de feestdag op 3 februari wordt gevierd, was bisschop van Sebaste in Cappadocië. Hij stierf in 316 de



Het godshuis der Zeven Bloedstoringen, Rodestraat 16. Lage witgekalkte huizen rond een grasperkje en veel bloemen. De foto werd in 1936 genomen.

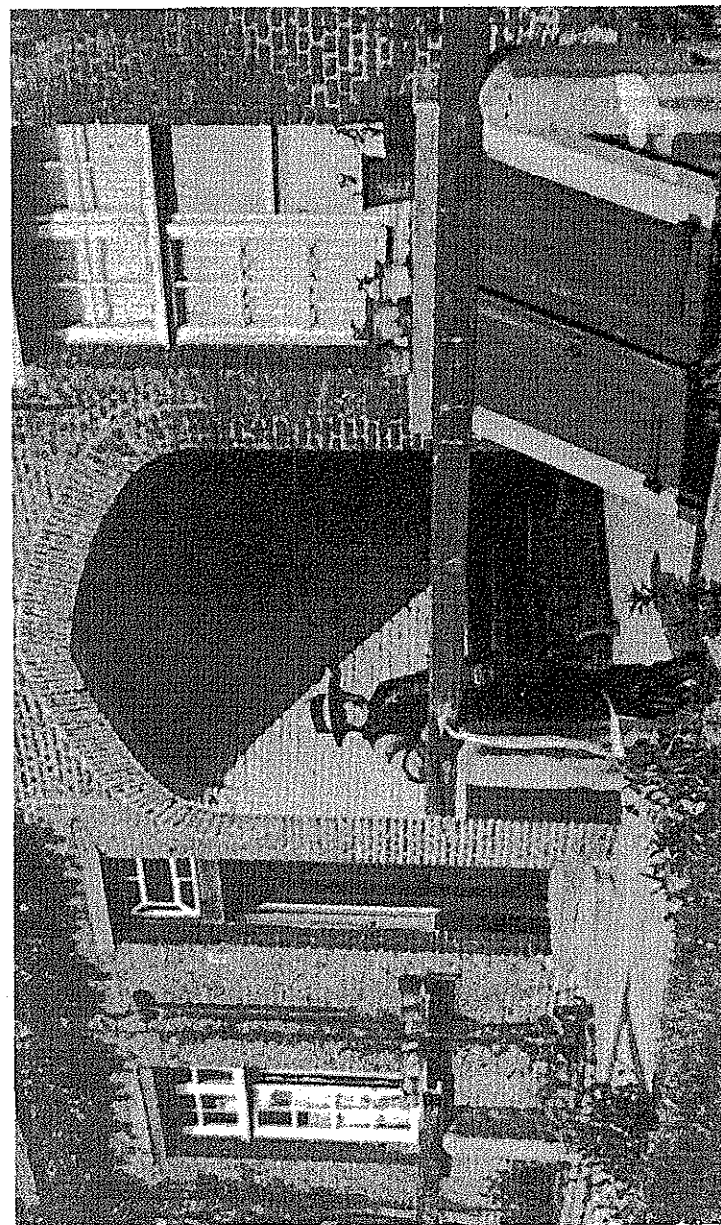
marteldood. Op weg naar de martelplaats bevrijdde hij een kind van een visgraat, die het ingeslikt had. De H. Blasius wordt dan ook speciaal aangeroepen tegen de keelpijn. Op de feestdag van de bisschop van Sebaste kreeg de aan hem toegewijde kapel in het godshuis dan ook een grote volkstoeloop te verwerken. In de kapel zelf bevonden zich enkele halverheven beeldhouwwerken, die taferelen uit het leven van de martelaar voorstelden, terwijl in de binnengang van het godshuis een klein beeldje van de heilige kon bewonderd worden. Jarenlang werd er ter gelegenheid van de feestdag van de H. Blasius in de Rodestraat ook een kleine kermis gevierd.

De oorsprong van het godshuis Sint-Blasius is te situeren op het Klapdorp, waar in de dertiende eeuw een gesticht werd geopend, dat de naam Infirmierij meekreeg. Het moest onderdak verschaffen aan zestien vrouwen (volgens Augustin Thys waren het er veertien), bij voorkeur arme en gebrekkige begijnen of godvruchtige dochters. In 1545 werd het onder de benaming godshuis Sint-Blasius overgebracht naar de Rodestraat.

Die verhuis was het gevolg van een overeenkomst tussen de begijnen en « bieraccynsere » Geeraert Bruynseels. In 1542 was het eerste Begijnhof, waarvan de kerk zich op de plaats van het huidige Justitiepaleis aan de Britselei bevond, platgebrand. De stad vreesde immers dat het 5 hektaren grote hof in de handen zou vallen van de beruchte Marten van Rossem en dat hij van daaruit zijn strooptochten zou ondernemen. De begijntjes dienden natuurlijk elders een onderkomen te zoeken en op 6 oktober 1545 kochten ze het godshuis De Infirmierij aan het Klapdorp (gelegen ter hoogte van de Houten Brug). Ze namen er echter niet hun intrek, want nog dezelfde dag verwisselden ze hun Infirmierij en de grond van het afgebrande Begijnhof in een overeenkomst met Geeraert Bruynseels voor twee lappen grond aan de kersverse Rodestraat : 234 roeden waar thans het Begijnhof ligt, en 28 roeden aan de overkant. Op die 28 roeden zouden ter vervanging van De Infirmierij « sestien nyeuwe woningen ofte huysen » gebouwd worden : het godshuis Sint-Blasius. De lage, bakstenen huisjes stonden rond een grasplein geschaard en waren getooid met een overvloed van bloemen en wingerds. Het fraaie godshuis werd later eigendom van de commissie.

DE ZEVEN BLOEDSTORTINGEN

Dat het godshuis der Zeven Bloedstortingen van Jezus Christus uiteindelijk ook in de Rodestraat belandde, was helemaal geen



Het godshuis Sint-Blasius aan de Rodestraat. 26. Intiem en pittoresk. De opname dateert van 1936.

toeval. Geeraert Bruynseels, over wie we het daarnet hadden, fungeerde bij het sluiten van de overeenkomst met de begijntjes als stroman voor Michiel van der Heyden. En deze Michiel van der Heyden, rijke koopman en burgemeester van de stad, liet rond 1562 (volgens Augustin Thys 1546) het godshuis bouwen in de Rodestraat. Het omvatte zeven plaatsen voor bejaarde echtparen en kwam ook later in handen van de kommissie. Aanvankelijk was dit godshuis in de Minderbroedersstraat (huidige Mutsaertstraat) gelegen. Het was er in 1467 gesticht door Catharina Beys krachtens een testamentaire wilsbeschikking. In 1533 erfde Margriet Salmon, echtgenote van Michiel van der Heyden dit gesticht. Het zou enkele jaren later overgebracht worden naar de Rodestraat. Het verschijnen van de twee godshuizen en het Begijnhof in de Rodestraat hangt nauw samen met de ontwikkeling van dit stadsdeel in de zestiende eeuw. Rond de jaren 1520 werd hier de Rodestraat aangelegd als vaste verbindingsweg naar de Rode Poort aan de Paardenmarkt.

De Rode Poort leidde destijds naar de gerooide of ontboste gronden. De woorden roede of rode, de Haringrodestraat en het Rooi te Berchem hebben etymologisch ook iets te maken met een ontbost gebied.

Tot slot nog even aanstippen dat de bekende letter-, taal- en geschiedkundige Jan Frans Willems (1793-1846) tien jaar in de Rodestraat woonde. Dat was van 1820 tot 1830. Wat hij toen nog kon, kunnen wij nu niet meer: even binnenwippen en genieten van de godshuizen der Rodestraat.

30. Van Grauw en Blauw naar Crauwelenhof

Wie nu door de Oude Mansstraat, vlakbij de Antwerpse Sint-Paulusstraat loopt, zal wel nauwelijks vermoeden dat zich hier ooit een godshuis bevond. Alleen de naam van de straat kan nog voor een associatie in die richting zorgen, want in het godshuis Grauw en Blauw vonden destijds bij voorkeur behoeftige mannen een onderkomen. Grauw en blauw zijn ondertussen al geruime tijd niet meer de overheersende kleuren in de Oude Mansstraat... Tenzij er eens gevochten wordt, want in dit typische straatje van het Schipperskwartier behoort dit niet tot de uitzonderingen.

Het godshuis, waarvan de laatste eerbiedwaardige resten heden ten dage gecamoufleerd staan achter een eerder indrukwekkende, allesbehalve esthetische omheining en dito poort, bevond zich destijds in het nummer 12/14 van het klatergouden straatje. Het



Het godshuis Grauw en Blauw in de Oude Mansstraat in 1959. Toen waren de huisjes nog bewoond. Nu wordt het complex (of wat er nog van overblijft) gebruikt als magazijn door een glashandelaar.

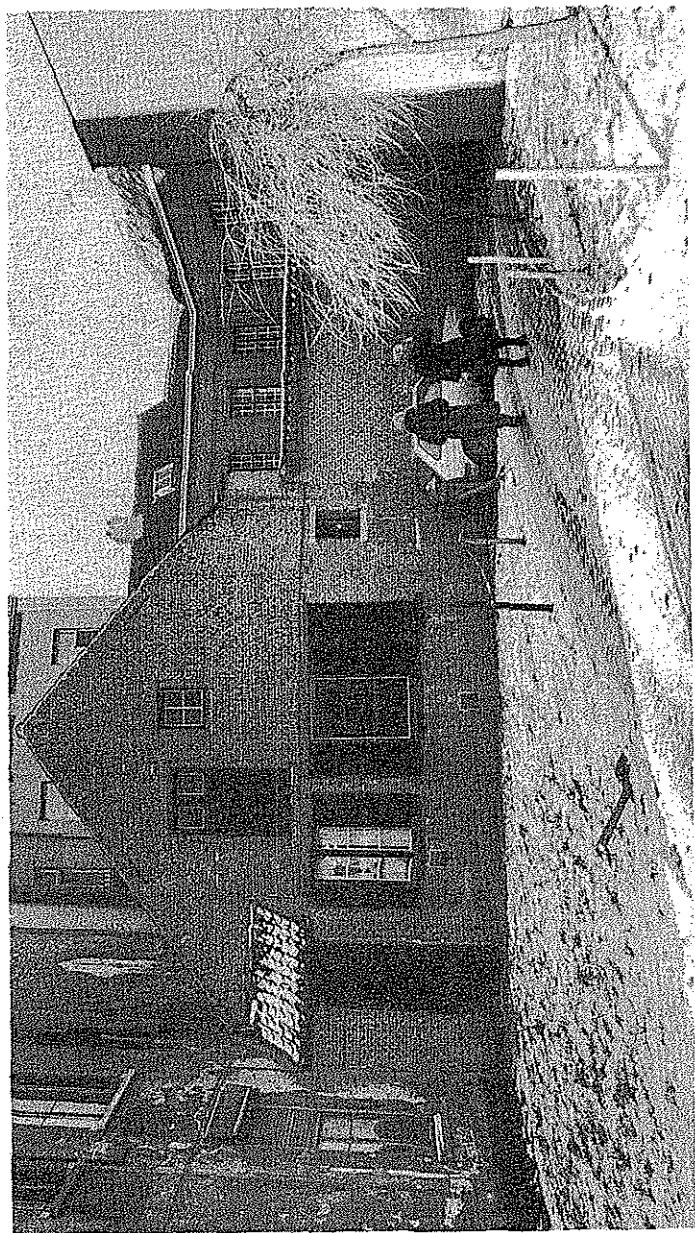
werd in 1471 gesticht door Gerard Baerts en zijn kleurrijke benaming vindt haar oorsprong in de kleding van de vroegere bewoners. De oude mannen droegen inderdaad een jas, die voor de helft grijs, voor de helft blauw was. Hun broek was grijs, al zijn er ook bronnen, die dit « vestiment » als tweekleurig (natuurlijk grijs en blauw) beschrijven. Aanvankelijk bood het godshuis onderdak aan zes bejaarde mannen en een priester. De mannen moesten krachtens het reglement van het gesticht de grauwblouwe kledij dragen. Een soort verplicht uniform dus om te kunnen genieten van naastenliefde. Krachtens zijn laatste wilsbeschikking liet Geraert (Gerard) Baerts inderdaad de ronde som van tweehonderd Vlaamse ponden (1.200 gulden) na voor oprichting en werking van het godshuis.

DUBBEL COMPLEX

Deze edelmoedige geste was helemaal geen bevlieging. Geeraert stelde ze heel doelbewust. Een en ander mag wel blijken uit de tekst van zijn testament, waarin Baerts zijn schenking omschrijft als « hier op eertryck te saeyene, dat hy in Hemelryck mochte maeyen. » Of: wat je hier aan de armsten geeft, wordt u later honderdvoudig in het Rijk der Hemelen teruggegeven. Helaas wordt deze tip uit het evangelie heden ten dage maar zelden met Geeraerts overtuiging in de realiteit omgezet. Naastenliefde is reeds lang vervangen door overheidsinstellingen en zogeheten sociale wetgeving. Betekenisvol in dat verband is allicht wel het feit dat nagenoeg alle godshuizen na verloop van tijd in handen kwamen van de Kommissie van Openbare Onderstand, het huidige OCMW. Een evolutie die globaal genomen beslist als een verbetering kan omschreven worden, maar dat neemt niet weg dat er nog nooit zoveel behoefte aan naastenliefde is geweest als nu.

Historisch gezien was het godshuis Grauw en Blauw eigenlijk een dubbel complex. Dat werd overigens bevestigd door de gedenkplaat, die in nr. 14 tegen de muur van de binnenkoer werd aangebracht in 1858 ter ere van de aalmoezeniers van het godshuis: Godshuis Grauw en Blauw / Gefondeerd door Geert Baerts Anno 1471 / en Herman Van den Hoecke Anno 1557.

Deze Herman Van den Hoecke was een rijk koopman. In 1557 — zes jaar voor zijn dood — stichtte hij op het Crauwelenhof (dit hof werd in 1855 bij de Sint-Paulusplaats gevoegd) een godshuis voor zes gebrekkige ouderlingen, bij voorkeur leden van zijn eigen familie. Het godshuis werd in 1565 afgeschaft en



Het godshuis Crauwelenhof aan de Sint-Paulusplaats nr. 1 ziet er na enkele verbouwingen in 1981 zo uit. Alles bij mekaar nog een mooi en stemmig complex met een zinvolle functie.

vervangen door zes nieuwe woningen, die gebouwd werden vlak naast het godshuis Grauw en Blauw, dat meteen dubbel zo groot werd, al bleven de beide gestichten aanvankelijk gescheiden. Die scheiding werd overigens extra beklemtoond door de kledij. Grauw en blauw waren de kleuren van de beschermelingen van Geeraert Baerts. In de fondatie Herman Van den Hoecke was bruin de hoofdkleur.

Zoals gezegd kwam het complex na verloop van tijd in handen van de commissie. Het bevatte dan acht plaatsen voor bejaarde echtparen, en bestond uit twee vleugels, gebouwd rond een grasplein. Dat is echter ook al verleden tijd. Achter de brede poort en de hoge omheining in de Oude Mansstraat heeft nu een bekende glashandelaar van de Sint-Paulusplaats zijn stapelruimten en magazijnen.

BENIJDENSWAARDIG LOT

Om twee goede redenen horen de Crauwelengang en het godshuis Crauwelenhof ook in deze aflevering thuis. In de eerste plaats liggen — of beter, lagen — beide vlakbij het godshuis Grauw en Blauw. Slechts even het hoekje omlopen. In de tweede plaats had de rijke koopman Herman Van den Hoecke, die op de gedenkplaat van het godshuis Grauw en Blauw wordt vermeld samen met Geeraert Baerts, in de helft van de zestiende eeuw reeds een godshuis gesticht op het Crauwelenhof. Dit godshuis werd, zoals we reeds zegden, in 1565 afgeschaft.

Honderddertig jaar later kwam er echter een nieuw : op 28 mei 1695 stichtte Anna Van Havre inderdaad een godshuis voor zes behoeftige vrouwen op het Crauwelenhof. Het bevond zich achter een hoge muur aan het begin van de Crauwelengang. Dit steegje liep en loopt nu nog zeer diep door. Men vond er aanvankelijk lage volkswoningen. Thans alleen nog werkhuisen en magazijnen.

Toen het godshuis Crauwelenhof in handen kwam van de KOO omvatte het tien plaatsen voor vrouwen. Het was voornamelijk voorbehouden aan weduwen. Van het oorspronkelijke godshuis blijft waarschijnlijk niet veel meer over. Het complex werd herbouwd in de loop der jaren en kreeg in 1866 een grondige herstelbeurt te verwerken.

Gelukkig moest dit godshuis geen plaats maken voor een parking of magazijnen. In het Crauwelenhof, dat bescheiden, maar charmant in een hoekje van de Sint-Paulusplaats teruggetrokken staat te mijmeren, vinden gehandicapte jongeren

reeds enkele jaren een gezellig onderdak voor hun bezigheidstherapie. Van alle godshuizen werd het Crauwelenhof allicht wel met het meest benijdenswaardig lot bedacht.

Tot slot er nog even aan herinneren dat Antwerpen vroeger ook een Crauwelenplein had. En een Huidenmarkt en een Kalkbrug. Het genoemde trio kreeg in 1855 bij de aanleg van de Sint-Paulusstraat één naam : Sint-Paulusplaats.

31. De poort doopt de steeg

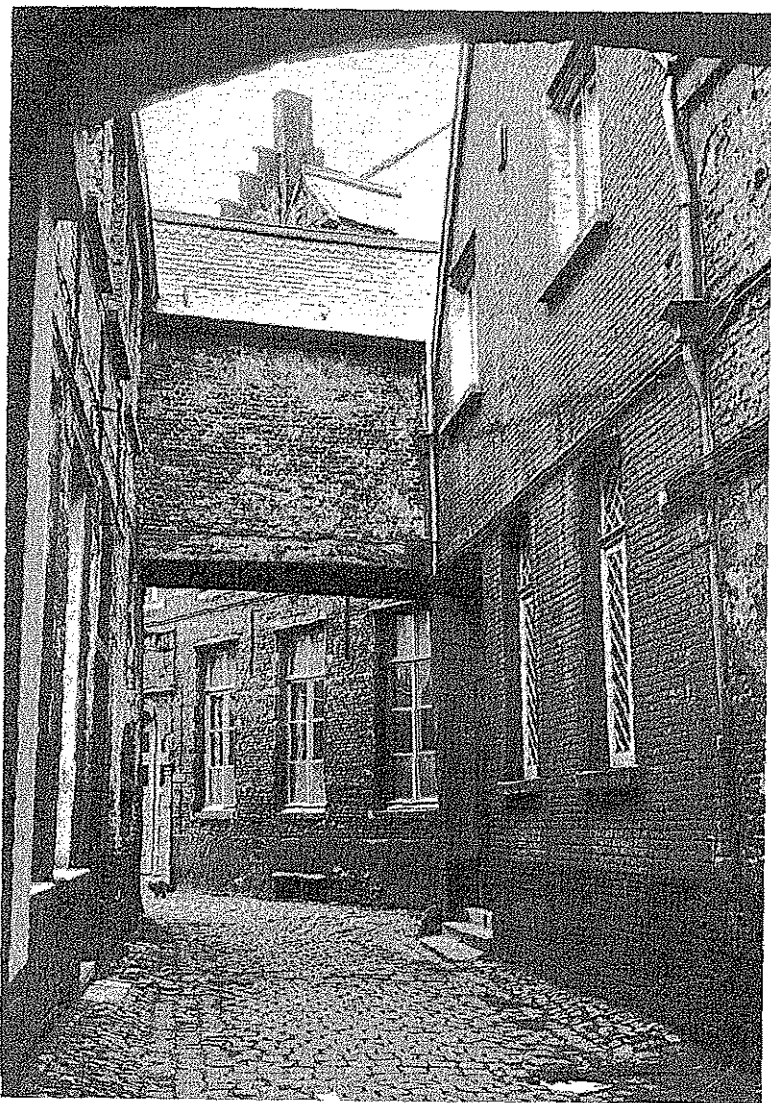
Steegjes en gangen hebben soms hun naam aan een poort te danken. Een onderdeel geeft dan de naam voor het geheel. Dat gebeurt wel eens meer. Achter de poort of het poortje ligt dan de mini-wereld van het steegje. Soms is — of was — die wereld zo mini niet. Denken we in dat verband maar even aan de Potagiepoort (met aparte Antwerpse uitspraak) en de Falconpoort, die destijds toegang gaven tot een compleet kloostercomplex. Samen met enkele andere gangen en poortnamen laten we ze dit keer de revue passeren.

Heel wat Antwerpenaars verkeren in de mening dat de Potagiepoort in de Nosestraat te vinden is. Officieel echter ligt die poort aan de Sint-Paulusplaats nr. 15. Toch is er een relatie met de Nosestraat. Kanunnik Hugo Nose, die zijn naam aan de straat gaf, schonk in 1249 een uitgestrekte eigendom op Den Driesch aan de Predikheren om er hun klooster op te richten. Met de bouw van de kerk werd begonnen in 1262 en op 8 september 1271 (volgens Prims echter 1276) werd ze plechtig ingewijd door Albert de Groote, bisschop van Regensburg.

Volgens een kroniekschrijver van die tijd stelde deze kerk niet veel voor. Hij noemt ze een « leelycke doncker kerkcke ». Overigens liep ze om de haverklap onder water. Ze werd dan ook in 1549 afgebroken en Godefridus van Mierlo, dominikaan, zegende in 1571 de tweede Predikherenkerk in.

Tijdens de daaropvolgende godsdienstige troebelen hadden zowel kerk als klooster heel wat te lijden. Na de uitdrijving der Predikheren in 1578 werd het complex gedeeltelijk vernield. Men trok er een straat door en de oude gebouwen fungeerden als gevangenis, gasthuis en zelfs kanongietery.

Na de verlossing van de stad door Farnese keren in 1585 de paters terug. In het begin van de zeventiende eeuw vinden ze de middelen om kerk en klooster te herbouwen. Op 1 juni 1679, Heilig Sakramentsdag, vernielt een brand een groot deel van de kerk. Twee jaar later kan ze echter weer voor de eredienst



De toegang van de Potagiepoort aan de Sint-Paulusplaats nr. 15. Een van de meest intieme en rustige plekjes in het hart van Antwerpen, waar de wijze levensles van vergankelijkheid op konkrete wijze wordt gedemonstreerd.

opengesteld worden. In 1796 worden de paters door Dargonne krachtens een wet van de Franse Republiek nog eens uit hun klooster gezet. Ze slagen er echter in na verloop van tijd kerken en klooster terug aan te kopen en in 1803 koopt de stad het klooster op lijfrente van de Predikheren. In 1846 sterft daar de laatste overgebleven kloosterling, Arnoldus Mierts. Hij is 85. Het klooster wordt nadien met allerlei functies bedacht: nu eens magazijn en dan weer kazerne.

De Potagiepoort, die haar naam kreeg van de groenten- of potagiehof der Predikheren, ligt er de jongste jaren eerder troosteloos bij. Om te beginnen werd de grote kloosterhof een flink stuk verkleind. Van 1850 af promoveert een deel van die potagiehof tot bouwgrond. In 1855 wordt daar dan de Sint-Paulusstraat aangelegd. De grootste verminking dateert echter uit 1968, toen in de nacht van 2 op 3 april een hevige brand de Sint-Pauluskerk en het aanpalende kloostercomplex teisterde. Vandaag nog herinnert de zwartgeblakerde ruïne van de kloostervleugel aan die ramp.

De herstellings- en restauratiewerken aan de kerk zijn ondertussen volop gestart. Voor de rest van het kloostercomplex is nog geen oplossing gevonden. Er gaan zelfs stemmen op om de ruïne zo te behouden. Misschien valt daar wel iets voor te zeggen, al was het maar omdat dit « monument » de bezoeker wijst op de relativiteit en vergankelijkheid der dingen.

Naar ons gevoelen is die Potagiepoort beslist een van de meest rustige en meest stemmige plekjes in het Antwerpse hart. Ze is gevuld met een sfeer van sereniteit. De gewijde stilte der kloosters zindert er nog duidelijk na. Bovendien is dit intieme plekje gesierd met prachtige hoekjes en daarbij denken we niet alleen aan het fraaie beeld van de Sint-Pauluskerk zelf. Ook aan de oude boerderij van de potagiehof met haar trapgeveltjes. Ook aan het groene hoekje, waar in 1910 de Lourdesgrot werd opgericht. Helaas komen daar heden ten dage talloze honden onder begeleiding van baaske of vrouwke hun gevoeg doen. Meer dan er geboden wordt. Van veel eerbied getuigt het niet.

De Potagiepoort, thans vooral door katten bewoond, verdient meer aandacht en zorgen. Dat is het minste, dat men na een bezoek aan deze bekoorlijke binnenplaats kan zeggen.

NIET VEEL FRAAIS

De Falconpoort is niet alleen de naam van de monumentale arduinen poort, die in 1671 werd gebouwd en te vinden is aan

het Falconplein nr. 39. Het is ook de naam van het aparte wereldje erachter. Een wereldje, dat destijds nog gesierd werd door getrappeelde huisjes, maar waar thans niet veel fraais meer te vinden is. Nog een tweetal huisjes, die bewoond lijken, maar waar na kloppen en bellen niemand de deur opent. Op een hoekje een verwaarloosd madonnabeeld en in een hoekje een



Het Hofje of het Poortje achter den Koeboer in de Korte Sint-Annastraat nr. 15. Een van de weinige steegjes, die aan de sloop- en parkingwoede ontsnapt. Men vindt er nu een restaurant.

gemeenschappelijk toilet. Voor de rest wordt het hele pleintje ingenomen door (natuurlijk) geparkeerde auto's.

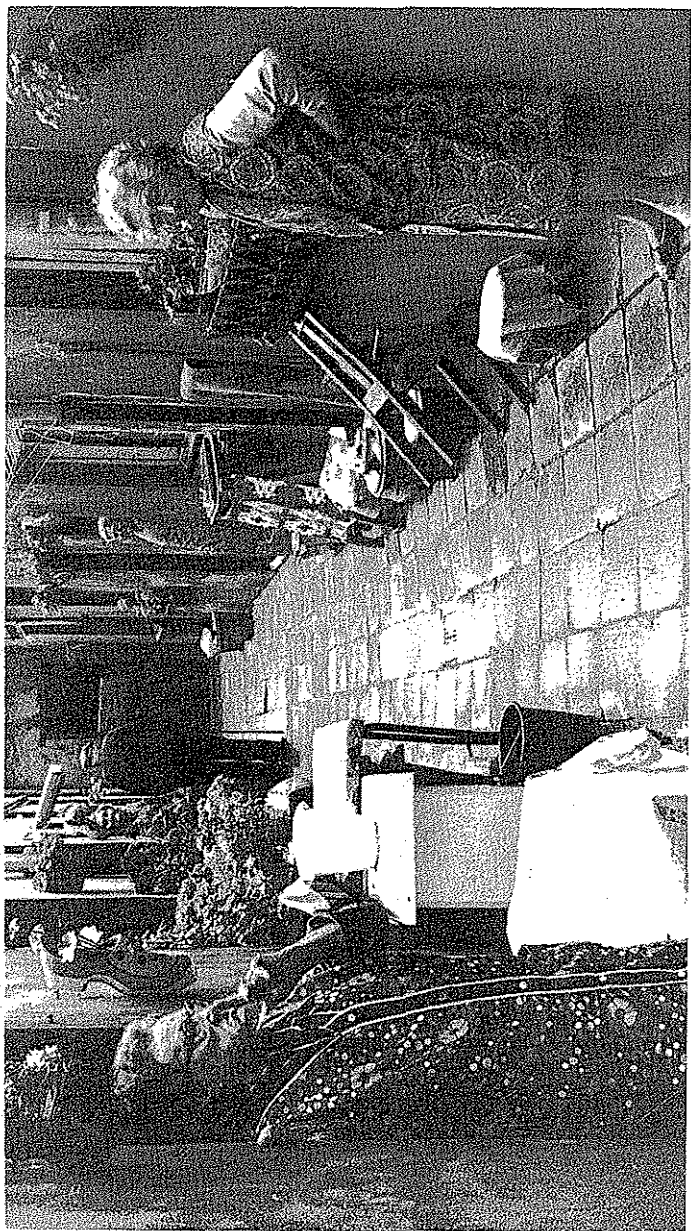
Net als in de Potagiepoort was ook hier in de voorbije eeuwen een klooster aan te treffen. Het werd omstreeks de jaren 1340 opgericht door de Florentijnse directeur van de Hertogelijke Munt te Antwerpen. Op het broek of drasland benoorden de stadsvesten liet deze man een klooster bouwen voor grauwezusters met de bedoeling er later ook een hospitaal te vestigen. Weldra heette het daar Falconswaard of Valkenbroek. In 1354 verwisselt Falco het tijdelijke met het eeuwige. Hij laat echter zodanig veel schulden na, dat de zusters verplicht zijn naar de middenstad (het huidige Sint-Niklaaspleintje) te verhuizen. Later keren ze echter dank zij de hulp van een gegoede medezuster naar het Falconhof terug, kiezen de regel van Sint-Augustinus en worden weldra bekend als de Falcontinnen. In 1518 wordt de oude kerk, die er al negentig jaar staat, vervangen door een nieuwe en ruimere in gotische stijl.

De « koster van Wenen » Jozef II verdrijft in 1784 de nonnen en vormt het klooster om tot hospitaal, dat in 1793 zal afbranden. Wat van kerk en klooster rest, wordt in 1810 afgebroken. Napoleon laat ter plekke de Falconkazerne voor voetvolk bouwen. Ze is af in 1816. Eerst nemen er Franse, dan Nederlandse en ten slotte Belgische regimenten hun intrek.

Omstreeks 1940 verdwijnt de Falconkazerne om plaats te maken voor het huidige Internationaal Zeemanshuis, waarvan op 17 mei 1952 de eerste steen wordt gelegd en dat op 1 oktober 1954 zijn gastvrije deuren opent. Het Zeemanshuis, dat beter Falconhuis had geheten, overschaduwde het pleintje achter de Falconpoort maar is er door een dikke bakstenen muur van gescheiden.

MET EEN WARM HART

We schreven het reeds, toen we het hadden over het Crauwelelenhof: hier en daar werd een oud steegje — gelukkig maar — met een zinvolle functie bedacht. Dat geldt zeker voor het Hofje of het Poortje achter de Koeboer in de Korte Sint-Annastraat, waar thans een gezellig restaurant, luisterend naar de naam « Het verloren Brood », te vinden is. Het steegje, dat in het midden van de zestiende eeuw het levenslicht zag, is met zijn lage zestiende-eeuwse huisjes en fraai madonnabeeldje (O.L.Vrouw van Bijstand) zeer schilderachtig gebleven. Een hartversterkende compensatie voor het godshuis Petro Van Dale, dat vlakbij lag, maar helaas verdween. Over dit godshuis hadden



De Peerdenpoort of Paardekensgang in de Willem Lepelstraat nr. 14 : eerste prijs in de reeks steegjes met een hart. Ongetwijfeld ook het steegje dat het best zijn origineel karakter bewaarde. Foto van 1975.

we het overigens reeds in een vorige aflevering van de Steegjes.

De meeste steegjes of gangen hebben spijtig genoeg hun oorspronkelijk karakter verloren. Je mag trouwens al erg blij zijn als je ontdekt dat ze nog bestaan. Een steegje dat niets aan originaliteit heeft ingeboet, is de Paardekensgang of Peerdenpoort in de Willem Lepelstraat nr. 14. Wat een contrast met de grote, anonieme sociale woningbouw van de Prekerskazerne aan



De Falconpoort anno 1981. Waar eens de Falconkazerne lag, torent nu het Internationaal Zeemanshuis. De rest van het vroegere kloostercomplex der Falcontinnen is weer eens parking geworden.

de overkant. In de Peerdenpoort zijn alle eeuwenoude huisjes nog steeds bewoond. Vriendelijke, volkse mensen, zonder komplimenten. Ze houden van een babbeltje. Je moet daar 's zomers maar eens binnenwippen: een net, fris-geschilderd steegje met heel veel kleurrijke geraniums. Men houdt er inderdaad niet alleen van mensen. Ook van bloemen. Nu, in het zogeheten putteke van de winter, wordt de bezoeker welkom geheten door een knaap van een kerstboom, terwijl wat verder in de gang een sfeervolle adventskrans hangt. In de lange lijst van al dan niet verdwenen Antwerpse steegjes mag de Peerdenpoort gerust bedacht worden met de titel van « steegje met een warm hart ».

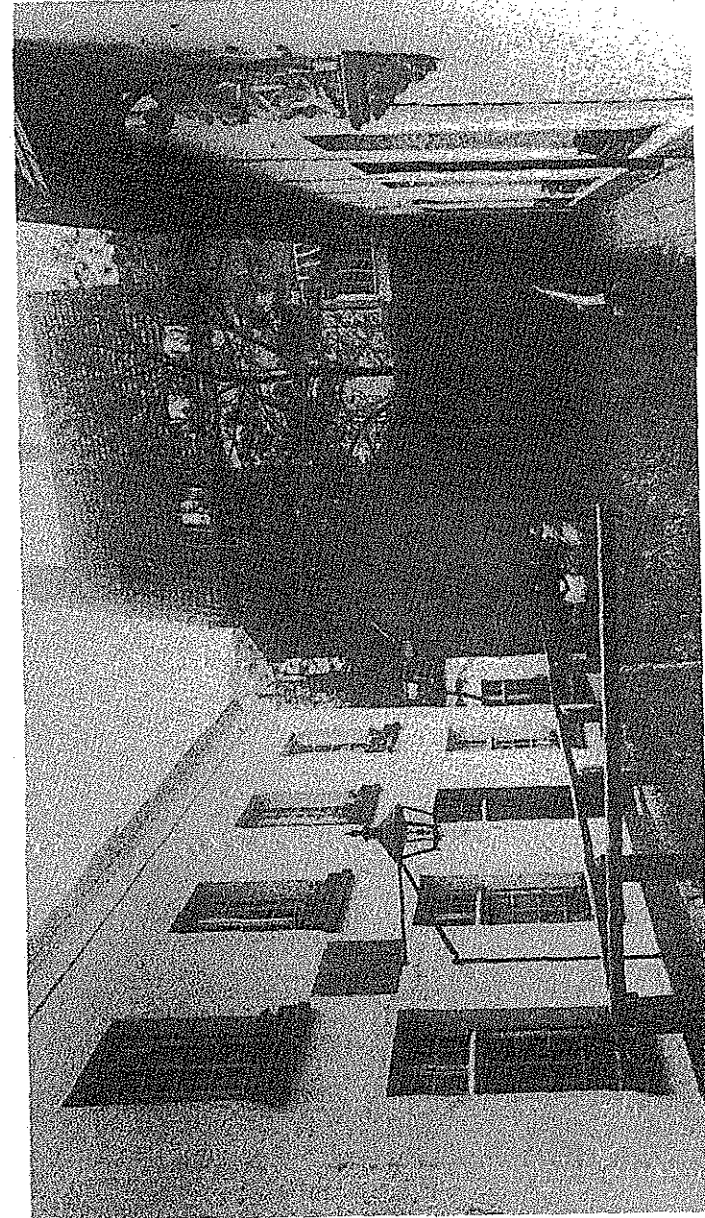
Tot slot en volledigheidshalve dienen hier nog de Raapkenspoort (Raapstraat nr. 2) en de Steenen Poort (Korte Ridderstraat nr. 15) vermeld te worden. Van de Steenen Poort schiet nog juist de gotische toegangspoort over. In de gevelankers daarboven het jaartal 1603. De poort is gesloten. Daarachter staat het steegje, dat verrassend diep doorloopt, te verkommeren en te vervallen. Een rustige refuge voor heel wat duiven.

De Raapkenspoort, vanwaar men een prachtig uitzicht had op de katedraal, moest omstreeks de helft van deze eeuw plaats maken voor het klooster der Maricollen aan de Minderbroedersrui. Het was een schilderachtig steegje, gesierd met een (onmisbaar) madonnabeeldje.

32. Kunst in de kapel

In de achtste aflevering van deze reeks hadden we het reeds over het Sint-Barbaragodshuis in de Lange Nieuwstraat, dat in 1950 verworven werd door de Dames van het Christelijk Onderwijs. In de Nieuwstraat bevinden zich echter nog twee belangrijke godshuizen: het Sint-Annagodshuis in de Korte Nieuwstraat en het godshuis Sint-Nicolaas aan de gelijknamige plaats in de Lange Nieuwstraat. Enkele belangrijke punten van overeenkomst. Beide godshuizen zijn gesierd met een fraaie, niet zo kleine kapel. Er wonen en leven mensen. Ditmaal dus geen magazijn of parking.

Het Sint-Annagodshuis is te vinden in de Korte Nieuwstraat. De kapel draagt het nummer 20 en heeft aan de straatzijde een prachtige, rijkgebeeldhouwde poort met renaissance omlijsting. Het godshuis zelf is bereikbaar via het nummer 22: een doordeeweeks deurtje, waarachter een smalle gang, die uiteindelijk openbloeit in een sfeervol en stemmig tuintje (met echt gras



Het godshuis Sint-Anna in de Korte Nieuwstraat. De foto werd genomen rond de eeuwwisseling. Vroeger arme vrouwtjes, nu studenten, een privéklub, een winkel en kunstgalerij.

en echte berkebomen asjeblijf), waarrond de huisjes opgesteld staan

Het Sint-Annagodshuis werd in 1400 opgericht door Elisabeth, weduwe van Jan Hays en Boudewijn de Ridder. De akte vermeldde dat het gesticht bestemd was voor elf arme poorteressen en een dienstmeid. De kapel werd kort daarna naast het godshuis gebouwd, met gelden, die grotendeels afkomstig waren uit de nalatenschap van Boudewijn de Ridder. Ze werd op 30 juli 1401 gewijd door Hubertus, bisschop van Rochester.

In de loop van de zeventiende eeuw werd de kapel merkkelijk verfraaid en in 1834 werd het huis aan de straat gebouwd. Ondertussen kreeg ook het godshuis een grondige beurt. Een steen in de gevel van een der huisjes herinnert eraan dat het « door aelmoesen herbouwd werd in 1829 » dank zij de goede zorgen van de aalmoezeniers Van der Linden, Ullens en Moretus.

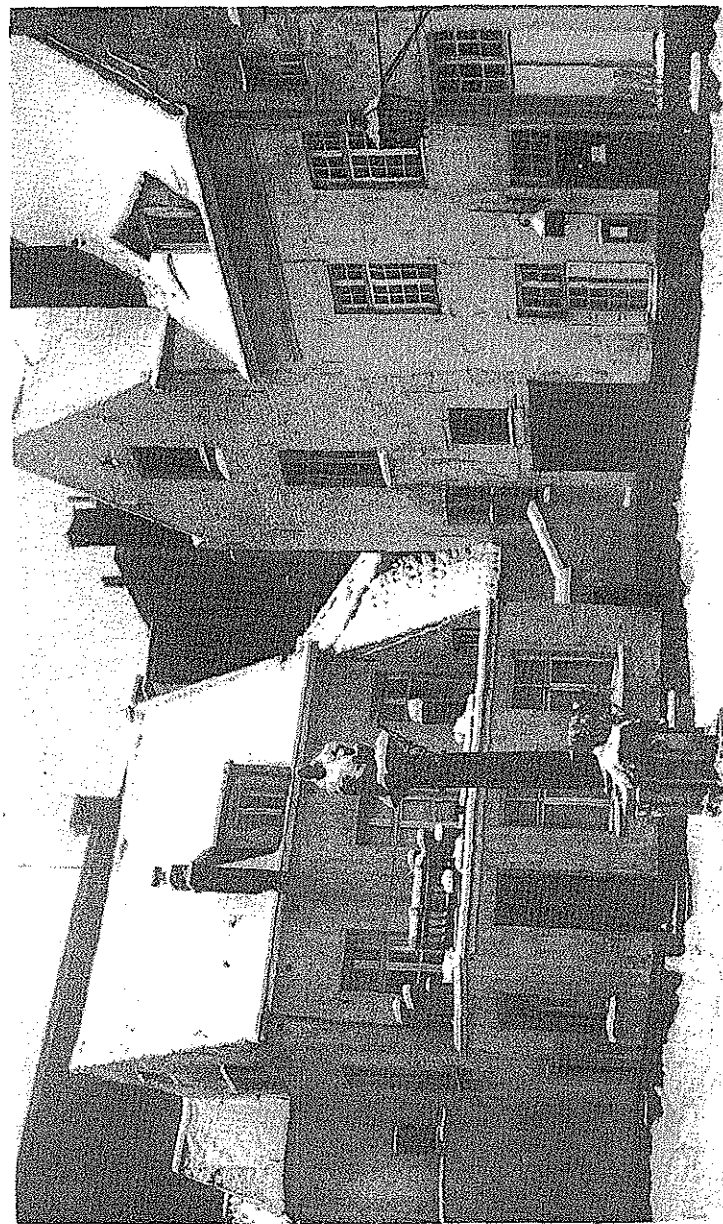
Op het einde van de achttiende eeuw kwam het godshuis in handen van de Kommissie der Burgerlijke Godshuizen. Vorige eeuw werd het gesloten en werd de kapel aan de eredienst onttrokken. Een tijdlang gaf een onderpastoor van de O.L. Vrouwekerk er katechismusles aan toekomstige kommunikanten. Nog later nam beeldhouwer Frans Joris er zijn intrek en richtte er zijn atelier in. Frans Joris (1851-1914) is de man, die het beeld van Hendrik Conscience op het gelijknamige pleintje maakte. Hij schiep ook het grafmonument voor de man, die zijn volk leerde lezen, en maakte het standbeeld van Leopold de Wael, dat spoorloos uit het stadsbeeld verdween.

De KOO, het huidige OCMW, verhuurde het godshuis in 1969 aan Johan De Wolf, die in het huisje aan de straatkant een goed beklante winkel in lampekappen uitbaat. In de kapel worden sedert 1978 tentoonstellingen en concerten georganiseerd. De tijd, dat het godshuis bewoond werd door arme vrouwen uit de stad, ligt reeds lang achter de rug. Thans hebben acht studenten hun intrek genomen in de huisjes aan het einde van de gang. Een deel van het godshuis Sint-Anna werd bovendien met de functie van privé-klub bedacht.

Ten slotte nog vermelden dat het godshuis Sint-Anna, net als de Vlaaikengang aan de Oude Koornmarkt en Den Bellaert in de Blauwmoezelstraat (en allicht nog heel wat plekjes) een ideaal oord is om de zomerse beiaardconcerten te beluisteren.

KIJKWAARDIGE BROK FOLKLORE

Tentoonstellingen en concerten in de kapel van het Sint-Annagodshuis. Ook kunst in de gotische, in spitsbogenstijl opge-



Zo zag de Sint-Niklaasplaats er in januari 1940 uit. Steer is daar nu nog volop te vinden.

trokken Sint-Niklaaskapel aan de Lange Nieuwstraat nr. 5. Al meer dan dertig jaar heeft de bekende poppenschouwburg Van Campen daar inderdaad een vast onderkomen gevonden. Ieder weekeind kan men er de avonturen volgen van de Schele en de Bult, in stukken waarvan de titels alleen reeds tot de verbeelding spreken: De vliegende Hollander, de Schele in 't Steen, Neus de Schavies, de Zwarte Ruiters, Blinde Beatrijs en noem maar op. Allemaal geschreven door Constant Van Campen, de grote bezieler van deze kijkwaardige brok folklore, die samen met de Poesje maar nauwelijks weg te denken is uit de Scheldestad.

Op 13 juni 1936 gaven de Van Campens hun eerste vertoning in de kapel. In 1949 zou hun poppentheater er een definitief onderkomen vinden.

Toen we het enkele dagen geleden over de Falconpoort en het klooster der Falcontinnen hadden, kwam het godshuis Sint-Nicolaas in de Lange Nieuwstraat reeds even ter sprake. Na de dood van Falco de Lampagne (1354) vestigden de Falcontinnen zich immers in de huizen van Willem Draeck. Ze maakten er een gasthuis van, dat in 1420, na het vertrek der Falcontinnen, werd aangekocht door het ambacht van de Meerseniers of Meersen. In navolging van andere ambachten (o.m. de Bontwerkers aan de Wolstraat) maakten ze van het gasthuis een godshuis voor hun arme leden. Twintig behoeftige leden van het ambacht mochten er met vrouw en kinderen hun intrek nemen.

In 1419 werd de kapel herbouwd. De spitsbogenstijl, die doet denken aan de absis van de katedraal, laat vermoeden dat de bouwplannen getekend werden door Pieter Appelmans. Heel zeker is men daar echter niet van. Op 2 augustus 1423 werden kapel en altaar ingewijd en onder de bescherming van de H. Nicolaas geplaatst, patroon der Meersen.

Onder Frans bewind werd het ambacht afgeschaft. Op godshuis en kapel werd beslag gelegd. Het ganse complex werd in 1789 door het Centraal Bestuur aan de Kommissie der Burgerlijke Godshuizen geschonken. Het OCMW is er thans nog eigenaar van en zorgde in de periode 1958-1968 voor een knappe restauratie van het Sint-Niklaasplaatsje, dat sedert 1707 overschouwd wordt door de grote kindervriend vanop een hoge pompzuil.

Er zijn echter nog blikvangers op het plaatsje, zo o.m. het knappe madonnabeeld tegen de muur, dat van 1697 dateert.

In zijn huidige vorm dateert het Sint-Niklaasplaatsje groten-deels uit de 17de eeuw. Het eigenlijke godshuis, dat helemaal

achteraan het pleintje te vinden is en nummer 7 meekreeg, is in de 19de eeuw te situeren. Leven en bedrijvigheid zijn er genoeg op de stemmige en prachtige Sint-Niklaasplaats. Er bevindt zich een restaurant. Verder het sekretariaat van de International Police Association en moderne studio's voor klank- en lichtopnamen.

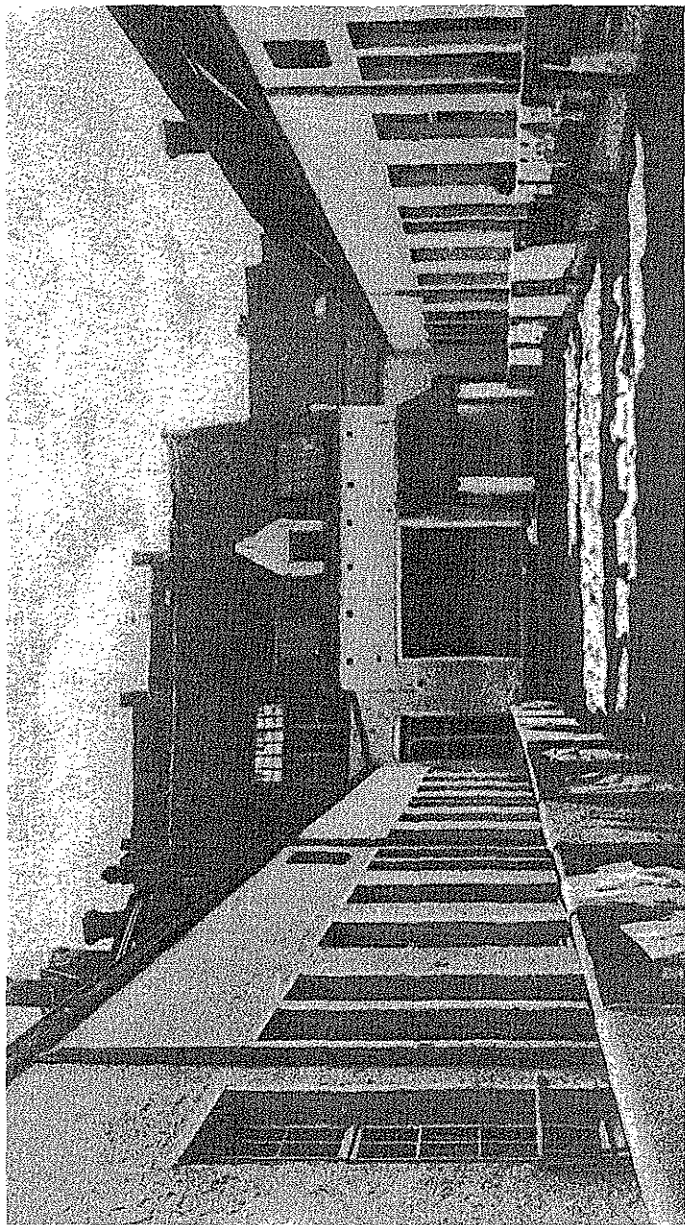
33. Falconrui : straat der godshuizen

De Falconrui mag, historisch gezien, zonder enige overdrijving de straat der godshuizen genoemd worden. Destijds telde de straat niet minder dan drie godshuizen: het godshuis Van der Biest (1504), het godshuis Michiel Van Cauwenbergh (1635) en het godshuis Lantschot (1654). Over het godshuis van Michiel Van Cauwenbergh hadden we het reeds in de vijfde aflevering van deze reeks. Het complex, dat te vinden was op de hoek van de Falconrui en het Hessenstraatje en tegen het eerbiedwaardige Hessenhuis aanleunde, verdween volledig. De twee andere bestaan — gelukkig — nog en hebben nog niet uitgediend.

Het godshuis Jan Van der Biest (ook godshuis Verbiest of Sint-Jansgodshuis geheten) bevindt zich aan de Falconrui nr. 33 en werd op 19 november 1504 gesticht door Jan Van der Biest Janssone, koopman-huidevetter en driemaal schepen van Antwerpen. Krachtens zijn laatste wilsbeschikking schonk de koopman-huidevetter, die in 1505 stierf, zijn huis Den Leeperick tot het oprichten van een godshuis voor twaalf arme, oude lieden. Een dertiende huisje was bestemd voor de kapelaan, die de kapel verzorgde. Volgens Augustin Thys bood het godshuis meer plaats. Hij schrijft dat er zestien oude en gebrekkige vrouwen een onderkomen konden vinden en dat er verder nog plaats voorzien was voor een dienstmeid, die de bewoners moest verzorgen.

Het godshuis werd verbouwd in 1833: een complex lage huisjes met geruite vensters, een grasplein in het midden. Uit het kapelletje met spitsbogenstijl werden in de zestiende eeuw woonhuizen gemaakt. Dat kan ongetwijfeld het verschil in inwonerscapaciteit verklaren, aan te treffen bij de diverse historici. Mogelijk hield Thys ook rekening met de transformatie van de kapel tot woonruimte.

Het godshuis, dat eigendom werd van de KOO, telde in de eerste helft van deze eeuw nog negentien plaatsen voor vrouwen. Na de ontruiming vindt de edele schuttersgilde Den Gulden Rinck onderdak in een van de huisjes. Het minste wat men van die eerbiedwaardige schuttersgilde, die een eeuwenoude traditie



Het godshuis Van der Biest aan de Falconrui nr. 33. In de eerste helft van deze eeuw telde het nog negentien plaatsen voor vrouwen, wat te merken is aan het wasgoed dat te bleken ligt.

hooghoudt, zeggen kan, is dat ze biezonder gastvrij is. Alle belangstellenden zijn welkom op de oefenstonden in het godshuis Van der Biest en eenmaal per jaar wordt er een luisterrijk open deur-weekeind georganiseerd, waarbij men zich op de binnenplaats van het godshuis bij een pot schuimend gerstenat makkelijk in een van de voorbije eeuwen kan wanen. Het is telkenmale een gezellig en sfeervol feest in een geest van gulle vriendschap. We kunnen het iedereen aanbevelen.

WELDOENER DER ARMEN

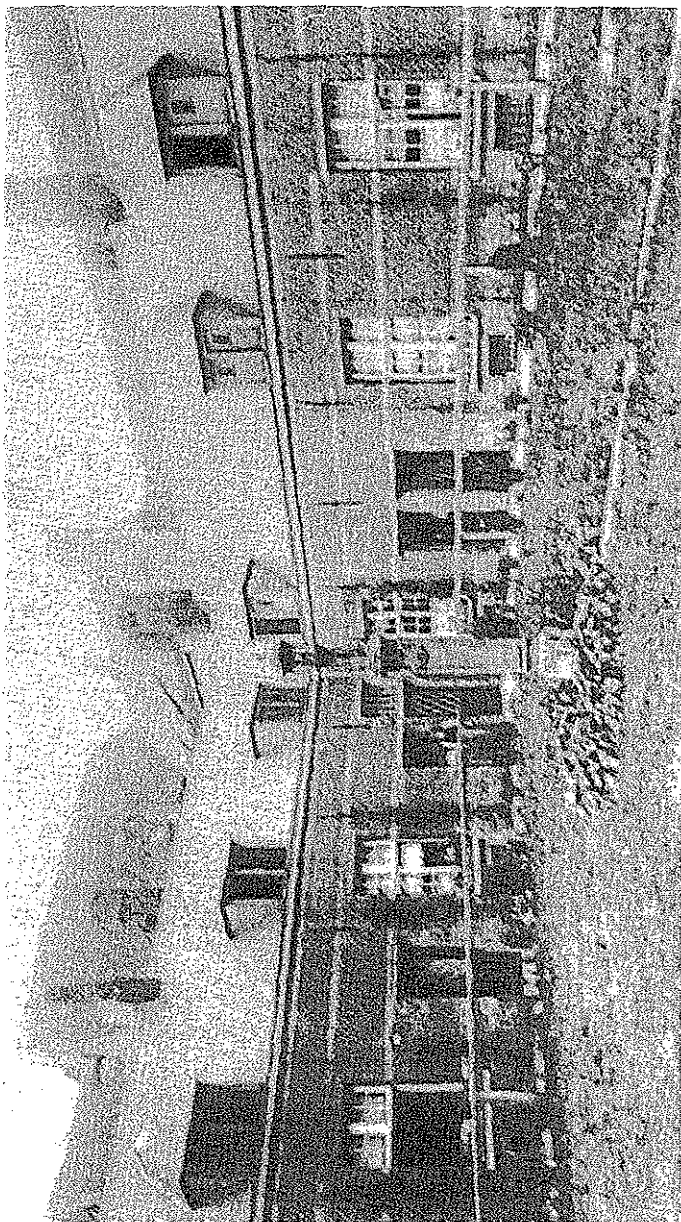
Wie het godshuis Lantschot aan de Falconrui nr. 47 kort wil typeren, kan het zonder veel omwegen het godshuis met de meest indrukwekkende inkompoort noemen. Een Rubensiaanse inkompoort met zuilen en beeldhouwde makelaar. Een monument op zichzelf.

Het godshuiszelf kan uitstekend fungeren als gemakkelijke vraag van een wandelzoektocht. Boven de knots van de poort staan inderdaad de naam van de stichter en de stichtingsdatum vermeld: Cornelius Lantschot 1656. Deze vermogende koopman richtte het godshuis op voor twaalf oude lieden. Met opzet kozen we hier het woord «lieden». De bronnen verschillen inderdaad nogal wat het geslacht van die lieden betreft. Augustin Thys bijvoorbeeld kiest resoluut voor vrouwen. Amand de Lattin voor mannen. Zo belangrijk is dat misschien niet (meer). Toen Amand de Lattin zijn «Doorheen Oud-Antwerpen» schreef, was het godshuis in elk geval eigendom van de KOO en woonden er vijftien echtparen. Dus mannen en vrouwen. Zo hoort het.

Die Cornelius Lantschot (hij leefde van 1573 tot 1656) maakte zich tijdens zijn leven reeds vermaard als weldoener der armen. Overigens wist de brave man wel wat hij deed, want op zijn grafkapel in de Sint-Jakobskerk staat volgende betekenisvolle zin gebeiteld: «Men wint den Hemel met gewelt of is te koop met kracht van geldt». Een visie, waarmede niet iedereen zal akkoord gaan. Toch had ze destijds voor gevolg dat heel wat arme stakkerds niet stierven van de honger en een dak boven het hoofd hadden.

Samen met het godshuis werd ook een «cleyn capelken» gebouwd, gewijd aan Sint-Rosalie, beschermheilige tegen de pest.

Het godshuis Lantschot speelde in het begin van deze eeuw een belangrijke rol op kultureel vlak. In 1910 werd de kapel afgehuurd van de KOO door de familie Franck, die er een ontmoetingsoord voor artiesten van maakte. Er ontstaat al gauw een



Het godshuis Lantschot aan de Falconruij nr. 47. Het werd gebouwd door de man, die zijn hemel kocht, en speelde op kultureel vlak een niet te onderschatten rol.

literaire, artistieke en filosofische beweging, die « De Kapel » wordt genoemd. Frank Franck, Richard Baseleer, Victor Ressler, Jef Van Overloop, Emmanuel De Bom, Lode Baekelmans, Jan Eelen, Charles Mertens, Lodewijk Mortelmans en Jan Van Menten vinden er gastvrijheid en gehoor. Vrijheid van gedachte is het devies.

Uit de activiteiten van De Kapel groeien twee organisaties, die in het kulturele leven van Vlaanderen in de eerste helft van deze eeuw toonaangevend zullen zijn : de Nieuwe Concerten en Kunst van Heden.

Nu nog wonen kunstenaars en mensen met artistieke aspiraties in het godshuis. Het complex, dat door de KOO werd geres-taureerd, kon geen betere bewoners treffen : ze hebben eerbied voor dit brokje Antwerps patrimonium. En wie bezield is door hetzelfde respect, is bij hen steeds welkom om eens te kijken naar het godshuis van de weldoener der armen.

34. Een kwartet voor vrouwen

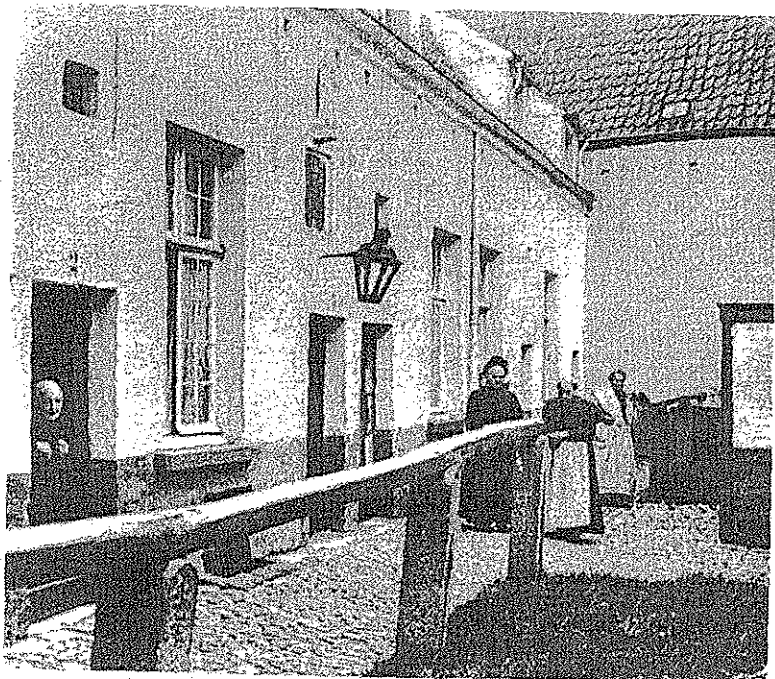
Om de reeks van godshuizen volledig te maken, moeten er beslist nog vier de revue passeren. Het feit dat ze allemaal gesticht werden om er behoeftige vrouwen een onderdak te bezorgen, stelt ons in staat ze onder één titel en in één aflevering te behandelen. Drie ervan zijn verdwenen. Het vierde bestaat nog en daarmee vangen we dan maar aan : het godshuis Almaras aan de Paardenmarkt, tegenover het knappe gebouw, dat tot in 1879 als « knechtjeshuis » fungeerde en waarin thans de stedelijke technische school gevestigd is.

Het godshuis Almaras werd in 1477 gesticht door Mattheus van de Waeyere en zijn echtgenote Elisabeth Claus. Het heette aanvankelijk « Weduwen Zwaeyers Godshuys », telde « seven heerd-steden » en was oorspronkelijk ingericht voor twaalf vrouwen.

Door de dochter van Mattheus en Elisabeth, Francesca de Waeyere echtgenote Alvaro Almaras, en hun kleinkinderen Franciscus en Anna worden de woningen verbeterd. Ook wordt de dotatie aangedikt en dat verklaart dan waarom men sedert 1550 over het godshuis Almaras spreekt. Almaras is overigens een bekende naam in de oud-Antwerpse geschiedenis. Alvaro Almaras trouwt in 1508 voor de tweede maal met Anna van Boulaer en uit dit huwelijk spruiten Filippus Almaras, kanunnik van de O.L.-Vrouwekerk en ridder Alvarez Almaras, eerste burgemeester van Antwerpen in 1558.

Het beheer van het godshuis werd in 1550 aan de Armenkamer overgedragen. Het complex werd in 1838 herbouwd, dank zij aalmoezen, die in de stad werden rondgehaald. In het begin van deze eeuw bevatte het zestien plaatsen voor oude echtparen. De huisjes hebben een verdieping, zijn alle van hetzelfde type en omzomen een graspleintje. Via de kommissie der Burgerlijke Godshuizen kwam het complex in handen van de KOO, het huidige OCMW.

Vlakbij lagen destijds nog twee godshuizen. Ze zijn reeds lang verdwenen. Toch even vermelden. In de Toog was van de 15de tot de 18de eeuw het Sint-Eligiugodshuis der smeden te vinden. In de Boterstoop aan de Paardenmarkt nr. 92 werd in 1824 het Mariagodshuis voor gebrekkige vrouwen gesticht. Het verdween ook en het pand werd bij de stedelijke technische school gevoegd.



Het godshuis Sint-Franciscus aan de Ossenmarkt is volledig verdwenen. Zo zag het er in het begin van deze eeuw uit: de lage huisjes rond de bleek en ... halve deuren.

HISTORISCHE HERINNERINGEN

In het pand Mutsaertstraat nr. 26 is thans een bekende elektrozaak gevestigd. Tot in de helft van de negentiende eeuw bevond zich daar echter de kapel van het godshuis De Zeven Weeën, dat in 1505 werd gesticht door Maria Feys, weduwe van Bartolomeus van den Eynde. Het was bedoeld voor zeven behoeftige, eerbare en deugdzaam burgervrouwen, geen hulp ontvangend van de tafel van de H. Geest en vrij zijnde van schulden. Zo staat het bij Thys en de Lattin te lezen. De vrouwen, die in het godshuis De Zeven Weeën een onderkomen zochten, moesten dus aan nogal wat voorwaarden voldoen en het hoeft dan ook niet te verwonderen dat door de kanunniken van O.-L.-Vrouw in dat verband een speciale « keurmeester » werd aangesteld.

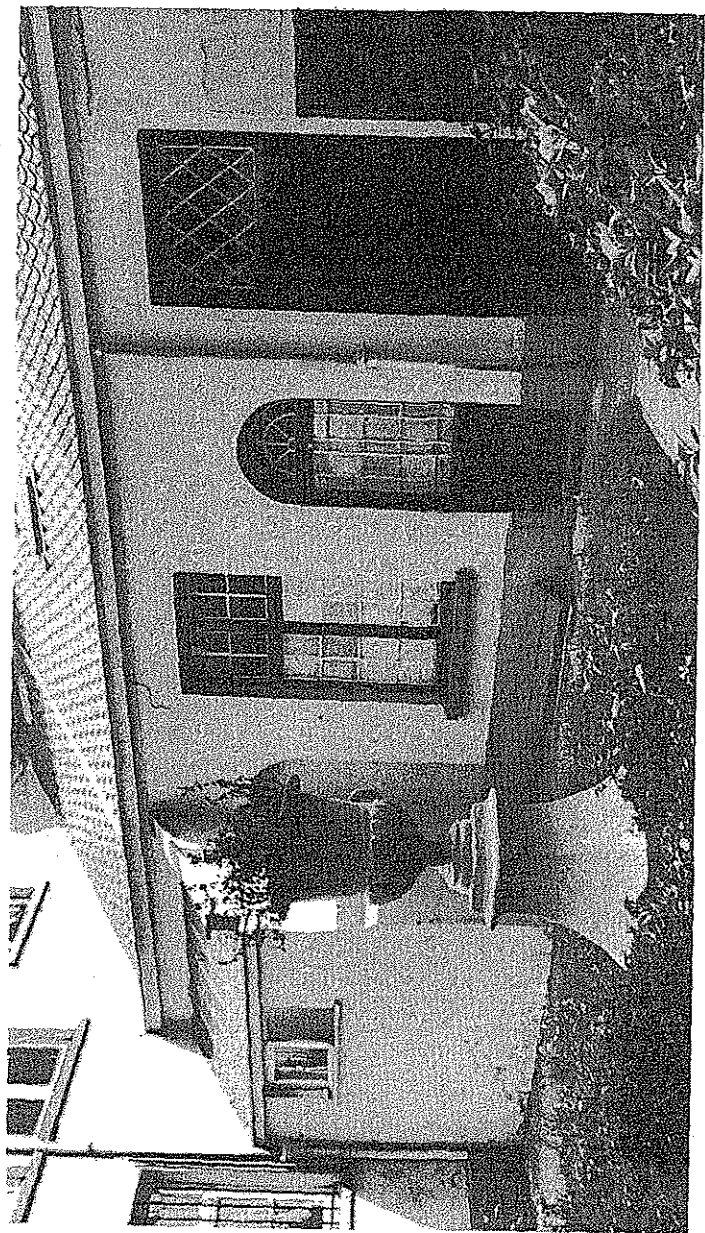
Kort na de stichting van het godshuis werd er ook een kapel bijgebouwd. Ze werd in 1799 als dominiaal goed verkocht tegen de prijs van 10.000 fr. aan Jan-Karel Lambrechts en in 1846 afgebroken door de Kommissie der Burgerlijke Godshuizen.

In 1861 werd het godshuis herbouwd. Het verloor daarbij zijn oorspronkelijk karakter. Thans zijn van het godshuis alleen nog maar enkele fragmenten te vinden. Ze bevinden zich in de tuin achter het pand nr. 26 als een (nog knappe) historische herinnering aan het godshuis De Zeven Weeën, waarin eeuwenlang evenveel behoeftige, eerbare en deugdzaam burgervrouwen een onderkomen vonden.

EEN PARKEERGARAGE

Van het godshuis Sint-Franciscus, destijds Ossenmarkt nr. 26, is helemaal niets meer terug te vinden. We moeten dan maar het woord van onze geschiedschrijvers geloven. Zo vertelt Amand de Lattin dat een boogvormig poortje op de Ossenmarkt toegang gaf tot een diepe gang, die leidde tot een klein, doch bijzonder stemmig godshuis. Tegen een der muren stond een oud Maria-beeldje in een kastje. Opvallend waren de halve deuren. Als bewoner kon je aldus de bezoekers naar believen je benen of bovenlijf laten bewonderen. Kwestie van niet alles in één keer bloot te geven.

Het godshuis Sint-Franciscus werd in 1641 gesticht door Frans Domis en zijn vrouw Barbara van den Stock. Zes oude en gebrekkige vrouwen vonden er onderdak. Het werd gesloopt en thans vindt men een parkeergarage ter plekke. Om het hoekje in de Rodestraat werden de godshuizen De Zeven Bloedstortingen en Sint-Biasius met hetzelfde trieste lot bedacht.



De relieken van het godshuis De Zeven Weeën, dat destijds in de Mutsaertstraat te vinden was. De opname werd gemaakt in september 1959.

HET SCHOENMAKERSKAPELLEKE

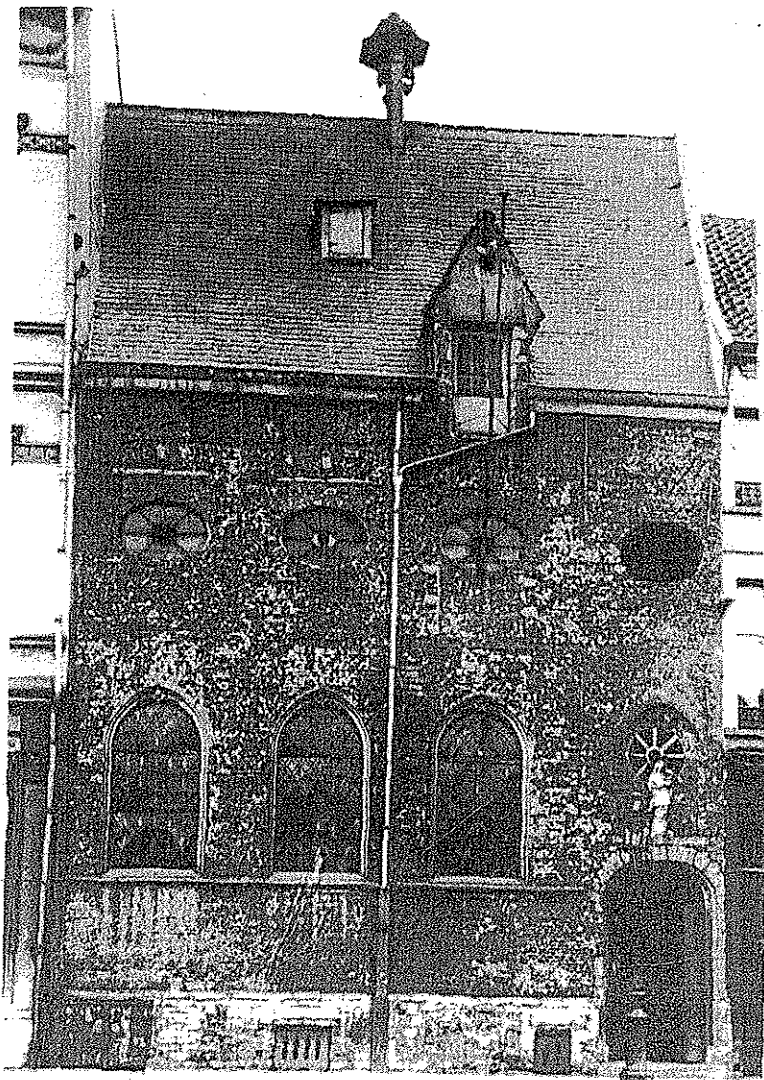
In de Sinjorenstad is het Schoenmakerskapelleke aan de Schoenmarkt nr. 8 een begrip. Geen enkele bidplaats in de Scheldestad wordt zo druk bezocht. Voor hen, die behoefte voelen aan een gebed, een moment bezinning of wat serene verpozing staat het poortje steevast open. Een stemmige, nuttige geestelijke oase, die in de loop der eeuwen alle stormen wist te trotseren.

Aan deze kapel was steeds een godshuis verbonden. Het godshuis, dat luisterde naar de naam Onser Vrouwen Convent (ook Aelmoesenhuis en O.-L.-Vrouwegodshuis) is thans verdwenen. Met moeite zijn er nog enige sporen — via een gangetje in de Schrijnwerkersstraat — van te vinden.

Het godshuis Onser Vrouwen Convent werd in 1343 gesticht door Hendrik Suderman, koopman, afkomstig uit Dortmund. Arme, jonge maagden, weduwen en eerbare vrouwen « in staat van behoefteigheid verkerende » werden er opgenomen. Volgens Augustin Thys was het aanvankelijk de bedoeling er een klooster voor zusters onder te brengen. Bij Mertens en Torfs wordt zelfs een reglement uit 1345 geciteerd, waaruit goed af te leiden is dat er een kloosterorde moest komen. Die plannen vielen in het water, toen Suderman in 1366 tijdens een zeereis om het leven kwam en er geen middelen meer waren voor de stichting. Ze werd dan beheerd in regie onder gezag van de stedelijke magistraat. Later nemen aalmoezeniers het bestuur waar en krijgt het godshuis ook de naam Aelmoesenhuis. In 1526 wonen er zestien arme vrouwen. Tijdens de Franse revolutie wordt het beheer overgedragen aan de Kommissie der Godshuizen.

Keren we echter even terug naar de kapel, de drukbezochte reliek van het godshuis Onser Vrouwen Convent. Over haar bouwjaar is er geen zekerheid. Volgens Thys is ze even oud als het godshuis. Andere auteurs menen dat ze rond 1450 werd opengesteld. Ze stond er in elk geval reeds in 1477 en was gewijd aan O.-L.-Vrouw Geboorte.

Nadat de uitoefening van de katolieke godsdienst in 1581 verboden werd, bleven de kapel van de Schoenmarkt en de Gratiekapel als enige open voor de eredienst. Alleen doopplechtigheden en huwelijksvoltrekkingen mochten er plaatsvinden. In 1882 was de kapel het voorwerp van een hardnekkig geschil tussen de beheerders van de kapel (de kerkmeesters van de katedraal) en de Kommissie der Godshuizen. Twistpunt was het vermogen der kapel. Het probleem kreeg in 1887 een oplossing, toen graaf



De kapel van het voormalige godshuis Onser Vrouwen Convent, door alle Antwerpenaars het Schoenmakerskapelleke geheten: voor velen een rustig en rustgevend toevluchtsoord in een drukke stad. De foto dateert van 1929.

Brouhoven van Bergeyck kapel en godshuis van de commissie kocht voor 140.000 fr.

De kapel, die in het midden van de 19de eeuw werd verbouwd en zowat in de helft van deze eeuw een grondige herstelbeurt kreeg, is thans afhankelijk van het beheer der katedraal. Ze trotseerde in de loop der eeuwen stormen. Figuurlijke, zowel als letterlijke. Denken we maar aan de oorlogsschade, die de Schoenmarkt te verduren kreeg. Tot op de dag van vandaag blijft het Schoenmakerskapelleke wat het eeuwenlang is geweest: een rustig en rustgevend toevluchtsoord in een drukke stadskern.

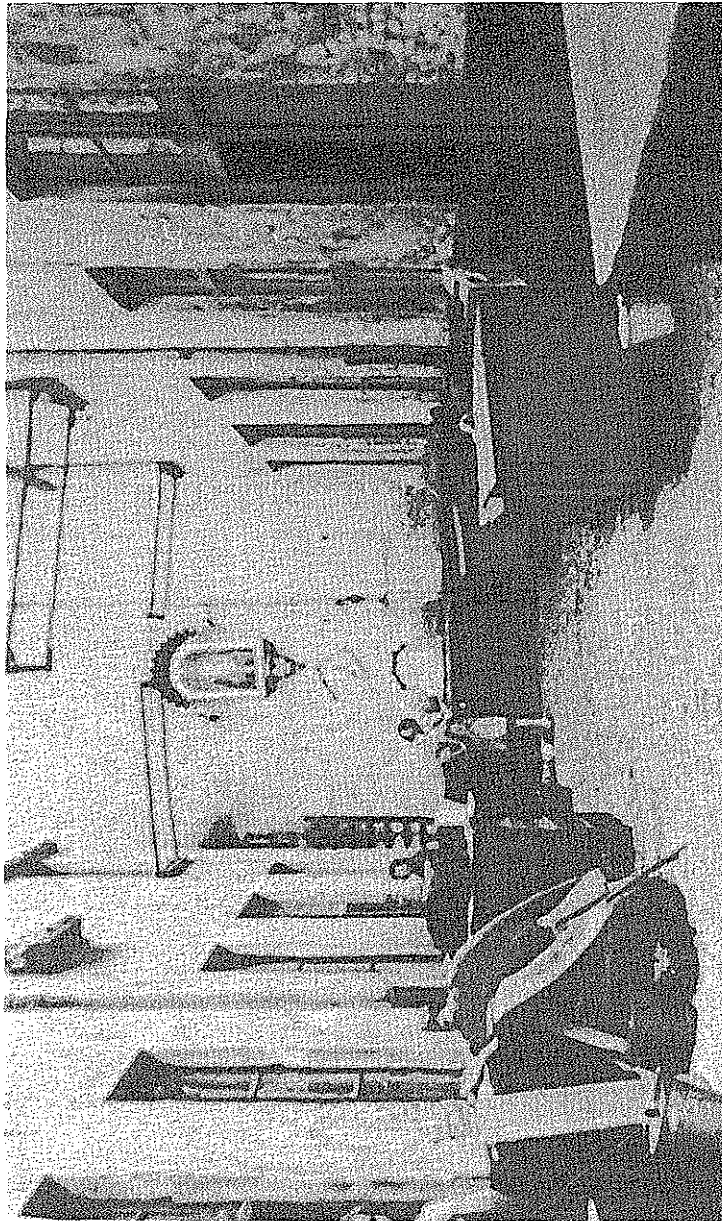
35. Het Kapucienenhof en de processie der Geselbroeders

Tot in het begin van deze eeuw lag aan de Stijfsestraat, tussen de nummers 44 en 46, een brede en diepe steeg met aan beide zijden volkswoningen. Ze luisterde naar de naam Kapucienenhof. Ga dit steegje niet meer zoeken. Het werd ingenomen door de gebouwen van een natiebedrijf, die op hun beurt moesten wijken voor nieuwbouw. Toch verdient het Kapucienenhof wat meer dan doordeweekse aandacht, omdat de benaming herinnert aan de eeuwenlange aanwezigheid van de kapucijnen in dit stadsdeel.

In de zestiende eeuw besloeg het klooster van de kapucijnen de oppervlakte tussen de Paardenmarkt, de vest, de Stijfsestraat en het Ulrichs- of Donderickstraatje. De paters hadden de grond samen met een huis gekregen van hun beschermer Alexander Farnese, die het hele goed voor 13.000 gulden had gekocht. Ze bouwden er een klooster en in 1589 ook een kerk. Samen met de jezùieten begonnen de paters kapucijnen ijverig te prediken in de kerken van de stad, waar de katolieke godsdienst enkele jaren volledig verboden was geweest, en ze onderscheidden zich door de bekering van vele protestanten.

Onder het Frans bewind werd de gemeenschap ontbonden en de kerk gesloten. Op 17 januari 1797 werden de kapucijnen door de fameuze Dargonne uit hun klooster gedreven.

Klooster, kerk en hof worden op 4 december 1797 voor 320.000 frank verkocht aan Joseph de Roy, koopman te Brussel, die het goed doorverkoopt aan een Parijse firma. In 1803 wordt de kerk, in de volksmond het kapucienkerkje geheten, terug voor de eredienst opengesteld als sukkursale van de Sint-Jacobskerk. Patroonheilige is de H. Antonius van Padua. Nadien



Zo zag het Kapucienenhof aan de Stijfseelrui er in 1936 uit. Het steegje is volledig verdwenen.

wordt de kerk de bidplaats van de zelfstandige Sint-Antoniusparochie.

Het kapucienkerkje wordt in 1908 afgebroken en vervangen door een grotere kerk naar de plannen van architect Bilmeyer.

De Stijfseelrui, die haar naam kreeg naar de vele stijfselfabrieken die op haar oevers waren gevestigd, heette destijds ook Kapucienrui, naar de paters, die ze in 1613 overwelfden. In 1708 heette ze Vuylruye. Het zal er in die tijd dus wel niet zo proper geweest zijn.

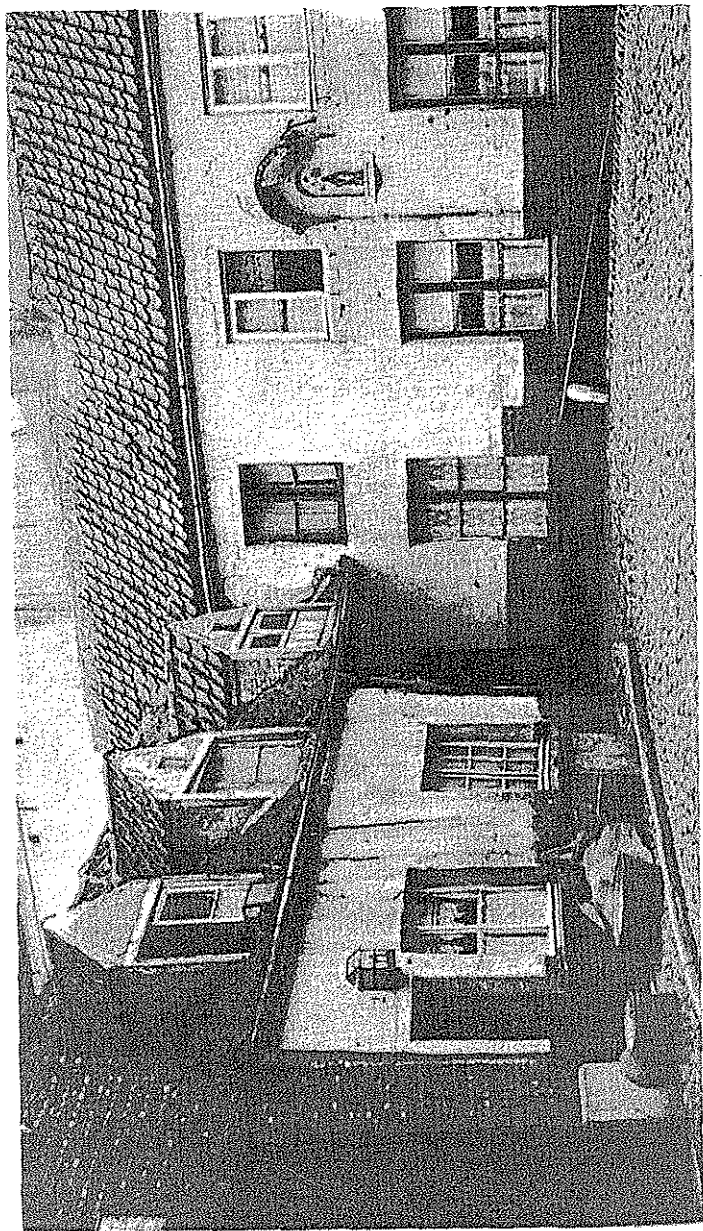
TOT BLOEDENS TOE

In zijn Annales Antverpienses beschrijft Papebrochius de processie der Geselbroeders die in 1586 door de kapucijnen werd georganiseerd. Aangezien ze hun kerk nog niet bezaten, leenden de jezuïeten hun voor die plechtigheid de kapel van het gesticht. De plechtigheid had plaats gedurende de Goede Week. Vooraf ging een pater jezuïet, gekleed met een zak of boetekleed, een groot houten kruis dragend. Daarna volgden zangers, ook in boetekleren gehuld. Ze zongen Gregoriaanse gezangen. Na hen een groep van vijfenzestig geselaars, voor het grootste deel Italiaanse matrozen. Zij waren immers zeer gehecht aan de kapucijnen, omdat die orde van Italiaanse oorsprong was. Allen waren gekleed met zakken, het hoofd bedekt. Ze geselden mekaar tot bloedens toe.

In het midden ging de gardiaan der kapucijnen. Hij droeg een groot houten kruis en had rond de hals een dik touw, waaraan een leek trok. Aan weerszijden bevond zich een kapucijn, die doodshoofden en mensenbeenderen droeg en steeds maar uitriep: « Barmhartigheid en boetvaardigheid! » Daarna volgde een ontelbare menigte.

De stoet begaf zich naar de Grote Markt en vandaar naar het Steen, waar men een misdadiger ging halen, die tot de galg veroordeeld was, doch aan wie Farnese genade had geschonken ter gelegenheid van de processie. De misdadiger, gekleed met wit linnen en bekroond met lauweren, nam plaats in de stoet, achter het kruis. De processie keerde toen terug naar de kapel der jezuïeten, waar men voor het H. Graf driemaal de kreet « Barmhartigheid! » herhaalde en waar de plechtigheid besloten werd met gezangen.

Niet lang daarna zou het kapittel van de katedraal dergelijke processies verbieden.



Een hoekje van de Halfmaantjesgang in de Vekestraat nr. 32. Foto van 1929. Het is nauwelijks te geloven, maar ondertussen veranderde dit fragment van de Halfmaantjesgang nauwelijks.

36. Vissen en vogels

Bij het verkennen van de Antwerpse steegjes (of wat daarvan nog overblijft) kom je vaak voor verrassingen te staan. Dat zijn gelukkig niet altijd onaangename verrassingen. Zo vonden we in de Halfmaantjesgang aan de Vekestraat nr. 32 een grote voliëre, bevogeld door een bontgekleurde zangersbende. Ten behoeve van luidruchtige bezoekers hangt er een ondubbelzinnige mededeling: « Stille - broedtijd! ». Kennelijk is het in dat vogeloptrekje konstant broedtijd. Tegen de hoge, donkere bakstenen muur van een oud magazijn hangen vlakbij wel tien nestkastjes. Mooi op een rijtje. Een paradijs voor vogels. Dat is de Halfmaantjesgang.

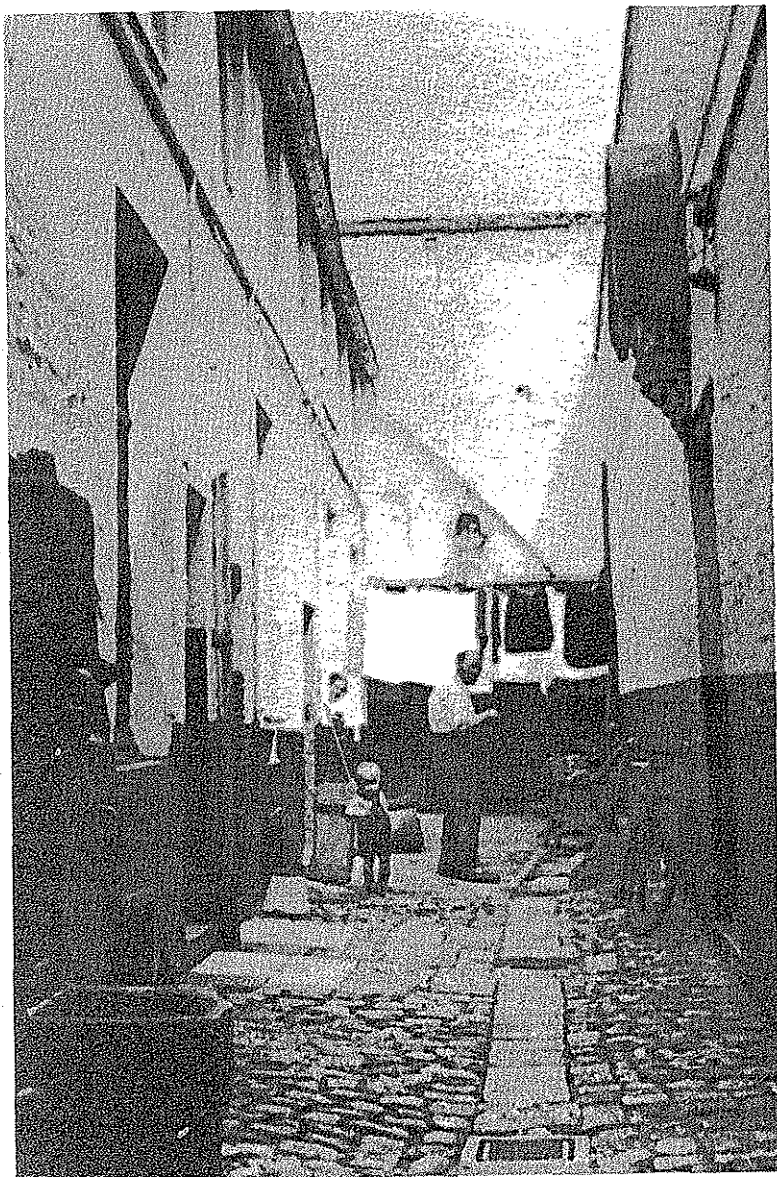
Niet alleen voor vogels. Ook voor vissen — achter de voliëre een vijvertje met een schoolklas buitenmaatse goudvissen — en voor enkele mensen, die zowat halfweg de vrij diepe gang wonen. Het is er rustig en in de zomer zorgen de bomen van de tuinen der Venusstraat voor een groen opkikkertje en een welgekomen contrast met de hoge muren van magazijnen en werkplaatsen. De lange gang, die met zijn S-vormig patroon en hobbelige kinderkopjes de allures heeft van een eeuwenoud straatje, is gesierd met een madonnabeeldje.

De Halfmaantjesgang werd aangelegd op de gronden van de bleekhof « Halffmane », die in 1574 het levenslicht zag en toebehoorde aan Peter Gommert. Hij stond vroeger in verbinding met het grote koopmanshuis van de Venusstraat nr. 9, in 1874 bewoond door koopman Felix Ceulemans en nadien het hotel van d'Oultremont de Warfusée.

In de Vekestraat waren destijds nog twee bekende gangen te vinden. De Mariagang was gesitueerd aan de Vekestraat nr. 25, recht over de Halfmaantjesgang van daarnet. Thans vinden we er een privé-parking in openlucht, die kan afgesloten worden met een grote aluminium rolluik. Amand de Lattin vertelt hoe die gang er in het begin van deze eeuw nog uitzag: zeer schilderachtig met een beeldje van O.-L.-Vrouw en een beeldje van Sint-Rochus.

Vroeger luisterde de Mariagang naar de naam « Rooden Ganck », dit in tegenstelling met de « Groenen Ganck », die wat verder aan het nummer 31 te vinden was en lang voor de Mariagang of Rooden Ganck aan zijn eind kwam. Ook daar vinden we thans een parking.

Straks vangen we in de Lange Winkelstraat bot. Eerst nog even zeggen dat de Vekestraat haar naam kreeg van een barreel



De Mariagang of de Rooden Ganck in de Vekestraat nr. 25. Thans privé parking. Het plaatje werd geschoten in 1936.

of afsluiting (veken), die zich bevond aan de ingang van de straat, kant Paardenmarkt. De Vekestraat was aanvankelijk niet veel meer dan een veldweg, die van het Klapdorp naar de Kipdorppoort liep.

EEN ONTGOOCHELING

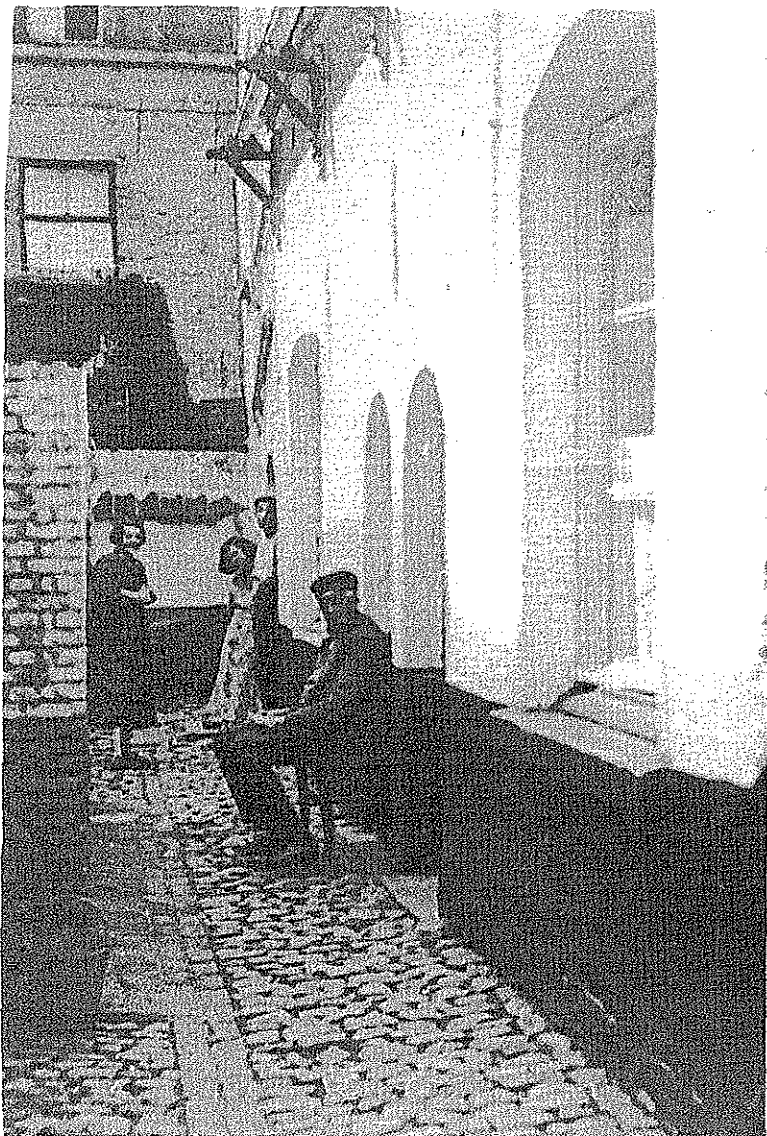
In de nabijgelegen Lange Winkelstraat gaan we even kijken wat er nog resteert van de Bijltjesgang, destijds te situeren in het nummer 20. Dat is niets meer. Tussen de nummers 22 en 6 in die straat wordt de wandelaar nu gekonfronteerd met een afzichtelijke schutting, waarachter enkele bomen kalm de komende gebeurtenissen staan af te wachten. Ook dat moet vroeger een schilderachtige gang geweest zijn. Zo getuigt althans Amand de Lattin, die er nog aan toevoegt dat zich in het nummer 10 ook een kleine achterbuurt bevond.

De Bijltjesgang ging dus ook voor de bijl. Gelukkig kan er aan de overkant van deze straat, die uit de 14de eeuw dateert en haar naam meer dan waarschijnlijk dankt aan de haakse vorm van de vestingen tussen Kipdorppoort en Rode Poort, toch nog een fraai monument bewonderd worden: de oude kerk van de Annonciaden of Zusters van O.-L.-Vrouw Boodschap, waarvan de aartshertogen Albrecht en Isabella in 1616 de eerste steen legden en die gebouwd werd naar de plannen van schilder-bouwmeester Wenceslas Coeberger. De kerk stond tot 1784 open voor de eredienst. Toen werd de zusterorde door de koster van Wenen, Jozef II, afgeschaft. In 1819 komt de kerk in handen van de protestantse gemeente, die er tot op de dag van vandaag gebruik van maakt.

Aan de Grote Kauwenberg nr. 9 bevindt zich de Sint-Gommarusgang. Veel stelt dat tegenwoordig niet meer voor. De gang is vervallen en verwaarloosd en het deurtje aan de straat is zo goed als steeds gesloten.

Om te weten hoe die Sint-Gommarusgang er in het begin van deze eeuw uitzag, moeten we maar weer eens een beroep doen op Amand de Lattin: « Zeer diepe, smalle gang, waarop aan de linkerzijde woonkamers uitgeven. Helemaal aan het uiteinde, rechts, voert een zijtak naar een open binnenplaats waar men eeh drietal oude huisjes, in godshuizentrant bemerkte, met lage geveltjes en boogvormige poortjes ».

Een desillusie in de Kauwenberg. Niet de eerste, want eeuwen geleden bezorgde de straat de minderbroeders reeds een ferme ontgoocheling. In 1446 kregen deze broeders daar een huis



De Sint-Gommarusgang aan de Grote Kauwenberg nr. 9. De foto werd genomen in 1936, toen de Kauwenberg reeds lang zijn kwalijke reputatie veroren had.

toegewezen door de stad. Ze kwamen aldus midden de landlopers, bedelaars en ontuchtige vrouwen terecht. Kennelijk had het stadsbestuur gehoopt dat de aanwezigheid der broeders heilzaam zou werken op de buurtbevolking. Veel hielp het echter niet, want kreten en onkiese liederen, dag en nacht uitgegalmd door beschonken mannen en vrouwen, onderbraken niet alleen de kerkelijke diensten, maar stoorden nog de rust der kloosterlingen. Eens zelfs poogde een stelletje buurtbewoners het vuur aan het klooster te steken. Toen vonden de minderbroeders het wat te gortig worden en in 1449 vroegen (en kregen) ze van de stad een nieuwe grond om zich te vestigen.

37. De wraak van Hans-in-den-Helm

In de Lange Koepoortstraat staat de wandelaar ter hoogte van het nummer 58 voor een grote, grijze poort, die (helaas) nagenoeg steeds gesloten is. Vroeger kon je in de tabakswinkel van Somers (nu ook gesloten) de sleutel vragen en een kijkje nemen in de Zilversmidgang, genaamd naar het lokaal, waar het ambacht der zilversmeden zijn vergaderingen hield. Dit gebouw, het Zilverpand geheten, lag destijds aan het einde van de gang.

De Zilversmidgang, die uit de vijftiende eeuw dateert, heeft veel van zijn aantrekkelijkheid verloren. Het is er nu een ietwat trieste en doodse boel, maar in de voorbije eeuwen viel daar aardig wat bedrijvigheid te noteren. Nadat het Zilverpand zelf een hele poos als vergaderplaats voor de zilversmeden had gediend, werd het in 1595 verkocht aan een wijntavernier. Een gedwongen verkoop, want de zilversmeden zaten op dat moment niet goed bij kas.

In 1727 echter gaan de zaken weer wat beter en kopen ze hun oud gildehuis terug. Niet voor lang echter, want in 1770 installeren de Fransen in het Zilverpand een komitee dat zich bezighoudt met het smelten van het in beslag genomen goud- en zilverwerk uit de Antwerpse kerken en kloosters. De staven edelmetaal worden naar Parijs verstuurd, waar ze tot muntstukken geslagen worden. Historicus Augustin Thys daarover: « Het is merkwaardig dat de rijkdommen der kerken altijd het voorrecht genoten hebben de hebzucht der revolutionaire staatsbesturen te ontsteken. De sansculotten, die zich het voorbeeld herinnerden, hun twee eeuwen vroeger door de beeldstormers en de

calvinisten gegeven, maakten er geen zwaarigheid in hun hunne woestheden na te volgen.»

In 1798 dient de Zilversmidgang als onderkomen voor de uit hun klooster verjaagde Zwartzusters.

EEN KRIJK BIER

Vooraleer het volgende steegje op te zoeken moeten we het toch eerst even hebben over het verhaal van Hans-in-den-Helm, dat zich in de helft van de zestiende eeuw situeert en onverbreke-



De Rozengang (Lange Sint-Annastraat) in 1936. Nu grotendeels een private parking.

lijk met de Lange Koepoortstraat verbonden is. Tussen haakjes : die Lange Koepoortstraat kreeg haar naam van de Koeipoort, die in 1519 werd afgebroken en waarlangs de koeien in dichte drommen naar de weilanden benoorden de stad trokken. Nu zijn het de auto's. Ook in dichte drommen.

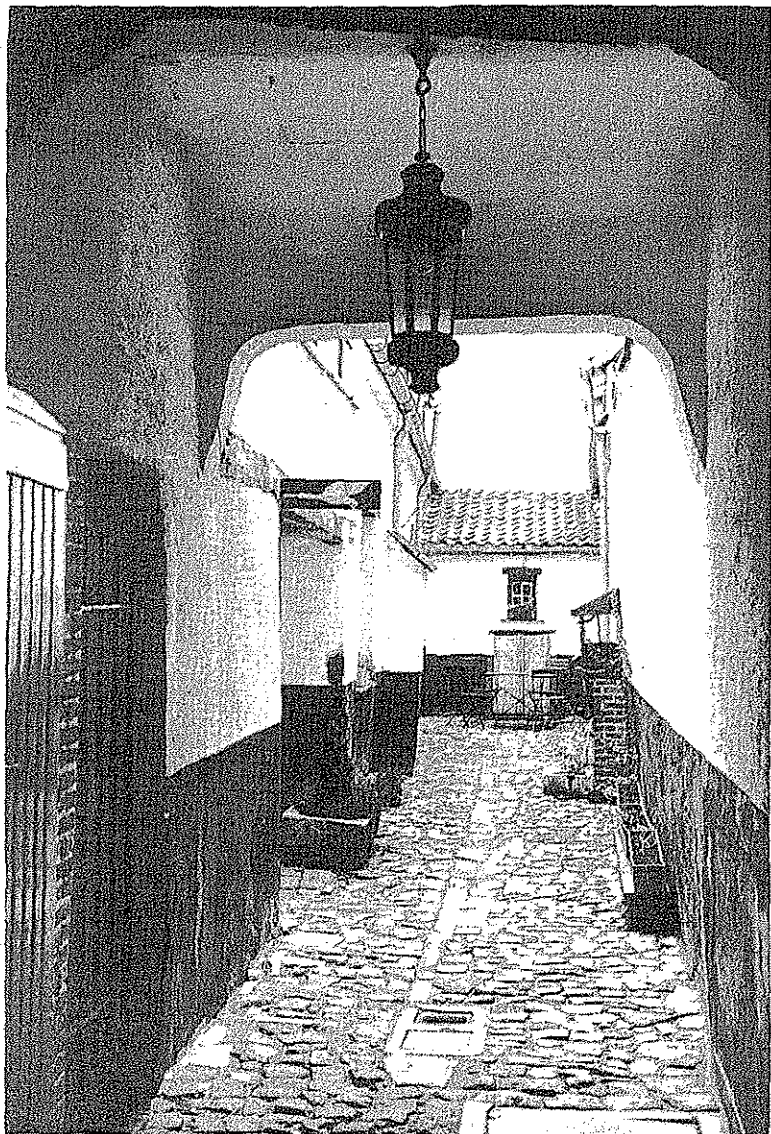
Hans-in-den-Helm heette eigenlijk Jan Dausque. Men noemde hem zo, omdat hij samen met zijn vader de herberg « In den Helm » bewoonde. In de Cronycke van Antwerpen staat te lezen dat Hans wegens een of ander misdrijf in de sombere gevangenis van het Steen werd opgesloten. Hans was echter een pientere kerel. Het verhaal van zijn ontsnapping bewijst dat. Op 22 februari 1545, op Sint-Pietersdag, deed Hans de gevangenisbewaker komen. Hij gaf hem geld om een kruik bier te kopen. De cipier voldeed onmiddellijk aan het verzoek maar merkte bij zijn terugkomst dat de dikbuikige kruik niet door de tralies ging. Zonder enige achterdocht opende hij de deur. We citeren verder : « Het was een plechtig oogenblik, dat moest beslissen over het lot van den jongen gevangene ; ook verloor hij zijne koelbloedigheid niet. Met eene gansch electricke snelheid, stoot hij eene bank die hij gereed hield, in de opening der deur, springt als eene hyena op den ongelukkigen bewaker, werpt hem ter neer en ontnemt zijn sleutels. Verscheidene medegevangenen snellen te zijner hulp en Hans haast zich de deur der andere vertrekken te gaan openen. »

Samen met Hans ontsnapten op die manier 32 gevangenen uit het Steen. De meesten werden kort nadien gevat. Hans echter monsterde gauw aan op een schip en ging in Engeland dienst nemen bij de troepen van de koning.

Na enige tijd kreeg hij echter heimwee naar Antwerpen. Toen hij op het punt stond te vertrekken werd hij door enkele Engelsen beroofd. Woedend besloot Hans zich thuis te wreken op de eerste Engelsman, die hij zou ontmoeten. Die eerste Engelsman vond hij gauw : in de herberg van zijn vader aan de Koeipoortstraat. Hans ging de niets vermoedende man zo hevig met een braadspit te lijf, dat hij meer dood dan levend bleef liggen. Drie dagen na zijn misdaad werd Hans op de Grote Markt voor het stadhuis opgeknoopt aan de galg.

KULINAIRE GENOEGENS

We hadden het in deze reeks reeds over het klooster der Grauwzusters in de Lange Sint-Annastraat : de moedige nonnetjes, die naar Antwerpen kwamen om de slachtoffers van de haastige



De Lepeleersgang anno 1981. Knappe restauratie en piekfijn onderhoud getuigen van veel respect voor het historisch patrimonium.

ziekte (de pest) te verzorgen. In die Lange Sint-Annastraat lagen destijds enkele bekende steegjes. Het mooiste was ongetwijfeld de Rozengang in nummer 34. Deze gang liep destijds achter het huizenblok der Lange Sint-Annastraat om uit te komen in de Korte Sint-Annastraat. Nu treft men daar een biljartwinkel aan met daarnaast en daarachter een grote private parking. Deze parking heeft ook de plaats ingenomen van de « Gouden Sleutel », een gang, die destijds in het nummer 30 te situeren was.

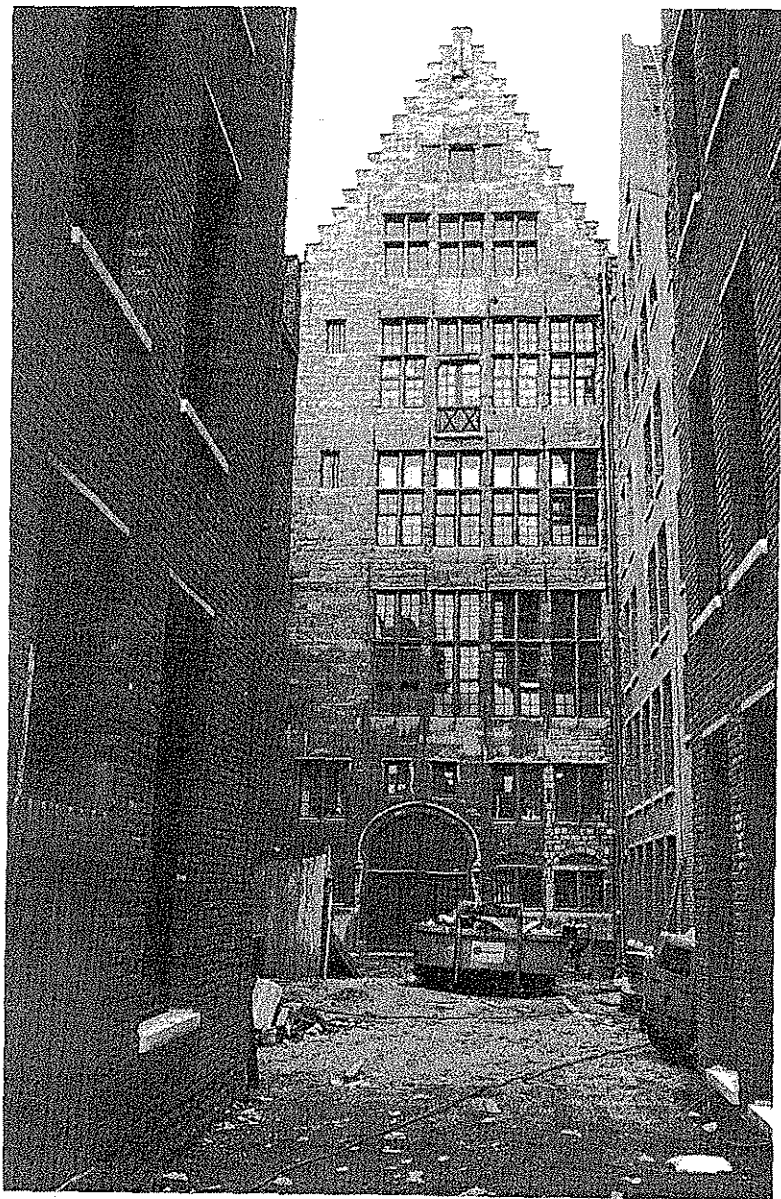
Twee gangen verdwenen in de Lange Sint-Annastraat. Twee bleven echter bestaan, zodat de balans van slopen en behoud in evenwicht is. In het nummer 25 treft men achter een groene poort een kleine pittoreske gang, compleet met urinoir en toilet. Niet zo belangrijk, maar toch nog een urbanistisch document.

Meer waarde heeft de Lepeleersgang in de Lange Sint-Annastraat nr. 8. Een juweeltje dank zij de knappe restauratie, die zowat drie jaren in beslag nam. Deze gang, die ook luisterde naar de namen Varkensgang en Lammekensgang, dateert uit het begin van de 16de eeuw. Hij omvatte aanvankelijk acht kleine huisjes. Nu zijn er dat nog zes : lage charmante woninkjes, die stuk voor stuk aan een peperkoeken huisje doen denken. De associatie is niet zo verkeerd, aangezien in de Lepeleersgang thans het restaurant De Lepeleer voor gastronomisch genot zorgt. Een steegje, dat met een zinvolle en appetijtelijke functie werd bedacht. Het doet ons onwillekeurig terugdenken aan het Hofje of Poortje achter den Koeboer in de Korte Sint-Annastraat, waar het Verloren Brood voor culinaire genoegens zorgt.

De uitbaters van De Lepeleer zijn ongetwijfeld erg trots op hun gang. Het steegje is niet alleen piekfijn gerestaureerd en onderhouden, maar bij de inkom hangen een stel fraaie foto's en historische wetenswaardigheden over de gang en het stadsdeel rond de Ossenmarkt.

38. Wie bouwt daar een gang ?

Een steegjesverkenning is wel een bijzonder gevarieerde ontdekkingsstocht. Er zijn ontgoochelingen : steegjes, die plaats moesten maken voor parkings of helemaal verkommerd staan weg te kwijnen. Er zijn ook aangename verrassingen : steegjes die behouden bleven, gerestaureerd werden en een zinvolle functie kregen. Bij de categorie aangename verrassingen hoort ook de Spanjepandsteeg thuis. Het steegje werd op het einde van de Tweede Wereldoorlog deerlijk gehavend door een bom-



De Spanjepandsteeg anno '81 of de wedergeboorte van 'n steegje.

inslag. Nadien stond het te verkrotten. Nu wordt het opnieuw gebouwd en maakt het deel uit van het kersverse complex De Spieghele, dat aan de Oude Beurs stilaan zijn voltooiing nadert.

Het wordt geen historische rekonstruktie. Dat hoeft ook niet. De gebouwen in de nieuwe Spanjepandsteeg zijn ongetwijfeld een flink stuk hoger dan de oorspronkelijke. Ze harmoniëren echter wonderwel met de bestaande omgeving en zijn architectonisch goed te vergelijken met de nieuwbouw rond het Vleeshuis.

Om te weten hoe de Spanjepandsteeg aan haar naam gekomen is, moeten we even een klein ommetje maken en op de Grote Markt postvatten tegenover het fraaie gildehuis in nummer 7 : het Pand van Spanje (Spaniën), alias Sint-Joris. De Sint-Jorisgilde of de Oude Voetboog liet het in het begin van de zestiende eeuw bouwen. Die Sint-Jorisgilde was een soort Burgerwacht, bekleed met politiebevoegdheden. Je moest het destijds dus niet riskeren om verkeerd te parkeren op de Grote Markt.

Pientere kerels waren dat wel die gildebreeders. Achter hun Pand van Spanje bouwden ze immers in 1514 een steegje met boetiekjes. Twee jaar later werden er de eerste winkeltjes verhuurd aan allerlei handelaars en kooplieden. De lukratieve vondst luisterde naar de naam Spanjepandsteeg en betekende dus letterlijk : het pand (d.w.z. terrein, omzoomd door stalletjes of boetiekjes) achter Spaniën.

In het eerbiedwaardige gildehuis zelf op de Grote Markt vergaderde ook jarenlang de kunstenaarsgilde Sint-Lukas. Van 1670 tot 1710 werden er zelfs vertoningen van de Muziek Akademie of de Opera georganiseerd. Initiatiefnemers waren de aalmoezeniers en de opbrengst van de artistieke manifestaties ging naar de armen van de stad.

Met het herbouwen van de Spanjepandsteeg, in oude kadastragegevens ook « achter Spaniën pand » geheten, wordt het historische stratenpatroon gerespekteerd. Overigens was dat een van de voorwaarden, die de maatschappij MP Omega kreeg opgelegd bij het realiseren van het project De Spieghele. Ook het Spaanse poortje van het huis De Spieghele bleef op zijn oorspronkelijke plaats behouden, werd in de nieuwbouw geïntegreerd en kan in de Oude Beurs bewonderd worden.

De Spanjepandsteeg, waarvan de ingang aan de Oude Beurs te situeren is, zowat rechtover de Lange Doornikstraat, maakt achteraan een hoek van 90 graden naar links en leidt dan via de nog trots rechtopstaande Pagaddertoren en de ruime binnenplaats van De Spieghele naar een kleinere doorgang, die in de Wisselstraat uitgaat.

ELKE VROUW EEN RING

Net als de Spanjepandsteeg kreeg ook de Berengang aan de Lombaardvest nr. 70 het danig te verduren van de vliegende bommen, die op het einde van de Tweede Wereldoorlog onnoemelijke schade aanrichtten in Antwerpen. De gang werd volledig vernield en thans vindt men er een grote private parking (toegang streng verboden voor onbevoegden) met vijftig netjes genummerde staanplaatsen. De bommen hebben Antwerpen geen deugd gedaan, maar ze hebben kennelijk toch een handje toegestoken om het parkeerprobleem op te lossen. De Berengang of Beerkensgang was een diepe, smalle steeg met enkele achterhuisjes. Men vond er destijds een madonnabeeldje in een glazen kast. Volgens de overlevering was het beeld er geplaatst ter nagedachtenis van een vrouw, die door een brand in die gang om het leven kwam. In 1664 palmde de bekende beeldhouwer Pieter Verbruggen een deel van de Beerkensgang in voor de bouw van zijn ateliers.

De Lombardenvest, waarin ook Abraham Verhoeven (eerste kranten-uitgever) en Christoffel Plantin woonden, werd aangelegd in 1314 en kreeg haar naam van de lombarden of de bankiers die tegen woekerintresten (tot 66 percent asjeblijf!) op pand leenden.

De Vijf Ringengang in de Jezusstraat nr. 48 werd nog niet zo heel lang geleden door een hoge nieuwbouw vervangen. De gang had twee binnenplaatsjes en was een overblijfsel van het godshuis « De Vijf Ringen », in 1513 gesticht door Andries De Pape (andere bronnen noemen Jaak-Willem Van Liere) voor vijf arme vrouwen. Voor elke vrouw dus een ring. In 1639 wordt het godshuis naar de Sint-Jacobsstraat overgebracht. De Vijf Ringengang zelf blijft nog een hele poos bestaan.

Aan het Vleminckveld nr. 74 ligt nog steeds de Hoefijzergang achter een vrij mooie poort, die deel uitmaakt van een eeuwenoud getrapgeveld huis, dat beslist een grote schoonmaakbeurt kan gebruiken. Aan de gang zelf, die thans bij een drukkerij hoort, is niet zo bijster veel te zien.

Hetzelfde kan trouwens gezegd worden van de Mazengang of Maesengang, die destijds een smalle doorgang vormde tussen de Prinsstraat en de Keizerstraat. In de Prinsstraat, tussen de nummers 26 en 28, bevindt zich een mooi, donkerkleurig poortje, waarop in sierlijke witte letters de naam van de gang geschreven staat. Dit staaltje kalligrafie laat het beste vermoeden, maar de gang zelf ligt er heden ten dage nogal troosteloos en verkom-



De Berengang in de Lombaardvest. De foto werd in 1936 genomen. De gang werd door oorlogsgeweld vernield en vervangen door een grote private parking.

merd bij. Overigens loopt hij niet meer door tot de Keizerstraat. Zowat halfweg werd hij dichtgemaakt met een poort... van een stadsschool. De gang is de jongste jaren het voorwerp van een kontroverse: opofferen aan de schooluitbreiding of behouden. Als men op het stadhuis konsekwent is wat betreft de eerbied voor het oude stratenpatroon, ligt de oplossing (en de herwaarding van de Mazengang) voor de hand.

Destijds behoorde de Mazengang tot een godshuis voor vier oude lieden, in 1539 gesticht door Elisabeth Nagels.

39. We gaan ne gang

In de vorige aflevering lieten we vijf steegjes de revue passeren. Nu komen er weer een vijftal aan de beurt. We gaan dus wel degelijk ne gang. Op het Zand, nu de naam van een straat, maar oorspronkelijk een strand of zandplaat tussen de Hoogstraat, de Sint-Jansvliet, de Schelde en de Suikerrui, ligt achter het poortje in nummer 7 nog steeds de Mariëborggang. Het poortje is nieuw. Ook de Mariëborggang onderging in de loop der tijden enkele verbouwingen.

Op het einde van de 14de eeuw werd het Zand — toen de plage op de rechteroever — door de stad verkaveld. Er werden houten kaaien aangelegd en het Zand zou weldra het centrum worden voor de verhandeling van Zeeuws koren.

De Mariëborggang zag het levenslicht in de 15de eeuw. Hij gaf vanop het Zand toegang tot de Oude Munt, gelegen op de Vlasmarkt (de nummers 26, 28 en 30). In dit grote gebouw werd de munt geslagen. Het werd in 1432 verkocht aan de Sint-Baafsabdij te Gent, die er een refuge voor haar kloosterlingen in onderbracht. Vandaar dat de Oude Munt ook Hof van Sint-Baafs genoemd wordt.

De Mariëborggang zelf kan je maar bezwaarlijk een kijkstuk noemen. Het huis ernaast, Zand nr. 9, is dat echter des te meer. Een parel van een huis. Kombinatie van geslaagde restauratie en sobere verbouwing. Met binnenin een zee van ruimte. Bij de opknappeurt van het stijlvolle pand werd ook de inkom van de Mariëborggang betrokken. Vandaar dat nieuwe poortje met bovenbouw in hoevestijl. De nieuwe inkom voor een eeuwenoude gang.

HEVIG ONTROERD

In de Kloosterstraat, tussen de nummers 179 en 181, vindt de wandelaar een brede inkom. Geen poort of hekken. Steeds



Zand nr. 7 of het poortje met daarachter de Mariëborggang. We geven de foto omwille van het prachtige huis ernaast, maar dat had u al geraden.

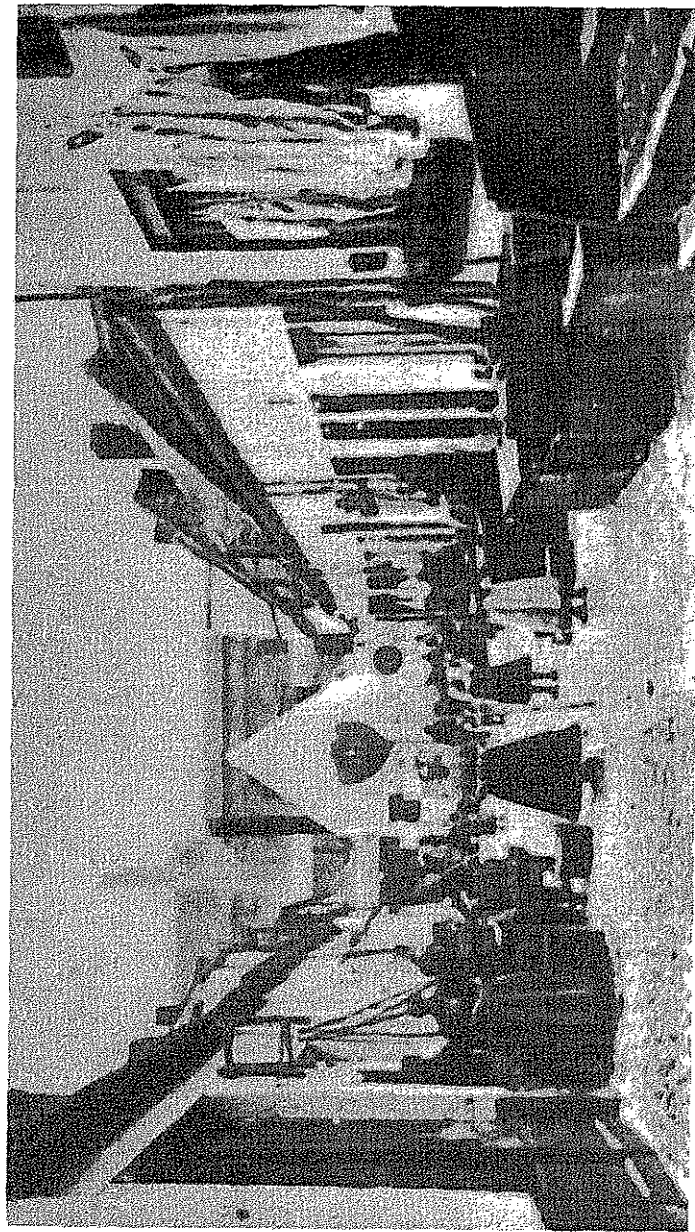
open. Boven die inkom hangt een straatnaambordje : « Makelarenplaats ». Van die Makelarenplaats is er in het Stadsarchief een oude foto te vinden, die dateert van rond 1900. Helaas is die foto aan de wazige kant. Kennelijk was de fotograaf hevig ontroerd bij het afdrukken. Je zou echter voor minder : tussen de lage huisjes, gesierd met drogend wasgoed, staan de huismoeders van de gang met brede schort en gekruiste armen trots te poseren. Het zijn er nogal wat. Logisch, want destijds vormde de Makelarenplaats een aparte wereld met pleinen, straatjes en vertakkingen, omzoomd door lage huisjes, die — om het met de woorden van Amand de Lattin te zeggen — herinnerden aan de visserswoningen in de Schelgedorpen. De meeste van die huisjes werden gebouwd door Mattheus Melyn in 1574.

Eind van de zestiende eeuw telde de Makelarenplaats een twintigtal woningen. Een andere Melyn, Abraham, was ingenieur des konings en had in het begin van de zeventiende eeuw zijn herenhof achter de Makelarenplaats.

Van die aparte, volkse wereld, die werd aangelegd achter de Sint-Michielsabdij op gronden van Kronenburg (de Kloosterstraat heette vroeger Sint-Michielsstraat) valt zo goed als niets meer te bespeuren. Er staan nog twee huizen met een verdieping. De andere huisjes werden in de loop der jaren alle afgebroken en vervangen door een twintigtal garageboxen. Lage huisjes. Maar dan voor de auto.

Van de Kloosterstraat naar de Sint-Rochusstraat is maar een driftig stapje. Die straat onderging de jongste jaren een ware gedaanteverwisseling. Denken we slechts aan de bouw van het grootse Provinciaal Instituut voor Hygiëne, dat zowat een hele straatkant voor zijn rekening neemt. De overkant is meer authentiek. Overigens bevindt zich daar het eerbiedwaardige klooster der kapucinessen. Een eeuwenoud gebouw en het bewonderen waard.

Na de jongste wereldoorlog vond men in de Sint-Rochusstraat nr. 27 nog de Molengang. Deze gang voerde naar een ruim plein met vertakkingen, die een schilderachtig geheel vormden. Een volkse buurt, zo'n beetje te vergelijken met de Makelarenplaats van daarnet. Het geheel was gesierd met een beeldje van de H. Rochus, dat daar geplaatst werd in de tijd van cholera. Sint-Rochus en O.-L.-Vrouw : men trof ze vaak samen aan in de Antwerpse steegjes van weleer. U heeft het ondertussen allicht geraden : de Molengang bestaat niet meer. In de plaats kwam een appartementsgebouw met daarnaast een heel grote parkeer-garage.



De Makelarenplaats anno 1900. De huisjes doen aan visserswoningen denken. De vrouwen poseren trots en bezorgen de fotograaf de bibber. Een twintigtal autoboxen staat daar nu.

In de Pompstraat nr. 22 lag destijds een gang met een kleine, oude achterbuurt, « Bottekensgang » geheten. De gang is nu afgesloten met een deur, langswaar de bewoners der bovengelige appartementen zich naar hun respektieve haardstede begeven. Schilderachtig is de huidige Bottengang in geen geval. Funktioneeel wèl.

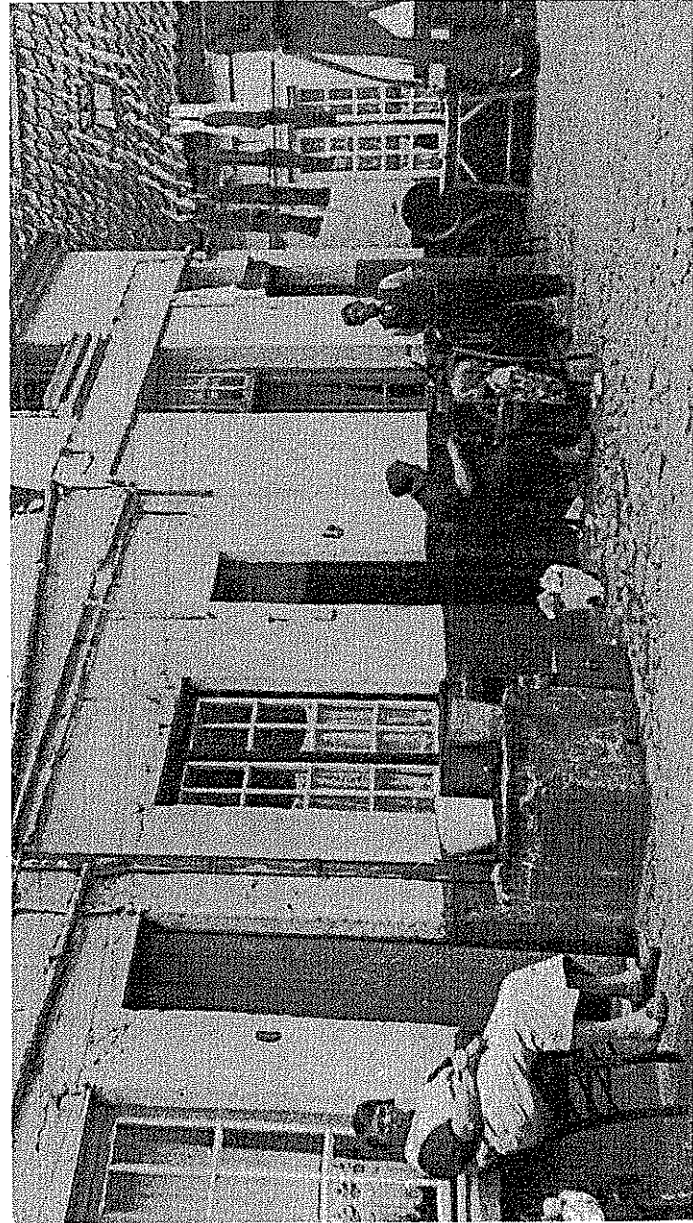
Om deze aflevering te besluiten hebben we nog een kleine verrassing in petto. De verrassing situeert zich op onze onvolprezen Meir. Jawel, daar lag en ligt nog steeds een gang. Hij heeft bovendien een tot de verbeelding sprekende naam : de « Houtbrekers Ganck ». Een nummer heeft hij eigenlijk niet, maar het is wel vlug uitgelegd. Op de hoek van Meir-Wiegstraat bevindt zich het café Monico, dat nagenoeg alle Sinjoren kennen. Naast dat café bevindt zich een brede deur, die hetzelfde kleurtje als het café meekreeg. Achter dit poortje de lange Houtbrekers Ganck, die reeds in 1570 wordt vermeld. Hij fungeert nu hoofdzakelijk als « achteruit » van enkele zaken uit de buurt (een restaurant van de Meir, een overbekende speelgoedwinkel van de Huidevettersstraat enz.) Dus niet zoveel leven meer.

Destijds bevonden er zich een vijftal hujsjes, die alle bewoond werden.

De naam van de Houtbrekers Ganck heeft wat te maken met de geschiedenis van de Meir. Aanvankelijk was de Meir inderdaad een moeras of stilstaand water (mere, meyr) aan de Huidevettersstraat. In een akte van 1272 wordt daar voor het eerst over gesproken. De plaats krijgt dan ook de naam Hout Merr omdat zich daar inderdaad een soort houtdok bevond. Dat houtdok verklaart meteen ook de gang van de houtbrekers.

Pas in het begin van de 14de eeuw werd de Meir grotendeels in de omheining inbegrepen en werd ze voor een stuk geplaveid. In de loop der komende eeuwen zou ze stilaan promoveren tot inkomhal van de Scheldestad. Koningen en prinses deden hier hun intrede: Filips II met zijn vader (1549), de hertog van Alençon (1582), de aartshertogen Albrecht en Isabella (1599), Leopold-Willem van Oostenrijk (1648), Lodewijk XV (1746) en Bonaparte (1803).

Om het daarbij maar te laten. En om ook maar niet te spreken over de vele openbare feesten en plechtigheden, steekspelen of toernooien, stoeten, omgangen en vuurwerken, die op onze beminde Meir hun verloop kenden. Dat de Meir zou uitgroeien tot de façade van Antwerpen, dat zullen de houtbrekers ook wel nooit vermoed hebben.



De Molengang in de Sint-Rochusstraat. De foto werd genomen in 1937, in een tijd dat aan de deur zitten nog een deugdzame bezigheid was. Van deze gang valt geen spoor meer te bekennen.

40. En het Steegskan (natuurlijk) als slot

Er bestaan wel steegjes zonder eind, maar aan deze steegjes-revue moet toch een slot komen. En wie kunnen we dan beter tot hekensluiter promoveren dan het Steegskan zèlf, het straatje tussen Oever en Scheldeken ?

- Spreken over het Steegskan zonder stil te staan bij het Scheldeken (Schelleken zeggen ze nogal graag in Antwerpen) is een onmogelijke zaak. Niet alleen omdat beide met een koze-naampje werden bedacht (het verkleinwoord is hier inderdaad goed op zijn plaats), maar omdat het Steegskan historisch gezien tot het Schelleken behoort.

Steegskan lijkt een recente naamgeving te zijn. Toch is dat niet zo. Reeds in de 16de eeuw wordt het vernoemd. De Fransen, die hier bij het uitdelen van de lakens voor heel wat vertaalstuntjes zorgden, maakten er « rue de la Petite-Piqûre » van !

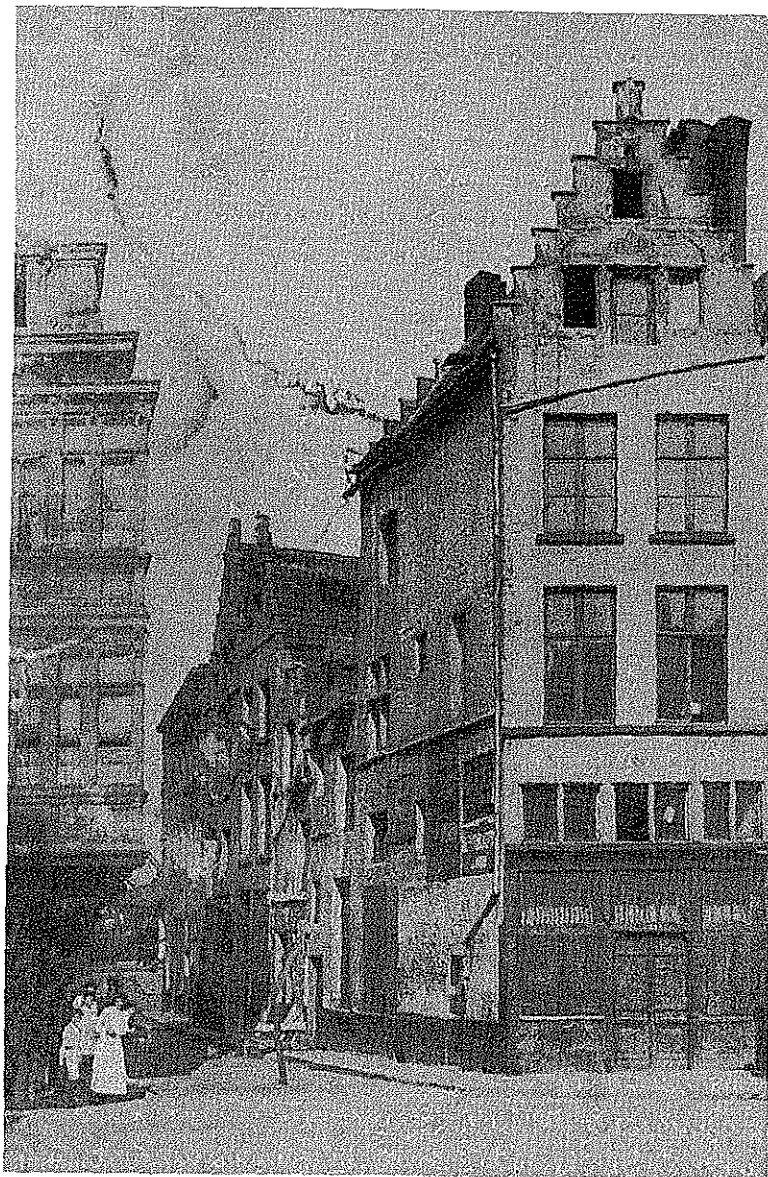
Het Steegskan heeft in elk geval zijn naam niet gestolen. Volgens Papebrochius dankt het Scheldeken zijn naam aan een uithangbord : « In 't Schelleken ». Dat schelleken betekende zoveel als een belleken. Andere auteurs zien er alleen een verkleinwoord van Schelde in. Ook erg plausibel, als men weet dat het Scheldeken uitgaat op de Sint-Jansvliet, destijds een échte kleine Schelde.

Tussen het Scheldeken en de Plantinkaaï (vroeger Houtkaaï of Hooikaaï) bevond zich vroeger een oud leenroerig slot. Het was eigendom van de adellijke familie van den Eeckhove.

Ten tijde van Lodewijk van Male wordt Antwerpen door de Vlamingen belegerd. Het is niet geweten of daar toen reeds een sterke delegatie uit Zeebrugge bij was. In elk geval wordt bij die belegering voor het eerst gebruik gemaakt van primitieve kanonnen en kapituleert de Scheldestad. In zijn slot aan het Scheldeken denkt ridder Willem van den Eeckhove evenwel niet aan zwichten. Aan het hoofd van een honderdtal vrienden en leenmannen stelt hij zich dapper te weer. Er komt echter geen hulp opdagen en uiteindelijk wordt het ridder Willem toch te warm. In het nachtelijk duister steekt hij de Schelde over en zoekt hij aan de overkant een veilige schuilplaats.

OMMEGANG-PARODIE

Op de plaats van het leenroerig slot wordt in de vijftiende eeuw de Steenen Eeckhof gebouwd. Het is een groot gebouw met een toren, te vergelijken met een versterkte burcht. Het



Het Steegskan anno 1906. Er werd daar in de loop der eeuwen geschiedenis geschreven.

fungeert als arsenaal of wapenmagazijn van de stad. De meeste auteurs noemen Gilbert van Schoonbeke als bouwheer. Augustin Thys trekt dat sterk in twijfel. Volgens hem stond de Steenen Eeckhof er reeds lang voor Gilbert aan zijn carrière als urbanist begon. Ook de omliggende straatjes lagen er volgens Thys reeds.

De Steenen Eeckhof verliest in elk geval zijn bestemming in 1681 en wordt in 1829 gesloopt. Geen nood echter, want straks verrijst op nagenoeg dezelfde plaats een nieuwe Eeckhof. Dat wordt immers de naam van het verzorgingstehuis dat binnen afzienbare tijd de plaats zal innemen van de kerk en het klooster der minderbroeders. De slopingswerken aan de kant van de Oever zijn volop aan de gang. Een nieuwe Eeckhof. Maar dan ene van het vredelievende soort.

In het Schelleken is in de loop der eeuwen een serieuze brok geschiedenis geschreven. In de 17de eeuw woonden daar vooral voerlieden. Mannen van het ongekomplceerde soort, die een volkse grap geen duimbreed uit de weg gaan. In juli 1653 besluiten ze een parodie te brengen op de befaamde ommeegang van Mechelen. In Mechelen krijgt men echter lucht van de voorbereidingen. De magistraat beklaagt zich bij de Antwerpse schepenen en de bewoners van het Schelleken krijgen bevel een punt te zetten achter hun voorbereidingen. De meesten echter lappen dit verbod aan hun laars. De nepstoet trekt door de straten. Zonder veel sukses echter en alsof dat nog niet erg genoeg is worden de voornaamste initiatiefnemers 's nachts door de schout van hun bed gelicht en in de gevangenis van het Steen opgesloten. Iemand die Antwerpen met een stoet bedenkt, zouden ze nu wel een aangenamer lot bezorgen. Papebrochius, die het verhaal brengt in zijn Annales Antverpienses verklaart meteen ook de oorsprong van het gezegde : 't Is Schellekens omme ganck, groot gerucht en cleynen danck.

De geest van de ondernemende voerlieden is blijven voortleven in het Scheldeken en de buurt. Reeds enkele jaren worden daar volbloed volkse feesten georganiseerd, waar zich vooral het buurthuis « 't Vlietje » achterzet. Er wordt gedanst, gedronken. Er is toneel. Er wordt gezongen. Een heel weekeind in augustus. Dit jaar zijn de gezellige Scheldekensfeesten aan hun eerste lustrum toe. De kans is groot dat Scheldeken, samen met Steegskens en Rijken Hoek tot autovrije speel- en woonstraten promoveren. Laten we het hopen. Ze zijn er charmant genoeg voor.

Op 10 augustus 1567 worden door de markgraaf in een huis



Zo zag de Nonnengang er vóór de Tweede Wereldoorlog uit
Nu staat er « het elektriekfabriek » van de Tabakvest.

op het Schelleken zes anabaptisten of herdopers aangehouden. Een maand later worden vier van hen gewurgd en verbrand voor het stadhuis.

EERBETOON

En dan is er nog het verhaal van de kapitein van de burgerlijke wacht, M. Mintjens, die ook al op het Schelleken woonde. Hij had het geweer afgenomen van een vrijwilliger, om te beletten dat deze op Hollandse soldaten zou schieten. Het gerucht deed echter al vlug de ronde dat die kapitein een aanhanger was van de Hollanders. Op 2 juni 1831 stromen meer dan drieduizend mensen samen in het Schelleken. Het huis van Mintjens wordt grondig verwoest en de man zelf vreselijk toegetakeld. Vijf jaar later betaalt de stad hem 38.000 frank schadevergoeding.

Het Steegskan met het Schelleken : we lieten aan hen de eer om de steegjesrij af te sluiten, ook al kan er gediskussieerd worden over het feit of het Steegskan wel een écht steegje is. De naam vonden we echter als argument goed genoeg.

Natuurlijk telde Antwerpen nog heel wat steegjes, gangen en achterbuurten. Vele daarvan bestaan zelfs heden ten dage nog. De meeste zijn echter minder belangrijk en werden niet eens met een naam bedacht. Toch maken ook zij deel uit van dat beminde Antwerpen van ons en als eerbetoon aan de vele minder gere-nommeerde steegjes, die hier niet aan de beurt kwamen, vernoe-men we nog heel graag de Nonnengang, die destijds te vinden was aan de Oude Vaartplaats nr. 45 en uit acht achterhuisjes bestond.

Hij moest de plaats ruimen voor het transformatorstation van de Tabakvest, in de volksmond ook « het nieuw elektriek-fabriek » geheten.

Over die Nonnengang bestaat geen literatuur. Wel vermeldt Amand de Lattin daar een gang met kleine achterbuurt, zonder bijzonder belang en hoofdzakelijk gebruikt door de marktkra-mers om er hun materiaal weg te bergen. Dank zij een vriendelijke lezer kreeg het kind een naam. Zijn grootmoeder woonde er jaren en volgens haar heeft die naam iets te maken met een vroeger klooster. Moge de Nonnengang zaliger gedachtenis via deze steegjesrevue blijven voortleven...

Register

STEEGJES

Amélangang 13
Ankerengang 43

Baerlegang 26
Beerkensgang 126
Beggaardengang 56, 57, 58, 59
Bellemansgang 26
Bellengang 26
Berengang, 126, 127
Bijlsgang 34
Bijltesgang 13, 14, 117
Blomhof 39
Borrewatersgang 39
Bottekensgang 41, 43, 132
Brakkengang 24
Bussengang 13

Calloiesgang 49, 50, 51
Crauwelengang 88

Driezottengang 28
Duvelengang 29, 30, 31

Engelengang 39

Falconpoort 24, 89, 91, 93, 95, 100

Gazettesteeg 24, 25, 26
Geelegang 29
Geelgietersgang 29
Geleiersbakkersgang 39
Gistboerenpoort 34
Gistpoort 34
Gouden Sleutel 123
Groenen Ganck 115
Guldenhoofdganck 34

Halfmaantjesgang 114, 115
Heilbloemengang 51
Hoefijzergang 126
Hoekberg 34
Hofje (Poortje)
achter de Koeboer 92, 93, 123
Hofkesgang 26
Hoorngang 51
Houtbrekers Ganck 132

Ijsbloemengang 51
Ijzerenmannengang 13

Jakob Pelsgang 34
Jan Van Eertbruggang 13

Kaffepoort 29
Kapelanengang 13
Kapucienenhof 111, 112
Kasseiersgang 49
Klokkegang 11, 12, 13
Kraaiengang 13

Lammekensgang 123
Lange Gang 59, 60, 61, 62, 63
Lauwersgang 51
Leerkes-, Lerengang 26
Leeuwenberggang 51
Leeuwkes-, Leeuwengang 26
Leliegang 39
Lepelersgang 122, 123

Makelarenplaats 130, 131
Mariegang 115, 116
Mariënborggang 128, 129
Mazengang 47, 48, 49, 126, 128
Meerminnengang 39
Meulemaeckersgang 34
Miniemengang 39
Molengang 130, 133
Moren-, Moorkensgang 26, 51
Mulderspoort 34
Muntersgang 26

Nieuwegang 34
Nonnengang 137, 138
Noorwegenplaats, -poort 22, 23, 24

Oudeschippersgang 13

Paardekensgang 14, 29, 94, 95
Papengang 13
Peerdenpoort 29, 94, 95, 96
Pelsengang 34
Pollepelengang 13, 32
Potagiepoort 89, 90, 91, 93
Potterijengang 47

Raapkenspoort 96
Radijzengang 9, 10
Regenbakgang 29
Reigersgang 34
Rochusgang 29
Rodetonnekensgang 51

Rooden Ganck 115, 116
Roskam 34
Rouanengang 34
Rozengang 120, 123

Schippersgang 13
Sint-Elooisgang 14
Sint-Gommarusgang 117, 118
Sint-Jacobs gang 51
Sint-Jansgang 7, 8
Sint-Mertensgang 13
Sint-Petersgang 29
Spanjepandsteeg 123, 124, 125, 126
Steegskan 134, 135, 136, 138
Steenen Poort 96
Stenengang 26
Sterrengang 34
Swertsteegje 80

Tinnenpotgang 34
Toog 32, 33, 34, 36
Trappengang 13
Trektafgang 32
Trompengang 7

Varkensgang 123
Vierheemskinderengang 34
Vijf Ringengang 126
Violettenblomhof 14
Vlaaikensgang 44, 45, 46, 98
Vlierblommengang 14

Wereldgang 39
Wereldje met zes 39
Wittebrakkengang 26

Zalngang 18, 19
Zilvermidsgang 119, 120
Zottengang 28
Zwanengang 63, 64, 65, 66, 67

GODSHUIZEN

Aelmoesenhuis 109
Almaras 105

Berbelen 20, 21

Crauwelenhof 84, 86, 87, 88, 89, 93

De Infirmerij 82
de Vergnies 31

Franchoys Verdeift 34
Grauw en Blauw 11, 84, 85, 86, 88
Lantschot 14, 101, 103, 104

Maria 106
Mazengang 47, 48, 49, 126, 128
Michiel van Cauwenbergh 14, 101

Onser Vrouwen Convent 109, 110
Onze Lieve Vrouwe 109
Petro van Dale 65, 67, 93

Sint-Anna 28, 96, 97, 98
Sint-Barbara 20, 21, 22, 96
Sint-Blasius 80, 82, 83, 107
Sint-Eligius 34, 106
Sint-Franciscus 106, 107
Sint-Jan 14, 101
Sint-Klara 9
Sint-Marten 37
Sint-Nicolaas 96, 100

Van Cauwenberg 14, 101
Van der Biest 14, 101, 102, 103
Van Nispen 47, 48, 49
Verbiest 101
Verheyden 49
Vijf Ringen 126

Zeven Bloedstortingingen 80, 81, 82, 107
Zeven Weeën 22, 106, 108

STRATEN

Aalmoezenierstr. 7, 8, 14
Augustijnenstr. 47, 49, 76

Beddenstr. 54, 55, 56
Beggaardenstr. 58
Begijnenstr. 14, 29
Bervoetstr. 9
Blauwbroekstr. 11, 13
Blauwmoezelstr. 98
Bogaerdestr. 7, 37, 56, 58
Bonte Mantelstr. 26, 31, 32
Bontwerkersplaats 39, 40, 41
Bredestr. 11, 14, 36, 37
Brijlstr. 70
Britselei 82

Drukkerijstr. 7

Eiermarkt 54, 55, 56, 57, 59

Falconplein 92
Falconpoort 24, 35, 89, 91, 93, 95, 100
Falconrui 14, 101, 102, 103, 104
Franckenstr. 7
Frankrijklei 61
Frans Halsplein 18, 63, 64, 67

Gorterstr. 41
Grote Kauwenberg 117, 118
Grote Markt 39, 113, 125

Haringrodestr. 84
Hessenstraatje 14, 101
Hofstr. 59
Hoogstr. 46, 128
Hoornstr. 70
Hopland 59, 60, 61, 62
Houten Brug 18, 82
Huidevettersstr. 132

IJzerenwaag 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80

Jezusstr. 126
Jordaenskaai 41

Kammenstr. 52, 74
Kattenstr. 16, 17, 63, 64
Kauwenberg 19, 117, 118
Keistr. 22
Keizerstr. 47, 126, 128
Klapdorp 18, 19, 20, 82, 117
Kleine Kauwenberg 34
Kloosterstr. 51, 128, 130
Kopstraatje 80
Korte Nieuwstr. 21, 96, 97
Korte Ridderstr. 47, 96
Korte Schipperskapelstr. 11, 22
Korte Sint-Annastr. 16, 65, 67, 92, 93, 123
Korte Winkelstr. 9
Kraaiwijk 43
Kriekenstr. 34

Lange Doornikstr. 125
Lange Gang 59, 60, 61, 62, 63
Lange Koepoortstr. 119, 121
Lange Nieuwstr. 20, 51, 96, 100
Lange Ridderstr. 47, 49, 50
Lange Schipperskapelstr. 22, 24
Lange Sint-Annastr. 63, 65, 120, 121, 123

Lange Winkelstr. 115, 117
Lombardenvest 126, 127

Maalderijstr. 39
Meir 78, 132
Meirbrug 21
Meistr. 32
Minderbroedersrui 96
Minderbroedersstr. 84
Mutsaertstr. 84, 107, 108

Nationalestr. 7, 36, 37, 51, 52, 54
Nosestr. 89

Oever 134, 136
Ossemarkt 63, 65, 80, 106, 107, 123
Otto Veniusstr. 26, 36
Oude Beurs 125
Oude Koornmarkt 44, 46, 98
Oude Mansstr. 84, 85, 88
Oude Vaartplaats 138

Paardenmarkt 20, 32, 34, 36, 65, 80, 84, 105, 106, 111, 117
Paradijsstr. 16, 64, 65, 67
Pelgrimstr. 46
Plantinkaai 134
Pompstr. 26, 132
Potagiepoort 89, 91, 93, 94
Prekerinnenstr. 18
Prinsesstr. 16
Prinsstr. 126

Raapstr. 70, 96
Repenstr. 24
Rijke Beukelaerstr. 24, 25, 26, 51
Rijken Hoek 136
Rodestr. 80, 81, 82, 83, 84, 107
Rouaansekaai 34, 35
Rozenstr. 16, 18, 64, 65, 67

Salm-Salmstr. 26
Saucierstr. 41, 42, 43
Scheldeken 134, 136, 138
Schipperskapelstr. 22
Schippersstr. 11, 14
Schoenmarkt 54, 109, 111
Schoytestr. 36, 37, 38, 39, 56
Schrijnwerkersstr. 109
Sint-Andriesplein 49, 51
Sint-Jacobsmarkt 18, 63, 64, 65, 66, 67

Sint-Jacobsstr. 126
 Sint-Jansvliet 128, 134
 Sint-Katelijnevest 58
 Sint-Niklaasplaats 93, 99, 100, 101
 Sint-Paulusplaats 86, 87, 88, 89, 90
 Sint-Paulusstr. 84, 89, 91
 Sint-Pietersvliet 22
 Sint-Rochusstr. 29, 31, 130, 133
 Sleutelstr. 7, 51, 52, 53, 54
 Steegsken 134, 135, 136, 138
 Steenhouwersvest 44, 47, 76
 Stadswaag 68, 69, 70, 71, 72, 73,
 74, 76
 Stijfseelrui 111, 112, 113
 Sulkerrui 128

Tabakvest 59, 61, 137, 138
 Th. Van Rijswijkplein 79, 80

Toog 32, 33, 34, 36, 106

Ulrikstr. 111

Van Meterenkaai 34
 Varkensmarkt 34
 Veemarkt 41
 Vekestr. 114, 115, 116, 117
 Venusstr. 34, 115
 Vingerlingstr. 11
 Vlasmarkt 128
 Vleminckveld 126

Wapper 61
 Wiegstr. 132
 Willem Lepelstr. 94, 95
 Wisselstr. 125
 Wolstr. 39, 41, 100

Zand 11, 128, 129
 Zwaardstr. 51, 80

Inhoud

1.	De Sint-Jansgang van de Aaimoezenierstraat	7
2.	De Radijzengang van de Bervoetstraat	9
3.	De Klokkegang van de Blauwbroekstraat	11
4.	De Bijkesgang van de Bredestraat	14
5.	Godshuis van Cauwenberg in het Hessenstraatje ...	14
6.	Lucht, zon en groen in de Kattenstraat	16
7.	De Zalmgang van het Klapdorp	18
8.	Het Sint-Barbaragodshuis van de Lange Nieuwstraat	20
9.	De Noorwegengang van de Schipperskapelstraat ...	22
10.	De Gazettesteeg van de Rijke Beukelaerstraat ...	24
11.	Rodriguez' godshuis in de Otto Veniusstraat ...	26
12.	De Duvelengang van de Sint-Rochusstraat	29
13.	Godshuis de Vergnies van de Bontemantelstraat ...	31
14.	De Toog van de Paardenmarkt	32
15.	De Kalkschuur van de Rouaansekaai	34
16.	De Schoytestraat van rijk en arm	36
17.	De Bontwerkersplaats van de Wolstraat	39
18.	De Bottekesgang van de Saucierstraat	41
19.	De Vlaaikensgang van de Oude Koornmarkt	44
20.	Gewezen godshuizen in de Korte Ridderstraat ...	47
21.	De Calloiesgang van de Lange Ridderstraat	49
22.	De eens p'ezante Sleutelstraat	51
23.	De vergane grootheid van de Beddenstraat	54
24.	De Beggaardengang van de Eiermarkt	56
25.	Lange Gang : intimiteit maakt plaats voor geparkeerd blik	59
26.	De zwanezag van de Zwanengang	63
27.	De Stadswaag verdient een opkikkertje	68
28.	IJzerenwaag : nog een herinnering	74
29.	De godshuizen van de Rodestraat werden... parking	80
30.	Van Grauw en Blauw naar Crauwelenhof	84
31.	De poort doopt de steeg	89
32.	Kunst in de kapel	96
33.	Falconrui : straat der godshuizen	101
34.	Een kwartet voor vrouwen	105
35.	Het Kapucienenhof en de processie der Geselbroeders	111
36.	Vissen en vogels	115
37.	De wraak van Hans-in-den-Helm	119
38.	Wie bouwt daar een gang ?	123
39.	We gaan ne gang	128
40.	En het Steegsken (natuurlijk) als slot	134
	Register	139
	Inhoud	143

----- end of text -----

This publication is made available in the context of the history of social work project.

See www.historyofsocialwork.org

It is our aim to respect authors' and publishers' copyright. Should you feel we violated those, please do get in touch with us.



Deze publicatie wordt beschikbaar gesteld in het kader van de canon sociaal werk.

Zie www.canonsociaalwerk.eu

Het is onze wens de rechten van auteurs en uitgevers te respecten. Mocht je denken dat we daarin iets fout doen, gelieve ons dan te contacteren.

----- einde van de tekst -----